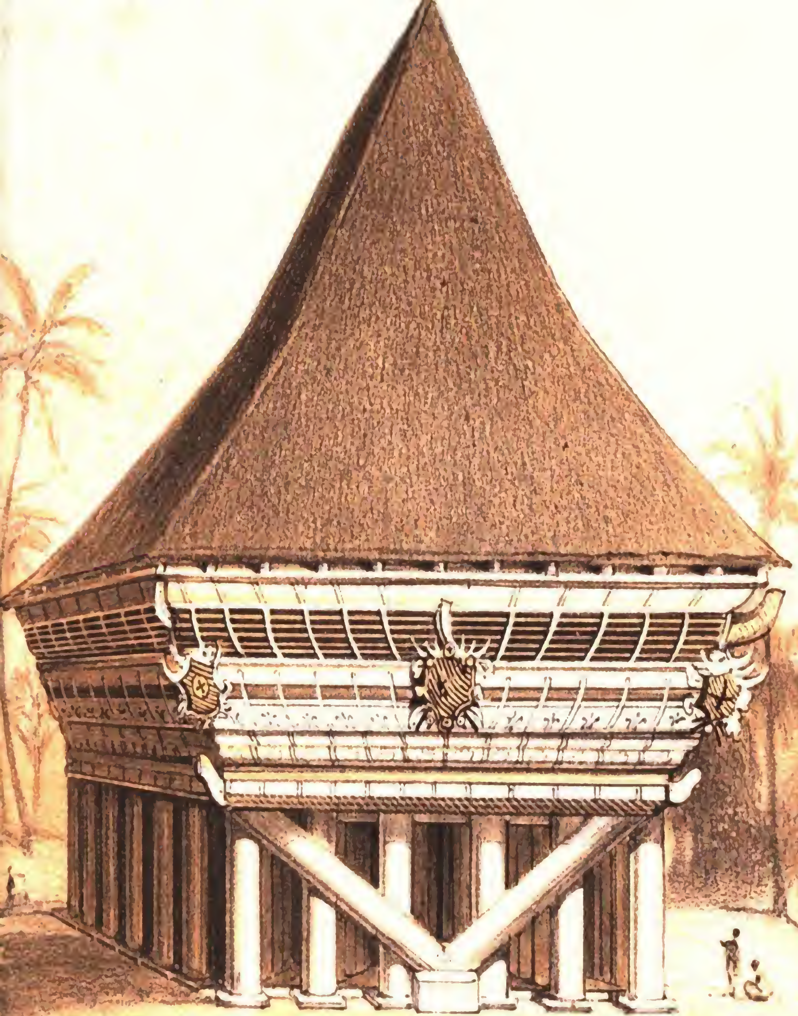
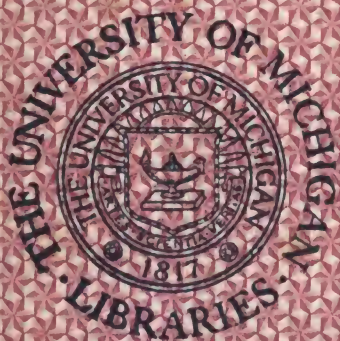
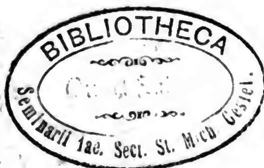

De pionniers der beschaving in Neerlands Indie

Willem Adriaan Rees

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
LIBRARIES
1817

DE PIONNIERS DER BESCHAVING

IN

NEÊRLANDS INDIË.

Paleis van den Radja van Orahili.

's Hage Wed. E. Spanier & Z^n. Lith v. Z.M.

NIASSCHE RADJA.

DE PIONNIERS DER BESCHAVING

IN

NEÊRLANDS INDIE.

VERHAAL

VAN

EENIGE KRIJGSTOGTEN OP DE BUITENBEZITTINGEN.

DOOR

W. A. VAN REES.

MET PLATEN EN KAARTEN.

ARNHEM,
D. A. THIEME.
1866.

Is in Europa de oorlog maar al te dikwijls het eenige, het laatste middel om aan een lang gespannen, onhoudbaren toestand een einde te maken; dragen de verschrikkingen des oorlogs en de daaruit voortvloeijende nadeelige gevolgen voor ontwikkeling en beschaving er toe bij, om het verhevene van den krijgsmansstand door velen in twijfel te doen trekken, — in Neêrlands Indië, waar het zwaard in den regel slechts tot handhaving van het wettig gezag en tot bevordering der algemeene ontwikkeling getrokken en vaak het doel bereikt wordt zonder een enkelen droppel bloed te vergieten, dáár heeft de oorlog een geheel eigenaardig karakter, daar heeft ook het krijgsmansleven zijden, waarop zelfs de ijverigste vredesapostel met welgevallen kan staren. In Indië toch leven volken in den meest oorspronkelijken toestand van eeuw tot eeuw voort, zonder één sport hooger te klimmen op de ladder der beschaving; dáár gaan anderen, reeds ontwakende uit den slaap die hun geest zoo lang beneveld hield, gebukt onder den scepter van tyrannieke vorsten die, door baatzucht en onkunde gedreven, de algemeene ontwikkeling met geweld tegenhouden. Beide staan als vijanden tegenover de indische regering; de eersten, wars van alle veranderingen, met gewoonte en overlevering in strijd, waarvan zij, in hunne eenvoudige opvatting van het leven, het nut niet begrijpen, wijzen de hand af die hun wordt aangeboden en grijpen naar de wapenen om den indrin-

—

ger terug te drijven; de laatsten, gewoon hunne vorsten slaafs te gehoorzamen, geven aan hun roepstem gehoor en strijden tegen hun eigenbelang. Mislukken de pogingen, aangewend om door overreding in nadere betrekking met hen te komen, dan wordt de gewapende magt als middel gebezigd om een nieuwe orde van zaken in het leven te roepen. Door krachtig op te treden, door zelve een voorbeeld van krijgstucht te geven, en door slechts in den uitersten nood van de wapenen gebruik te maken, plegen Neêrlands land- en zeemagt die taak dan op zoo waardige wijze te vervullen, dat zij op den eervollen titel van »pionniers der beschaving" ten volle aanspraak kunnen maken.

Uit de volgende bladen, waarin eenige krijgstogten op de buitenbezittingen behandeld worden, zal het blijken dat, mogt al de indische regering uit gebrek aan een vast beginsel niet altijd de vruchten plukken van elken maatregel tot uitbreiding of bevestiging van haar gezag genomen, het leger althans aan zijne dubbele roeping getrouw bleef; dat de nederlandsche krijgsman, die zich, overal waar het zwaard getrokken moet worden, een waardig zoon zijner voorouders toont, dáár waar het in de schede kan blijven, ook een waardig lid is eener beschaafde maatschappij, en een schoone plaats inneemt onder hen die de beschaving meer en meer in ons gebied doen doordringen; dat, wijzen wij met regtmatigen trots op voorouders die dat gebied veroverden, onze nazaat ook eenmaal met dankbaarheid zal kunnen terugzien op hen die de verovering tot zegen maakten.

INHOUD.

KRIJGSTOGTEN OP NIAS.

DE KRIJGSTOGT OP CERAM IN 1860.

KRIJGSTOGTEN OP NIAS.

I.

OVERZIGT ONZER EERSTE BETREKKINGEN MET NIAS TOT AAN HET JAAR 1856.

Het schilderachtige eiland Nias, met zijn heidensche bevolking, rijken bodem, tallooze hoogten en ondoordringbare wildernissen, met zijn menigte zelfstandige rijkjes, bijna even talrijk als het aantal kampongs en radja's, is gelegen bij de Westkust van Sumatra en maakt een belangrijk deel uit der reeks van eilanden, die als vedetten van het maleische hoofdkorps in zee geplaatst zijn om de groote kracht des oceaans te breken.

Reeds voor twee eeuwen wierp de O. I. compagnie hare begeerige blikken op dat eiland, sloot in 1693 contracten met eenige vorsten en rigtte in het distrikt Telok Dalam een post op. Twee jaren later bleek het, dat de kosten der nederzetting niet door de opbrengsten werden bestreden, en trok men dien post weder in. Het schijnt dat in 1756 de contracten hernieuwd werden, doch ook ten tweede male mislukte een poging om zich ergens op de kust met vrucht te vestigen. Overeenkomsten tot wering van den slavenhandel door Raffles gemaakt, hernieuwde het nederlandsch gouvernement na de overname

der bezittingen op Sumatra's Westkust; en een post te Goenong Sitoli door de Engelschen opgerigt, werd door nederlandsche troepen bezet. Na de intrekking van dien post in 1836, reikte men aan een Atjinees die op Nias zijn verblijf hield een acte van wd. posthouder uit, met bepaling dat hij de nederlandsche vlag zou voeren (*). In 1840 evenwel werd te Goenong Sitoli wederom een fort gebouwd en door een detachement infanterie bezet, terwijl het civiel- en militair gezag aan een officier werd opgedragen.

De onbeschaafdheid, woestheid en onderlinge vijandschap der Niassers aan de eene zijde, het geringe belang dier eindelooze twisten en oorlogen voor het nederlandsche gouvernement aan de andere, waren oorzaak dat de bezetting van Goenong Sitoli steeds een passieve rol vervulde. In 1846 poogden de Niassers van Lagoendi den luitenant Donleben verraderlijk af te maken, toen die officier met een topographische opname belast, op de Zuidkust aan wal stapte. Dientengevolge ging de luitenant-kolonel van der Hart in het volgende jaar met eenige troepen aan boord van Z. M. brik Koerier en schoeners Banka en Banda, landde in de Lagoendi-baai, en lag na een kort gevecht, waarbij de kapitein Kroesen door een lanssteek werd gewond, den kampong in den asch.

Bij deze gebeurtenissen hadden onze betrekkingen met Nias zich tot nu toe bepaald. Nadat echter Sumatra in een bloeijende provincie herschapen was, brak het oogenblik aan waarop het gouvernement meer aandacht kon schenken aan Nias. Het wist maar al te goed op welken trap van beschaving de bevolking stond, hoe groot het aantal slaven was dat jaarlijks uitgevoerd werd naar onafhankelijke na-

(*) Francis, Herinneringen enz., en De Oosterling. Tijdschrift enz. II deel

buren, en hoe weldadig een tusschenkomst in die heidensche maatschappij moest werken. Het bestuur van Sumatra's Westkust, waaronder Nias sorteerde, was te dier tijde in handen van den generaal van Swieten. Aan hem komt de eer toe de passieve rol onzer troepen in een actieve veranderd, en het teeken gegeven te hebben, waarop „de pionniers der Indische beschaving" zich in beweging konden stellen, om de toortsen der verlichting in Nias' wildernissen te ontsteken.

De radja's van Botohosi en Orahili, op de Zuidkust, waren sedert vele jaren onafgebroken in oorlog met die van Fadoro en Sindegeassi. Een moord, een strooppartij op het grondgebied van een naburigen kampong, om eenige gevangenen als slaven in bezit te krijgen, gaven gewoonlijk aanleiding tot vijandelijkheden; men rustte niet voordat de beleediging gewroken was, en wat den vader niet had mogen gelukken, werd de dure verpligting van den zoon, die de vete als natuurlijk erfgoed aanvaardde. Ditmaal was er vrede gemaakt door bemiddeling van den gezaghebber van Goenong Sitoli. Dat die vrede niet gemeend was, en de invloed van het nederlandsch opperhoofd niet opwoog tegen de ingekankerde vijandschap der partijen, bleek maar al te spoedig. Want, gebruik makende van dien schijnbaren vrede, smeedden de radja's van Botohosi en Orahili in het geheim een wel beraamd plan, en overvielen op het onverwachtst hunne minder werkzame vijanden, met dien gunstigen uitslag, dat Tate-Geko, radja van Fadoro, en de broeders van den vorst van Sindegeassi, afgemaakt werden.

Die moordaanslag kreeg een politieke beteekenis, omdat de neutrale grond, de vrijplaats der schijnbaar verzoende partijen, geschonden was. Toen de betrokken vorsten daarop weigerden de boeten te betalen en de schuldigen (hunne handlangers) uit te leveren, zoo als de adat

het voorschreef, verkreeg de zaak nog ernstiger aanzien. Wat echter in het geheel niet geduld kon worden, was een toestand die bij deze gelegenheid duidelijk in het licht kwam: het streven namelijk van de radja's van Botohosi en Orahili naar de suprematie over geheel Nias, en hunne vijandige gezindheid tegen het nederlandsch gezag.

Suprematie van wreede dwingelanden dulden, in een land dat men eerlang met de zegeningen der beschaving wilde verrijken, was een onmogelijkheid. Sumatra's gouverneur koesterde reeds lang gewigtige plannen voor Nias' hervorming. Welligt kon of mogt hij niet beschikken over al de middelen, die hij noodig achtte om krachtig te kunnen optreden. Doch in den toenmaligen toestand *moest* er iets ondernomen worden om den overmoed van een paar nietige vorstjes te fnuiken, voor dat hunne nietigheid, door eendragt en stoute ondernemingen ophield te bestaan. De wederspannige vorsten, die den adat hunner voorvaderen met voeten traden, *moesten* verpligt worden de landsgebruiken te eerbiedigen, of de straf ondergaan voor hunne overtreding.

Generaal van Swieten wilde tot dat oogmerk een militaire vertooning maken en gaf de noodige orders, ter organisatie eener kleine expeditie. Onder aanvoering van den kapitein de Vos zou een detachement geformeerd worden, uit een gedeelte der bezetting van Sibogha (Sumatra's Westkust) en van Goenong Sitoli; terwijl een peloton inlandsche matrozen van de bemanning der schoener Banda getrokken zou worden, om het detachement te versterken.

In de laatste dagen van het jaar 1855 hield men zich te Sibogha met voorbereidende maatregelen onledig.

De bestemde troepen werden op voet van oorlog gebragt; 24 granaten, 4000 scherpe patronen en 6000 slaghoedjes

waren reeds ingepakt. Men deed proefschoten met den mortier om de munitie te keuren, men voorzag elk man van dertig patronen en veertig slaghoedjes; en terwijl de luitenant ter zee 2de klasse Schuurman zijn peloton matrozen aan wal drilde, hen leerde marcheren en de bewegingen van de pelotonsschool uitvoeren, kweet de 2de luitenant der infanterie de Ravallet zich van zijn taak, om de verdeeling der vivres (rijst, zout en gedroogd vleesch, genoeg voor 14 dagen) op de verschillende bodems geregeld en evenredig aan de bemanning, te doen plaats hebben.

Den 29^en^ December, ten 3 ure na den middag, werd het detachement sterk 119 officieren, onderofficieren en manschappen gemonsterd, en embarkeerde daarna met 4 Coehoornmortieren op Z. M. schoonerbrik Banda, drie kruis- en twee laadbooten. Op den avond van dienzelfden dag verliet de kleine flotille de reede van Sibogha, en wendde den boeg naar de Lagoendibaai, op grond der volgende overwegingen.

Bleek het bij aankomst op Nias, dat de vorsten van Orahili en Botohosi de gouvernementstroepen met de wapens in de hand afwachtten, dan zou de aanval op hunne hoofd-kampong's met veel moeijelijkheden gepaard gaan. Kampong Orahili kon wel is waar van drie zijden genaderd worden, van Telok Dalam, van Pohili en van Lagoendi, doch van eerstgenoemde plaats had men $4^1/_2$, van Pohili $1^1/_2$ en van Lagoendi 3 uren te marcheren. Van Telok Dalam uitgaande, bestond er veel kans om halverwege reeds tegenstand te ontmoeten; van Pohili kon het ontschepen verhinderd worden, terwijl er weinig waarschijnlijkheid was om ver van kampong Lagoendi op den vijand te stooten. Door kampong Orahili gelijktijdig van drie zijden te naderen, moest de kleine magt, waarover de kommandant beschikken kon, ook in drie detachementen versnipperd worden. De aanvoerder gaf dan tevens de

leiding der beweging in verschillende handen, en aan het toeval een te groote rol; want onbekendheid met de wegen en de hinderpalen door den vijand daarop aangelegd, maakten alle berekeningen tot gezamenlijk aanvallen onmogelijk. Wèl verzwakte hij zich door splitsing en versterkte hij het moreel des vijands, daar de verschijning van drie kleine detachementen op onderscheidene punten weinig indruk en den tegenstand grooter moest maken. Nam men hierbij nog in aanmerking dat de detachementen van Telok Dalam en Pohili uitgaande, zich van gidsen en koelie's konden voorzien, dat de Lagoendi-baai alléén zich eigende om met de verschillende rijkjes in aanraking te komen en met de vorsten elk afzonderlijk vergaderingen te houden, dan verklaart het zich gemakkelijk waarom de baai van Lagoendi gekozen werd tot aanlegplaats voor de flotille.

Den 2^{en} Januarij 1856 kwam Z. M. schoonerbrik Banda ter bestemde plaatse aan en vond de kruis- en laadbooten daar reeds voor anker liggen. De kommandant de Vos begaf zich onmiddellijk aan wal, om een geschikte plaats te zoeken tot het opslaan van loodsen en het graven van putten; want voor de gezondheid der troepen, waarmede de praauwen opgepropt waren, was het dringend noodzakelijk een logies aan wal op te rigten. Het emplacement bepaald hebbende, verzocht hij den radja van Sindegeassi, die zich dadelijk als vriend had aangemeld, om ten spoedigste eenig kampongsvolk beschikbaar te stellen tot het kappen van hout voor de loodsen. In voldoening hiervan kwam 's anderen daags een twintigtal Niassers hunne diensten aanbieden. Een groot gedeelte van het detachement ontscheepte 's morgens, werd in ploegen verdeeld om boomen te vellen, staanders te plaatsen, klappa-bladen te vlechten en meer andere werkzaamheden te verrigten, en ging 's avonds weer aan boord terug. Het zal overbodig zijn te zeggen, dat er een strenge discipline gehandhaafd werd.

De Lagoendi-baai heeft den vorm eens hoefijzers en is omzoomd met duizende klapperboomen, wier hoog uitstekende pluimen een schilderachtig gezigt opleveren. Aan de oostzijde der baai verheft zich een bergrug, op welks hoogste punt de kampong Sindegeassi gelegen is. De bodem is weelderig met hout begroeid, uitgezonderd op die plaatsen waar rijst en obies worden verbouwd.

Daar de kommandant noodeloos bloedvergieten wilde voorkomen, en slechts bij hooge noodzakelijkheid van de wapens gebruik dacht te maken, kwamen er meermalen niassche krijgslieden straffeloos in het gezigt. Sommigen waren getooid met strijdbuizen van kebo-leder (baroe rabau), ananasdraden (baroe sinali), of boomschors (baroe oeli gioe) vervaardigd. Anderen, voornamelijk de boha lima (soldaten in dienst van den vorst), droegen mutsen van gevlochten idjoe-touw (rongo) of van rottan (tagoela), met rood of geel laken versierd; eenigen hadden ijzeren helmen (tagoela tafau) op het hoofd. De strijdbuizen der hoofden waren uit ijzeren ringetjes of uit schubben van den miereneter (baroe sigoloe) zamengesteld en deden aan de europesche maliënkolders denken. Zij die zwarte ringen, vrij kunstig van klapperdoppen vervaardigd, om den hals droegen, waren òf helden die in vroegere gevechten bewijzen van buitengewonen moed gegeven, òf mannen die gezworen hadden bij de eerste gelegenheid een vijandelijken kop te snellen. Behalve die verdedigingswapenen, waren de Niassers uitgerust met zes voet lange lansen, met scherpe, gesmeede klewangs en met één of twee messen, die als dolken gebruikt werden. Deze wapens vervaardigden zij zelven. Vuurwapenen behoorden onder de voorwerpen van weelde; men telde er onder het kampongsvolk een zeventig stuks. Het gebruik, dat de inboorlingen er van konden maken, werd zeer gering geacht, daar het bekend was dat zij er mede van de heup schoten.

II.

MISLUKTE EXPEDITIE ONDER DEN KAPITEIN DE VOS TEGEN ORAHILI.

Op den 4[den] Januarij waren de loodsen gereed, en den volgenden dag ontscheepte het geheele detachement. Men moest nog slechts de komst der koelies afwachten, die de radja van Fadoro had toegezegd, om naar Orahili te kunnen oprukken. In afwachting daarvan liet de kommandant 's namiddags tegen 4 ure aantreden, volgens de voorgeschreven marschorde in vier pelotons.

Het eerste peloton maakte de voor-, het vierde de achterwacht uit. Het peloton inlandsche matrozen, onder bevel van den luitenant ter zee Schuurman, moest plaats nemen onmiddellijk achter de voorwacht; het was bestemd om de hindernissen op te ruimen onder bescherming der voorwacht.

De artilleristen met de mortieren stonden tusschen het 2[de] en 3[de] peloton; de goederen en koelies tusschen het derde peloton en de achterwacht.

De voorwacht onder bevel van den 1[sten] luitenant Hamers, was zamengesteld uit de manschappen van de bezetting van Goenong Sitoli, die den gezaghebber van Nias

meermalen op zijne reizen door het eiland hadden vergezeld.

De overige pelotons werden respectievelijk gekommandeerd door den 2den luitenant de Ravallet, den sergeant Strey en den sergeant-majoor Stolte.

Kapitein de Vos stelde de pelotons-kommandanten verantwoordelijk voor noodelooze vernieling of brandstichting, en hield den manschappen voor oogen, dat hij tot het laatste oogenblik onderhandelingen en verzoek om vergeving aannemen, en eerst bij het vijandelijk initiatief van de wapens gebruik maken zou.

Twee spionnen, door den bevrienden radja van Fadoro naar Orahili op kondschap uitgezonden, kwamen nu berigten, dat alle toegangen tot laatstgenoemden kampong zoodanig versperd waren dat er aan geen doordringen te denken viel. Slechts één weg, die van Fadoro naar de Lagoendi-baai voerde, was nog open; doch ook deze zou dien nacht onbruikbaar gemaakt worden. Op verschillende punten van den weg waren bogen gespannen, gelijk aan die waarmede men het wild gedierte doodt. — Kapitein de Vos zond de spionnen terug, met last de pezen dier bogen af te snijden.

Tegen 5 uur kwamen de koelies aan, ten getale van 95 man. Tegelijkertijd meldde zich een zendeling aan van den radja van Fadoro, kennis gevende dat Orahili door hem van een andere zijde zou worden aangevallen. De kommandant der expeditie, waarschijnlijk weinig goeds van die handeling verwachtende, liet den radja verzoeken aan zijn voornemen geen gevolg te geven, en hem liever bij te staan met een dertigtal koelies, die noodig konden worden om gewonden te dragen.

Vóór het aanbreken van den dag, den 6den Januarij, stond het detachement tot den opmarsch naar Orahili gereed. Nadat de goederen onder de koelies verdeeld en de vrach-

ten gereed gemaakt waren, nadat aan iederen ploeg koelies een plaats in de kolonne aangewezen was, en men de matrozen van bijlen en kapmessen voorzien had, rukte de kolonne tegen 5¾ uur op.

Een weg van het strand naar Orahili bestond er niet. De voorwacht moest zich dien dus banen door de struiken; men liep uit de flank in één gelid, nu eens klimmende dan weder dalende, op het eene oogenblik door een kloof, op het andere door de natuurlijke kuilen, die het hobbelige terrein menigvuldig opleverde. Ongeveer anderhalf uur op deze wijze doormarcherende, vond men een vrij goeden weg, van zes tot twaalf voeten breed, die over een tamelijk hoogen bergrug voerde.

Tot viermalen toe zag de voorwacht eenige vijandelijke krijgslieden; wanneer de spits hen echter nabij kwam, verdwenen zij in het hout. Nog een uur doorgemarcheerd hebbende, kwamen de spitse daken van kampong Orahili in het gezigt. Tegelijkertijd ontving men berigt, dat een vijftigtal met geweren gewapende vijanden, iets verder den weg op, in hinderlaag lag.

Kapitein de Vos kommandeerde nu halt, om de manschappen tot adem te laten komen, en liet vervolgens de kolonne behoedzaam voorwaarts gaan. Bij een kromming van het pad stootte de spits op een van steenen en klei opgetrokken borstwering; een doorgraving van den weg, versterkt door een verhakking, bemoeijelijkte de nadering. De vijand begroette de voorste manschappen met geweervuur; de spits beantwoordde dit, en onmiddellijk daarop loste de geheele voorwacht hare geweren. Toen de vijand na dat salvo, den schijn aannam van voorwaarts te willen dringen, ontstond er een oogenblik verwarring onder de voorste manschappen.

Zonder veel moeite echter werd de orde hersteld; de luitenant ter zee Schuurman rukte met de helft der ma-

trozen vooruit en kapte den weg open, om de kolonne te laten avanceren. Doch na vijftig passen moest deze halt houden, daar zij den grond beplant vond met 5 à 6 palmen hooge en met scherpe doornen voorziene paaltjes, die op den onderlingen afstand van een palm van elkander stonden. Daar tusschen lagen randjoe's gezaaid, en verderop waren wolfskuilen gegraven. Die hindernis besloeg een breedte van 18 à 20. ellen en liep door tot aan de steenen borstwering, die 2 à $2^1/_2$ el hoogte had en van schietgaten voorzien was. Hoe ver die borstwering zich uitstrekte was onbekend, daar zij zich regts en links in de digte wildernis verloor. De kolonne kon zich dus niet deployeren; slechts de voorwacht beproefde het, en drong zooveel de ineengestrengelde struiken het toelieten en tirailleur in de wildernis. Bij de eerste schoten die gewisseld werden, ontving de sergeant Sopla een wonde door twee kogeltjes met een ijzeren ring aan elkander verbonden, die zijn been verbrijzelden. De majoor Schwenk had de kolonne als vrijwilliger vergezeld, en zich gevoegd bij de tirailleurs der voorwacht: met een dubbelloop jagtgeweer gewapend, schoot hij iederen vijand weg, die zich boven de borstwering vertoonde; doch spoedig zeeg hij zelf neder. Een vijandelijke kogel had hem in de linkerzijde doodelijk getroffen. Dit maakte een slechten indruk op de twee in het vuur zijnde pelotons; er werd eenige aanmoediging vereischt om ze stand te doen houden en op nieuw tot verovering der borstwering voorwaarts te laten rukken.

Bij het begin van het gevecht hadden de artilleristen de mortieren op den weg geplaatst en die, bij gebrek aan een goede opstelling, op het gehoor af, gerigt op de plaats waarvan 's vijands krijgsgeschreeuw opging. Achtereenvolgend werden er 14 worpen gedaan, waarvan twee granaten niet sprongen; maar noch het geweervuur, dat levendig genoeg onderhouden werd, noch de granaatworpen hadden

de gewenschte uitwerking. De vijand week geen duim breedte, werd overmoediger bij de ontdekking dat ons vuur onschadelijk was, schoot bedaard zijne vuurwapens af die, door de schietgaten gerigt, het doel zelden misten; en terwijl een gedeelte de geweeren herlaadde, overdekte de anderen de voorste manschappen met een steenregen, waardoor er verscheidene buiten gevecht kwamen.

Gedurig nam het aantal gekwetsten toe; al meer en meer begon de vijand met juistheid te vuren; hij scheen nu den mortier, door den luitenant Schuurman bediend, tot mikpunt gekozen te hebben, want de kogels floten er aanhoudend over heen. Een projectiel kwam regt in de meelpulverbus, op het oogenblik dat een kanonnier daaruit een maatje met kruid nam; bij de ontvlamming bekwam deze ernstige brandwonden.

Te vergeefs drong de luitenant de Ravallet tot aan den voet der borstwering door; zijne manschappen konden zijn voetspoor niet volgen. Te vergeefs vatte luitenant Hamers een geweer op en verrigtte het werk van den soldaat, toen hij de onmogelijkheid inzag om zijne manschappen in de versterking te voeren.

Nadat er velen verwond waren, weigerden de soldaten hunne gevallen makkers te vervangen. De kommandant vroeg vrijwilligers; hij herhaalde zijn verzoek tot viermalen toe; slechts de sergeanten Dungeman en Strey boden zich aan om hun kapitein te vergezellen. Met twee man vooruit te gaan, zou even roekeloos als onnut zijn; staan blijven, blootgesteld aan 's vijands kogels, bevorderde de zaak evenmin. Reeds twee malen was er gerapporteerd, dat een andere vijandelijke bende den terugtogt trachtte af te snijden; men bevond zich nagenoeg drie uren van het strand, bijna de geheele voorwacht had zich teruggetrokken en de koelies hadden het hazenpad gekozen. Er bleef dus niets anders over, dan den terugtogt aan te nemen.

Kapitein de Vos liet de gewonden door soldaten achteruit brengen; insgelijks de munitie en andere goederen van waarde. Twee dooden moest men in 's vijands handen laten. Daarna werd „verzamelen" geblazen, de marschorde weder aangenomen en het 1ste peloton tot achterwacht bestemd. De kommandant dacht er een oogenblik aan, zijne kolonne naar het bevriende Fadoro te geleiden; doch de overweging, dat op deze vriendschap vooral in tegenspoed niet vertrouwd kon worden, en een berigt dat kampong Fadoro door volk van Botohosi bezet was, noopten hem langs denzelfden weg den terugtogt naar het strand aan te nemen.

Langzaam en in de grootste orde volvoerde men den aftogt, steeds achtervolgd en geharceleerd door den vijand, die zijn sterkte verlaten had en nog twee onzer soldaten buiten gevecht stelde. Na een half uur evenwel, toen 't hem duidelijk werd dat het geen vrees was, die tot de rugwaartsche beweging aanleiding gaf, staakte hij de vervolging. De verwachte poging, om den terugtogt af te snijden, werd niet uitgevoerd; misschien kwam dit rapport geheel uit het brein van een angstvalligen spion. Drie uren achtereen moesten de gewonden door hunne makkers gedragen worden, terwijl de inlandsche matrozen de mortieren, munitie en levensbehoeften medevoerden. Tegen één ure kwam de kolonne aan het strand terug.

Men telde achttien gewonden, waarvan zes zwaar. Bovendien waren de officieren Hamers, de Ravallet en Schuurman ligt gewond. 's Anderen daags stierf de majoor Schwenk.

Het was dus gebleken, dat de middelen ongenoegzaam waren om den vijand te onderwerpen. Men had geloof geschonken aan het rapport eens spions, die de versterking het werk van één nacht noemde; men had zich niet door een verkenning van de waarheid overtuigd, maar verwacht dat een stoute aanval in front voldoende zou zijn om de verdedigers de vlugt te doen nemen.

Dikwijls geeft een regtstreeksche, onvervaarde aanval schitterende uitkomsten tegenover een inlandschen vijand; gelukt die echter niet, dan moet men ijlings buiten het vuur terugtrekken en zich geen oogenblik aan nutteloos verlies blootstellen; dan neemt men zijn maatregelen, om òf een geschikte opstelling voor het geschut te vinden, òf 's vijands positie om te trekken.

Leiding van den soldaat is de pligt van den officier, niet om zich met het geweer te wapenen en de dienst van den soldaat te verrigten; vooral niet bij een offensieve beweging. Ontbreken de middelen om door te dringen ten ééne male, blijkt de vermeestering volstrekt onmogelijk te zijn, welnu dan blijft er niets anders over dan terug te trekken.

Het vragen van vrijwilligers bij de bestorming eener benting, is in den regel af te keuren. Wanneer, zoo als meestal te verwachten is, de geheele kolonne zich als één man aanbiedt, dan is de aanvoerder niets gevorderd en toch verpligt het stormpeloton aan te wijzen. Beter is 't daarom zelf alle beschikkingen te maken, en strikte gehoorzaamheid in alle omstandigheden te vorderen. De man, die weigert aan een bestorming deel te nemen, is des doods schuldig; dit behoort hij te weten.

Het gebeurde bij Orahili gaf den generaal van Swieten aanleiding zijn oordeel daarover bekend te maken. Dikwijls, meende hij, is de bestorming met een klein detachement gewaagd. Komt het er echter toe, gebruik dan de helft uwer magt, laat die eerst tot verademing komen, en ga dan met den looppas er op in, terwijl de andere helft in reserve blijft, om bij mislukking de teruggeslagenen op te nemen. De kommandant blijft bij de reserve en moet niet mede stormen. Slechts in één geval, als hij omsingeld is en zich wil doorslaan, is zijn plaats aan het hoofd der troepen. In dat geval vormt de geheele magt een gesloten massa, die onverdeeld en met al haar gewigt door den

vijand tracht te breken. Als de impulsie door het voorbeeld van den kommanderenden officier gegeven is, zal zijn dood, indien hij valt, de beweging niet doen staken, haar eerder, indien de kommandant bemind is, kracht bijzetten en de manschappen aanmoedigen. Bij bestormingen daarentegen zal de dood des bevelhebbers belemmering in de operatie doen ontstaan en bij een mislukking aanleiding kunnen geven tot groote onheilen.

Ook in nog een ander geval achten wij het noodig, dat de kommandant zich aan het hoofd zijner troepen plaatst; namelijk in een oogenblik van algemeene ontmoediging, na vruchtelooze pogingen om een punt te bemagtigen, dat van het hoogste belang is om in ons bezit te komen, en door wiens gemis er nog grooter verliezen te verwachten zijn. Dan kan het pligt worden voor den aanvaller, zich aan de spits te plaatsen opdat vernieuwde geestdrift de ontmoediging vervange, dàn kan het gebiedend noodzakelijk zijn zich te wagen, ja zelfs zich op te offeren, om grooter onheilen te voorkomen.

III.

ZAMENSTELLING EENER EXPEDITIE TOT FEITELIJKE IN BEZITNEMING VAN HET EILAND. AANKOMST VAN MAJOOR CRENA IN DE LAGOENDI-BAAI.

De ongunstige uitslag van den togt, die tot beteugeling der toenemende magt van een paar onbeduidende vorsten ondernomen werd, verhaastte de uitvoering der plannen omtrent Nias. Ware het gelukt om Orahili de wet voor te schrijven, tot vrede te stemmen en zijn verhouding tot de naburige rijken te verbeteren, waarschijnlijk zou de oprigting van een post op de Zuidkust nog niet zoo spoedig gevolgd zijn. Thans echter besloot de generaal om feitelijk bezit van het onwillige landschap te nemen, alvorens onderwerping en gehoorzaamheid te eischen.

De eenigzins vreemde wijze, waarop die inlijving zou geschieden, bestond in het bezetten van een vast punt, waartoe de mogelijkheid gebleken was tijdens de jongste expeditie. Eenmaal voet aan wal hebbende, zou men zijn invloed in den omtrek laten gelden, minder door behulp der wapenen, dan wel door overtuiging, door langzame inmenging in de volkshuishouding, en door de eerste zaden der beschaving over het land uit te strooijen.

Voorloopig werd aan de radja's van Fadoro en Sindegeassi werkdadige bescherming toegezegd en hun te kennen gegeven, dat wij spoedig zouden terugkeeren om hen duurzaam te beschermen, mits zij van hunne zijde ons met materialen en werkvolk bijstonden.

Majoor Crena werd het kommando der troepen in de noordelijke afdeeling opgedragen; majoor van Staveren, onderdirecteur der genie op Sumatra's Westkust, leverde een plan voor het op te rigten etablissement, en de luitenant Heijligers werd bestemd om later het bevel te Lagoendi op zich te nemen.

Al dadelijk hield de majoor Crena zich te Sibogha ijverig bezig met het verzamelen van een gedeelte der noodige materialen. Er werden door het garnizoen randjoe's aangemaakt en palissaden gekapt, om bij de ontscheping niet geheel afhankelijk te zijn van hetgeen de bodem opleverde, dat trouwens door de inboorlingen nog wel geweigerd of betwist kon worden.

De zamenstelling der expeditionnaire magt was als volgt:

majoor J. H. Crena, kommandant,
kapitein H. P. de Vos (gezaghebber te Goenong Sitoli),
1e luitenant A. W. F. Heijligers,
2e luitenant P. P. M. van Aldewereld,
2e luitenant R. F. de Ravallet,

4	Europesche	sergeanten,
1	„	fourier,
4	„	korporaals,
20	„	fuseliers,
4	inlandsche	sergeanten,
6	„	korporaals,
2	„	hoornblazers,
1	„	tamboer,
40	„	fuseliers,

108 gewapende mariniers en matrozen, zoolang de schoonerbrikken, waarvan zij genomen waren, in de Lagoendibaai zouden liggen.

Gezamenlijk maakten deze troepen een sterkte uit van 190 geweerdragende manschappen met vijf officieren.

Tot hulppersoneel werden van de oorlogsschepen genomen, om als koelies dienst te doen:

10 inlandsche matrozen der schooners,
25 „ der kruispraauwen,

en van Sibogha 20 kettinggangers tot datzelfde oogmerk.

Om deze magt naar Nias over te voeren had men te beschikken over:

1. de schoonerbrik Padang,
2. de schoonerbrik Banda,
3. de schooner Benkoelen,
4. de ·esidentie-kotter.
5. twee laadbooten, en
6. drie kruispraauwen.

Aan boord van het eerste vaartuig, waarop 6 vaatjes reserve patronen met 24 doosjes slaghoedjes geladen waren, embarkeerden 50 manschappen.

Op het tweede 50 manschappen.

Op het derde het materieel der artillerie (één 8ponder en een paar mortieren), de sappeursgereedschappen, de kazernering, vivres en bouwmaterialen (2500 palissaden, 4000 randjoe's, 5 à 6000 stuks atap, een voorraad bindrottan en gemoeti-touw, 500 planken, 7 vaten klein geslagen glas, enz.)

Op het vierde 15 manschappen.

Op de twee laadbooten 33 manschappen, en

Op de kruispraauwen 6 manschappen en 20 kettinggangers.

Den 10den Maart kwam de flotille in de Lagoendi-baai ten anker. Aan wal ontwaarde men nergens eenige krijgstoe-

rustingen; geen post, versterking of tot den krijg uitgeruste inboorlingen; geen alarm of toeloop van volk, zelfs geen nieuwsgierigen om een blik te werpen op zooveel zeilen, die de gewoonlijk zoo stille baai nu verlevendigden. Van den kampong Sindegeassi wapperde de nederlandsche vlag en op de velden zag men de landbouwers hun arbeid verrigten, alsof er nimmer vijandelijkheden hadden plaats gehad; kortom het geheele landschap ademde rust en vrede.

Een order van den majoor Crena brak eensklaps de stilte af; een kanonschot knalde van de schoenerbrik en weêrgalmde tot aan de hoogste bergruggen van den omtrek. Het was het overeengekomen sein voor den radja van Fadoro om zich naar het strand te begeven.

Niet lang daarna verscheen de jongste broeder van den vorst van Sindegeassi, vergezeld van een aanzienlijk gevolg. Aangaande den politieken toestand van Nias deelde hij het volgende mede:

De radja's van zes kampongs hadden een of- en defensief verbond gesloten, en met een eed bevestigd dat zij elkander met alle magt ondersteunen, den Nederlanders zooveel mogelijk nadeel toebrengen en beletten zouden zich te Lagoendi te vestigen. Dit verbond bestond tusschen Orahili, Botohosi, Hilibobo, Lahoesa, Hilidjekono, en Hilidjomboi. (Volgens opgave van den kapitein de Vos zouden deze kampongs zesduizend weêrbare mannen in het veld kunnen brengen). Een paar moordenaars, wier uitlevering vroeger gevraagd was, hadden zich aan het hoofd der verbondenen gesteld en weidsche titels, als „Verdelgers der kampongs,” enz. aangenomen. Ook de vorst van Sindegeassi had aanzoek gekregen om zich aan hen te sluiten, doch had dit afgeslagen en wenschte onzijdig te blijven. Op grond van die aangenomen neutraliteit moest hij thans den Nederlanders zijn hulp weigeren; want leverde

hij koelies en bouwmaterialen, dan wikkelde hij zich en de zijnen in een krijg, die noodzakelijk tot den ondergang van Sindegeassi moest leiden. In zijn hart was de radja evenwel de vriend der Nederlanders; hij gaf er de verzekering van, en om haar kracht bij te zetten, raadde hij den kommandant aan, zijn volk niet met kleine afdeelingen het binnenland in te zenden, maar steeds in de nabijheid der schepen te houden, daar er overal goedgewapende benden van Orahili rondwaarden. Hij waarschuwde tevens voor het water uit de putten, dat opzettelijk bedorven en onbruikbaar gemaakt was.

Hoewel de waarheid van deze laatste mededeeling later bevestigd werd, had Crena geen grond om die vriendschapsbetuigingen te vertrouwen. De menigvuldige aanraking van Sindegeassi met Orahili aan de eene zijde, en de onbezorgdheid waarmede hij openlijk zich met de Nederlanders in gemeenschap stelde aan de andere, deden vermoeden dat hij, op zijn minst, een dubbelzinnige rol speelde.

Vroeg in den morgen van den volgenden dag liet de kommandant de troepen ontschepen en oprukken in de rigting van Hilibobo. Zijn eerste zorg was een geschikt emplacement te zoeken voor de op te rigten benting. De gezaghebber van Goenong-Sitoli, kapitein de Vos, meende die nabij Hilibobo te zullen vinden, doch bij onderzoek viel het terrein tegen. Er werd een ander punt, meer in de nabijheid van het strand gekozen. Gedurende dien marsch hadden er geen vijandelijkheden plaats. De voorwacht ontmoette wel een twintigtal gewapende Niassers, doch vervolgde ze niet, toen zij in het bosch verdwenen; men loste zelfs geen enkel schot, omdat de instructies alle handelingen verboden die een gevecht zouden kunnen uitlokken. Op een vooruitspringende hoogte ontwaarde men een versterkt wachthuis, bezet met 25 gewapenden, die de

witte vlag hadden uitgestoken. Er werd evenwel geen acht op geslagen.

Aan het strand teruggekomen, vond men den radja van Sindegeassi. Hij kwam in persoon bevestigen wat zijn broeder gisteren reeds had medegedeeld. Dagelijks, zeide hij, kwamen er 400 man van het verbond onder de wapens, om den omtrek van Lagoendi af te patrouilleren. Én de magt der bondgenooten, waarvoor alles bukken moest, én de bloedverwantschap tusschen zijne onderdanen en het volk van Orahili, maakten zijn toestand allermoeijelijkst en dwongen hem de onzijdigheid te bewaren. De expeditie-kommandant hoorde zijne verklaringen aan, zonder blijken te geven van vertrouwen of wantrouwen; hij ontving hem minzaam, doch zonder meer pligtplegingen dan de gewone beleefdheidsvormen; en de vorst van Sindegeassi keerde weder huiswaarts, zonder er in geslaagd te zijn den aanvoerder der Nederlanders om den tuin te leiden.

Den 12den Maart bevond de expeditionnaire magt, zich reeds te 6 ure in den morgen, aan wal; ook de koelies en kettinggangers, met de gereedschappen tot graven en kappen. De helft der geweerdragende manschappen bezette het terrein rondom de plaats waar de redoute getraceerd werd. De andere helft kielspitte, kapte struiken weg, hakte boomen om en droeg materialen aan, zonder zelfs door een schijnaanval in hun arbeid verhinderd te worden. Het werk werd tot den middag voortgezet, en onze magt daarop weder geëmbarkeerd.

Het lag in het plan van den aanvoerder om aanvankelijk een logies op te rigten, en dit door een palissadering tegen een overrompeling te beschermen. Zoo lang de schepen in de baai lagen, kon aan boord geslapen worden; men behoefde dus niet in de open lucht te bivakkeren, en vermeed een toestand die gewoonlijk ziekten doet ontstaan. Bij de oprigting der eerste loots werd

de plaats der overige gebouwen, tot een duurzaam etablissement noodzakelijk, gelijktijdig bepaald, omdat deze zoodanig gegroepeerd moesten zijn, dat zij eerstens een vierkant vormden, en tweedens niet meer ruimte besloegen dan de afmetingen der later te traceren redoute het veroorloofden.

Zonder de gebouwen te digt bij elkander te brengen, kon het vierkant niet kleiner worden dan van 54 el breedte en 62 el lengte. De officierswoningen zouden dan slechts 30 el van de kazerne verwijderd zijn, hetgeen gewoonlijk als minimum beschouwd wordt. Op deze wijze zou de vuurlijn der redoute een totale lengte van 232 ellen bekomen, hetgeen voor drie strekkende ellen circa één man gaf — de vaste bezetting op 75 man bepaald zijnde; doch met het oog op den gezondheidstoestand, was het ongeraden een kleinere versterking daar te stellen, daar het bekend is dat de ziekte, bij iedere nieuwe vestiging ontstaande, door gebrek aan genoegzame ruimte zou worden bevorderd.

Het aldus gevormde vierkant kon door een palissadering, in de lijn van de omwanding der gebouwen en in de tusschenruimten geplaatst, geheel afgesloten worden. Dit leverde het dubbele voordeel op van binnen de redoute een reduit te vormen, en reeds dadelijk eenige dekking te geven, tijdens men bezig was de aardewerken op te werpen. Dit laatste toch was uit den aard der zaak eenigzins vertragend; terwijl bij een genoegzamen voorraad van hout, het stellen van een palissadering zeer spoedig kon geschieden.

IV.

OPRIGTING VAN EEN FORT AAN DE ZUIDKUST. — POLITIEKE HANDELINGEN VAN DEN CHEF DER EXPEDITIE.

Terwijl de troepen met kracht de handen aan het werk sloegen en dagelijks, volgens het bepaalde programma, vroeg aan wal kwamen, ijverig doorwerkten, beurtelings elkander dekten tegen overval en 's avonds naar boord terugkeerden, schenen de bondgenooten in een staat van weifeling te verkeeren of zij al dan niet het werk zouden beletten. De goede maatregelen door de onzen genomen, de nabijheid der oorlogschepen, misschien ook wel onderlinge tweespalt, waren zoo vele hinderpalen tegen offensieve handelingen. De Niassers hadden verwacht dat van onze zijde het initiatief zou genomen worden, dat wij het land zouden indringen, om het voor drie maanden geleden verlies te wreken. Dáárop was men voorbereid, daarvoor waren nieuwe versterkingen aangemaakt, en daar achter gevoelde men zich moedig om een aanval af te weren. Nu de Hollanders evenwel een geheel anderen weg insloegen, hen ongemoeid lieten, en rustig voortgingen zich aan het strand te vestigen, was de misrekening groot en ontstond er vrees voor eenig onheil, een

vrees die des te grooter werd naarmate men den aard van het lot, 't welk hun bereid werd, minder gissen kon.

Deze onzekerheid was waarschijnlijk de geheime drijfveer, die den radja van Hilibobo deed besluiten een paar afgevaardigden naar het zuiderstrand te zenden. Vriendelijk en onderdanig naderden deze, onder vrijgeleide van een witte vlag ten teeken hunner vredelievende bedoelingen, den expeditie-kommandant, heetten hem welkom, vroegen de reden zijner komst en drukten den wensch uit om in vriendschap met hem te mogen blijven. Majoor Crena antwoordde dat dit laatste geheel van hun gedrag zou afhangen, dat het hem echter niet behaagde met afgevaardigden van den radja te spreken, en hun meester in persoon moest komen, indien hij blijken van vriendschap wenschte te geven.

Zoo lang Crena nog geen vasten voet aan wal had, achtte hij het niet raadzaam openlijk met zijne plannen voor den dag te komen. Door tijd te winnen, werd de kans geringer om van het strand verdreven te worden.

De afgevaardigden poogden hun vorst te verontschuldigen, door mede te deelen dat hij naar kampong Fadoro gegaan was, om daar een vergadering bij te wonen; dat ook de radja van Fadoro liet vragen of hij zijn opwachting mogt komen maken, zoo ja, langs welken weg. Crena sloeg er echter geen geloof aan, en zond hen terug.

Eenige uren later kwamen drie bekende personen van Fadoro zich aanmelden; zij hadden zich door het bosch een weg moeten banen, daar alle wegen versperd waren. De radja liet den kommandant weten, dat hij afgesneden was en niet zonder gevaar aan het strand kon komen. Gelastte de kommandant het hem echter, dan zou hij komen. — Hun werd de boodschap medegegeven, dat men geen verontschuldigingen aannam, dat de vorst zelf moest komen, en door het verstrekken van koelies thans kon toonen een

vriend van het gouvernement te zijn. — Op de vragen of het waar was dat de radja van Hilibobo te Fadoro een vergadering bijwoonde, vernam men dat de afgevaardigden van eerstgenoemde plaats onwaarheid hadden gesproken, dat de radja van Hilibobo tot den aanhang van dien van Orahili behoorde en zelfs ten behoeve der Orahiliërs een weg naar het strand had gemaakt. Het bleek verder dat de kampong Hilibobo, even als Sindegeassi, in twee partijen verdeeld was, waarvan de eene tot Fadoro, de andere tot Orahili behoorde.

Drie dagen later, omstreeks twee ure na den middag, kwam werkelijk de radja van Fadoro naar het strand af, vergezeld van 150 gewapende manschappen, waarvan er eenigen vuurwapens droegen. De vorst zeide blijde te zijn de Nederlanders te zien; hij bragt eenige varkens mede om een feest te geven, beloofde na twee dagen eenige koelies te zenden, waarschuwde den kommandant voor verraad, en raadde hem voorzigtigheid aan in zijne betrekking met den radja van Sindegeassi. Hij gaf kennis van de goede gezindheid van den radja van Ronohono, die door zijn tusschenkomst gouvernements bescherming inriep tegen de gewelddadigheden van Botohosi. Blijkbaar verkeerde de man in een opgewonden toestand; welligt was hij opregt.

Ofschoon nog nimmer iemand tot Ronohono doorgedrongen was, wist men evenwel dat dit rijkje bewoond werd door een wilden en vrij magtigen stam. De expeditie-kommandant liet daarom weten, dat hij hem gaarne zou ontmoeten.

Een uur na de komst des radja's van Fadoro, kwam die van Sindegeassi insgelijks naar het strand, een gevolg van 100 man medevoerende. Terwijl de majoor ook dezen ontving, zaten de beide troepen van het niasser strijdvolk rustig bij elkander. — Ook de panghoeloe van Hilibobo verzocht gehoor en beloofde 300 stuks spanribben te zenden.

Toenadering, door onderling wantrouwen ontstaan, be-

stond er dus reeds; misschien was het slechts een schijn van toenadering, en schuilde er verraad onder de vriendschapsbetuigingen. Misschien zweefde het amok op de lippen van de mannen, die daar zoo vreedzaam aan het strand bij elkander zaten; misschien wachtten zij slechts op een teeken van hunne meesters, om hunne lansen en klewangs rood te verwen in het bloed der blanken. Maar om daartoe te geraken, moesten de blanken misleid, in slaap gewiegd worden, nagelaten hebben de gewone maatregelen van veiligheid te nemen.

Zoo ver kwam het echter niet. Crena hoorde alle beloften aan, maar begreep er de ijdelheid van en vorderde bewijzen, handelingen, hulp. Meende men, door eenige ondersteuning in handen en materialen aan te brengen, de waakzaamheid der blanken te verzwakken, dan bedroog men zich toch; want zelfs gedurende de grootste bedrijvigheid in den arbeid, stond altijd een groot deel onzer magt gereed om elke poging tot verraad met kracht te keer te gaan.

Dat er verraad schuilde, viel niet te betwijfelen. Ongewapende kampongbewoners mogten over dag het strand naderen en varkens, kippen, eijeren te koop aanbieden; landbouwers de voortbrengselen van hunne velden en tuinen (obies, katjang, ananas, djagong, laboe, sambal, sirih) of den oogst hunner vruchtboomen (pisang, papaja) afzetten; gedurende den nacht, wanneer de troepen op de schepen teruggekeerd waren, plantten diezelfde menschen buikrandjoes in het gras, en groeven wolfskuilen op den weg van het strand naar de plaats der redoute. Sedert een soldaat en een koelie er door gewond werd, was men voorzigtiger bij het aan wal komen. Den 18^{den} Maart stortte evenwel nog een niassche koelie in een wolfskuil, bekwam vier zware wonden en stierf aan de gevolgen.

De radja van Fadoro hield zijn woord en zond 40 koe-

lies. Die van Sindegeassi wilde niet achterstaan, of was tot de overtuiging gekomen dat het thans de beste politiek was zich aan het gouvernement te sluiten; immers hij liet den kommandant weten dat Orahili den volgenden dag (20 Maart) de troepen zou aanvallen en zich heden met een luisterrijk feest, waarvoor honderd varkens geslagt waren, tot het gevecht voorbereidde. Hij gaf zijn berigt nog grooter schijn van waarheid, door er de bijzonderheid bij te voegen, dat de vijand in vier kolonnes naar het strand zoude marcheren.

Majoor Crena staakte er de werkzaamheden niet voor; hij was voorbereid op alle gebeurtenissen, maar hechtte weinig waarde aan het berigt. Inderdaad ging de dag voorbij, zonder dat één vijandelijke kolonne uit het bosch deboucheerde.

Een week na de aankomst der flotille in de Lagoendibaai, hadden het aanwezen der troepen en de aangenomen gedragslijn van den expeditie-kommandant, reeds zulk een schok aan het bondgenootschap gegeven, dat een der magtigste tegenstanders onzer vestiging, de radja van Hilibobo, zich van het verbond losmaakte en in persoon te Lagoendi kwam met een honderdtal volgelingen, om den eed van getrouwheid aan het nederlandsch gouvernement in handen van den majoor Crena af te leggen. Het verraad, aan zijne landgenooten gepleegd, werd nog vergroot door mededeelingen aangaande den toestand der zaken bij den vijand. Niet alleen beloofde hij alles wat hem van Orahili ter oore kwam te zullen zeggen; maar hij nam op zich, door zijn volk twee honderd spanribben te doen bezorgen. Werkelijk werd dienzelfden dag nog gerapporteerd, dat twee vijandelijke benden zich in het bosch zouden verschuilen, om tegen den avond, gedurende het embarkeren, een onverwachten aanval te doen. Ofschoon er niets gebeurde, berigtte toch de vorst van Sindegeassi den volgen-

den morgen (21 Maart), dat er werkelijk troepen van Orahili in hinderlaag gelegen, die niet gedurfd hadden den aanval te ondernemen, omdat de onzen te veel op hunne hoede waren.

Den 23sten Maart waren de werkzaamheden zoo ver gevorderd dat Crena de redoute kon laten betrekken. Hilibobo had zijn woord gehouden en zelfs het dubbele getal spanribben geleverd, Fadoro sedert den 19den dagelijks met eenige koelies bijgestaan. De palissadering was aan drie zijden voltooid; daartegen had men een breed afdak aan de binnenzijde gemaakt, om de goederen voorloopig te bergen en tevens als slaapplaats te dienen. De inrigting was van dien aard, dat in geval van alarm, ieder man gebruik kon maken van het schietgat, dat zich bij zijn ligplaats bevond. In den loop van dien dag werd alles in de redoute gebragt, en tegen den avond met alle plegtigheid de nederlandsche vlag geheschen.

Zonder een enkel schot had dus de vestiging te Lagoendi plaats gehad. Het bondgenootschap was verbroken, een paar eedgenooten hadden uit eigen beweging hunne onderwerping aangeboden en een derde zijn onzijdigheid laten varen. De generaal van Swieten had dien loop van zaken voorzien, en het was den expeditie-kommandant een aangename taak het welslagen te kunnen rapporteren. Aan den majoor Crena en de troepen van land- en zeemagt betuigde de generaal zijne tevredenheid bij dagorder van 3 April, aldus beginnende:

„Door het miskennen van ons gezag in het zuiden van het eiland Nias, dat aan den majoor H. Schwenk op 6 Januarij het leven heeft gekost, werd besloten dat punt te bezetten door het opwerpen van een redoute in de Lagoendibaai, ten einde door middel van een duurzame vestiging de oogmerken van het gouvernement te bereiken.

„Dit oogmerk is uitsluitend in het belang der bevolking.

De regering, werkende in den geest van hare hooge roeping, wil de bevolking van Nias een hoogere beschaving geven en haar onttrekken aan den geessel des oorlogs en de twisten, die sedert vele jaren de binnenlanden verontrusten en alle welvaart en menschelijk gevoel ondermijnen.”

V.

LUITENANT HEIJLIGERS ALS EERSTE PIONNIER DER BESCHAVING. — AANVANKELIJK RESULTAAT.

Nadat in twaalf dagen onder 's vijands oog een versterking was aangelegd, nadat onder veelzijdige zorgen van materieelen aard dagelijks nog vele uren gewijd waren aan politieke handelingen, waarbij de belangen van een onbeschaafd volk, de waardigheid van het gouvernement, het leven en de gezondheid der troepen geen oogenblik uit het oog mogten verloren worden, nadat de gevaren van een eerste nederzetting getrotseerd en overkomen waren, keerde de majoor Crena naar Sibogha terug. Den officier, in wiens handen hij het kommando der redoute toevertrouwde, mogt het niet aan zelfstandigheid, beleid en doorzigt ontbreken, wanneer hij, zonder af te wijken van de aangenomen gedragslijn, de aangevangen taak tot een goed einde wilde brengen. De luitenant Heijligers, daarvoor uitgekozen, werd in een toestand geplaatst die zijn bruikbaarheid in het helderste daglicht stelde; want was de eerste stap op den nieuwen weg al gedaan, er bleven nog talrijke moeijelijkheden te doorworstelen; was er een eerste hand gelegd aan de toenadering der bevolking, het we-

derzijdsch vertrouwen moest nog bevestigd worden; stonden de spitsen der palissadering al omhoog en was men voor overrompeling gevrijwaard, de wallen en grachten ontbraken nog; lag men al gedekt onder een atappen dak, de gebouwen moesten nog uit den grond rijzen. Uitgebreid en veel omvattend was de werkkring, verantwoordelijk en eervol de betrekking, aan den luitenant Heijligers opgedragen. Slaan wij daarom nog een blik van nabij op de verrigtingen in den eersten tijd van zijn bestuur.

De gebouwen tot vestiging der troepen en berging van goederen, hoe eenvoudig van zamenstel ook, vereischten een ophooging van circa 0.30 el boven het terreplein voor den vloer, met rondgaande afwateringsgoten. De officierswoning kreeg bovendien nog een bamboe-sessak tot bevloering. Het kruidmagazijn behoorde zooveel mogelijk geheel van hout, met plankenvloer en zoldering, vervaardigd te worden. Een dekking met sirappen was het doelmatigst; bij gebreke van dien moest het met idjoe geschieden. Op een afstand van 2.50 el werd het omringd door een palissadering, die tevens een gedeelte der algemeene insluiting uitmaakte. Even als het kruidmagazijn, vorderden ook de arrestanten-lokalen eenige meerdere voorziening. Na het opwerpen der aarden borstweringen moesten de berm en de contrescarp met doorngewassen beplant, en bij het uitgraven der gracht gelet worden om een dam te laten bestaan, die den toegang tot de redoute bepaalde en aanvankelijk met een frieschen ruiter gesloten werd; de coupure in de borstwering tot ingang, met palissaden opgezet en met een barrière voorzien; stukken geschut in batterij gebragt worden, enz.

De werkzaamheden van zuiver militairen aard bepaalden zich tot den engen kring der redoute; maar daar buiten moest ook gehandeld worden. De schijnbaar goede gezindheid der bevolking moest ongemerkt in werkelijke

overgaan; er moest gewaakt worden tegen uitspattingen; er mogt zelfs geen enkel geval van afpersing plaats hebben, noch het vertrouwen der Niassers, die zonder vrees aan de redoute kwamen om hunne waren te verkoopen, geschokt worden door een afwijking van de bepalingen, door het wangedrag van één ondergeschikte. Nu en dan was het noodig de schop en het kapmes weg te werpen, het geweer in de hand te nemen, voor een dag vivres in den randsel te doen en eenige mijlen ver het land in, militaire wandelingen te maken, met het doel, onze bondgenooten te toonen dat wij dààr waren, om hen zoo noodig te beschermen, en onze vijanden door een dreigende houding in toom te houden.

Luitenant Heijligers voldeed aan al die eischen, voorzag in alle behoeften. Hij verbond de hoofden uit den omtrek naauwer aan zich, verzwakte de magt van Orahili zonder een kogel te wisselen, zonder pogingen in 't werk te stellen vriendschappelijke betrekkingen aan te knoopen. Het rijk van Orahili bestond niet voor hem; naar het vijandelijk grondgebied werd niet omgezien; zou men vroeg of laat met de Orahiliërs in aanraking komen, dan moest de wensch daartoe van hen uitgaan, dan moest het verlangen door onze tegenstanders geuit worden.

Er viel nog een andere, meer gevaarlijke vijand te bestrijden. Het waren niet meer de verontrustende tijdingen van plannen tot aanval met grooter of kleiner magt, die na het vertrek van den majoor Crena nog een tijd lang voortduurden, de bezetting over dag met inspanning deden voortwerken en haar somwijlen 's nachts onder de wapens hielden, maar het waren de gevolgen van die inspanning, ziekte en ontzenuwing, waaraan het hoofd geboden moest worden. Inlandsche soldaten, die gewoon waren opium te gebruiken en het hier niet konden bekomen, stortten het eerst in een; daarna werden van lieverlede ook an-

deren door koortsen aangetast, en spoedig lag de helft der bezetting ziek. De gezonden verrigtten toen dubbel werk, want er moest nu met spoed een afzonderlijk gebouw opgerigt worden om de zware zieken op te nemen en men was nog ver af van de voltooijing der wallen. De uitwasemingen van het nabijgelegen moeras, de miasmen van het strand en van de omgewroete aarde, deden het aantal lijders nog toenemen, zoodat ten laatste de posten ter naauwernood bezet konden worden en men met slechts 14 man op corvée kon gaan.

In zulke omstandigheden waarlijk, moet de aanvoerder Herculesschouders bezitten om den last der verantwoordelijkheid te kunnen torschen; in zulke toestanden is het eerst mogelijk de geestkracht van den krijgsman, het edele gehalte van den mensch te waarderen. Indië zou niet het gezegende land, de goudmijn van Nederland zijn, de Indiaan niet de rust smaken die hij voor zijne gedweeheid in het opvolgen onzer bevelen verdient, indien het zwaard alléén gebruikt werd om de indische maatschappij te veranderen en niet om ook beschaving aan te brengen. Mannen van buitengewone geestkracht en zedelijken moed, mannen eenvoudig in de gewone omstandigheden van het leven, maar onbegrijpelijk vasthoudend, volhardend en onwrikbaar in een tijd van beproeving, mannen zooals Nederland er nog velen telt, waren en zijn nog dagelijks noodig, ontbreken er nooit, treden als van zelven op den voorgrond, om het beschavingswerk, trots de vele hinderpalen, door te zetten. De natie moet hunne verdiensten huldigen.

Ook Heijligers komt lof toe voor den moed in dat moeijelijk tijdperk betoond; ook hij bleef pal staan, ofschoon de nood steeds grooter werd. Onuitputtelijk in het scheppen van hulpbronnen, nooit ten einde raad, wist hij middelen te vinden om de ziekte te bestrijden. Op zijn bevel werden

groote vuren ontstoken tot zuivering der lucht en werd een slokkan gegraven, om het moeraswater af te leiden; zijn zorg verschafte den zieken een behoorlijke verpleging, door zijn voorbeeld leden de uitgeputten niet aan moedeloosheid. Na bange dagen doorgeworsteld te hebben, smaakte hij reeds in de maand Mei de genoegdoening de ziekte in hevigheid te zien afnemen en de kranken te zien genezen.

Toen later het fort voltooid was, en de vrouwen en kinderen der inlandsche soldaten van Sibogha overgekomen waren, werd het leven te Lagoendi dragelijk. Een passar, opgerigt digt bij de landingplaats, beschermd door de redoute en de ter reede liggende vaartuigen, verschafte het noodige, om in de kleine dagelijksche behoeften te voorzien. In den omtrek vond men grond, die alle geschiktheid bezat tot het aanleggen van tuinen. Een waterput binnen de redoute gaf overheerlijk drinkwater, en de gemeenschap met de reede was gemakkelijk, daar de sloepen de rivier opkwamen tot aan de redoute, wanneer er goederen, van Sibogha aangevoerd, ontscheept moesten worden.

Die de aanvankelijke uitkomsten der nederzetting op Nias' zuidkust wenscht te kennen, neme het *Tijdschrift van Nederlandsch-Indië*; 6e aflevering, 22ste jaargang, in handen. Daarin wordt het algemeen verslag van de afdeeling Lagoendi over het jaar 1857 gevonden, benevens het verslag eener inspectie van den generaal van Swieten. Wij moeten den lust bedwingen om die stukken in hun geheel weder te geven, en bepalen ons tot de mededeeling van enkele merkwaardige regels.

„Het is aan luitenant Heijligers gelukt — lezen wij daar — de verwikkelingen met vijandige kampongs in der minne te beëindigen, den slavenhandel en den menschenroof af te schaffen, onderlinge twisten en vendetta's uit te roeijen, de bevolking veiligheid van leven en eigendom te schenken, aan de tyrannie en hebzucht der hoofden paal en perk te stellen.

„Op zijne veelvuldige togten en reizen verzamelde hij statistieke gegevens over de bevolking, den veestapel, de opbrengsten, enz.; hij overtuigde de hoofden van het nut der wegen en zag er werkelijk aanleggen naar Sindegeassi en Hilibobo, naar Fadoro en Orahili. Nagenoeg zonder gevolg bezocht hij negen verschillende kampongs, kwam zelfs alléén in het altijd nog kwalijk gezinde Orahili, waar hij de onvriendelijke ontvangst die hem ten deel viel, op hoogen toon aan de hoofden onder het oog durfde te brengen."

„Allereerst is mij opgevallen, schreef de generaal van Swieten verder, dat de militaire kommandant, tevens waarnemend civiel gezaghebber, met zoo weinig middelen zoo veel heeft kunnen volbrengen om aan de vestiging een karakter van duurzaamheid te geven, 't welk, te gelijk dat het de ontberingen tracht te verminderen en zich de meest noodige behoeften tracht te verschaffen, ook het vertrouwen op de bestendiging der nederzetting vestigt en bij de bevolking alle mogelijke denkbeelden van tijdelijkheid of onbestendigheid der inbezitname wegneemt.

„Ten andere verwekte het een aangenamen indruk, dat sedert de vergadering der hoofden in de maand December 1856 — in welke door den kapitein Heijligers namens het gouvernement verklaard werd, dat in den vervolge geen onderlinge oorlogen, noch koppensnellen, noch offers van menschen, noch handel in, noch roof van menschen zullen geduld worden, — de veiligheid in dit gedeelte van het eiland Nias, een tot nog aldaar onbekende hoogte heeft bereikt."

Over het maatschappelijk en inwendig leven van den Niasser, over de nijverheid, den landbouw en rijkdom der bosschen gaf Heijligers belangrijke nota's, die verrijkt met latere mededeelingen (*) in het volgende hoofdstuk worden medegedeeld.

(*) Verh. van het Bataviasch genootschap van Kunsten en Wetenschappen, Deel, XXX.

VI.

ETHNOGRAPHISCHE AANTEEKENINGEN VAN NIAS.

Het eiland Nias, gelegen tusschen 0°18′54″ en 1°47′ N.B. 97°16′ en 98°5′7″ O.L. en 130 □ geographische mijlen groot, bestaat uit onregelmatige groepen van kegelvormige heuvelen en bergen van 100 tot 2000 voeten hoogte, afgewisseld door golvende vlakten van weinig uitgestrektheid, en doorsneden met kleine rivieren en diepe ravijnen.

Behalve een paar duizend Maleijers die aan de kusten wonen, leeft in een aantal distrikten waarvan sommige slechts een enkel dorp bevatten, een bevolking van 230,000 tot 250,000 zielen met een eigen taal en eigene zeden.

In het algemeen lichter van kleur en grooter dan de Javaan, is de Niasser meer ligchamelijk ontwikkeld en bezit een meer fier uiterlijk. Door zijn langwerpig hoofd, minder uitstekende jukbeenderen, regten neus, fijnere lippen en ronden kin, wijkt hij meer van het maleische type af en nadert in eenige opzigten het kaukasische. Onzindelijk, gierig, diefachtig, wraakzuchtig en bijgeloovig, is hij tevens vrolijk, goedaardig, gevoelig, niet wreed, een vijand van het dobbelspel en van opiumschuiven. Buitengewoon

trouw, kuisch en arbeidzaam mag men hem niet noemen. Gemakkelijk van begrip en volhardend van aard, bezit hij, ook op den tegenwoordigen lagen trap van beschaving, alle vereischten om eenmaal tot hoogere ontwikkeling te geraken.

In het dagelijksch leven is de kleederdragt der Niassers hoogst eenvoudig en dezelfde voor alle standen; slechts in Zuid-Nias merkt men de grootere welvaart ook in de kleeding op. Het haar gedeeltelijk geschoren of bijeen gebonden, met of zonder hoofddoek; in het regteroor een ring of opgerold klapperblad; het bovenlijf naakt of bedekt met een open buis van boombast of ananasdraden zonder mouwen, op de naden al of niet gestikt, met of zonder franjes van ramédraden; om den hals ringen van koperdraad of van klapperdop; ringen en banden om den regterarm, een smalle band van boomschors of gekleurd doek, waarin het mes of zwaard wordt gestoken, om de heupen geslagen en tusschen de beenen doorgetrokken, — ziedaar de tooi van den Niasser. De niassche vrouw draagt het haar naar achteren en bevestigt het vrij sierlijk door een of twee banden, die met zilveren plaatjes versierd of van koralen gevlochten zijn, tegen het hoofd. Om de Zuid bindt zij het op den kruin tot een hoorn en bedekt dien door een breed vlechtsel van gele koralen, die regts en links tot in den nek afhangen. Voor de gouden, zilveren of tinnen oorringen die tot op de schouders hangen, heeft zij in de uitgerekte oorlellen gaten van zes ned. duimen. Over den blooten hals en boezem hangen een aantal snoeren koralen, terwijl de armen met ringen van de reuzenschelp of van dik koperdraad zijn versierd. Een stuk doek, meestal blaauw met roode randen, laag over het onderlijf gebonden, niet verder reikende dan tot aan de knieën en zoo smal, dat de zijkanten slechts even over elkander slaan, voltooit de kleeding der vrouwen.

De kinderen loopen naakt; jongens ondergaan de besnijdenis op hun zevende jaar.

Geheel eigenaardig zijn de groote en hechte woningen der Niassers, die 50 tot 80 voeten breedte en 20 tot 40 voeten diepte hebben, en zoo sterk zijn zamengesteld dat zij bestand zijn tegen de schokken van 150 tot 200 mannen die gelijktijdig den nationalen dans uitvoeren. Op een onderstel van twee rijen in den grond geplante palen, die van twee kanten door schooren bevestigd en van boven door dwarsbalken verbonden zijn, wordt op 8 à 10 voeten hoogte een stevige vloer gebouwd. Boven de twee voet hooge omwanding reikt een evenhoog dwars latwerk; hierop rust het gemiddeld 30 voet hooge atappendak dat, naar gelang de bewoners personen van meer aanzien zijn, ook hooger wordt opgetrokken. Een plaat aan de binnenzijde der omwanding aangebragt, dient tot een zitplaats, van waar men door het latwerk een vrij uitzigt naar buiten heeft. Door twee schotten wordt de binnenruimte verdeeld in een groot gemeenschappelijk vertrek en in eenige kleine kamertjes voor de gehuwden. Een ladder of trap voert in de algemeene kamer, waar het hoofd des huizes zijn vaste plaats heeft op een verhooging van den vloer, en waar tegenover zich de haard bevindt. Het beeld van den huisgod is bevestigd aan een der pilaren die het dak steunen; een aantal houten figuren van geesten (adjoe-adjoe) die tot de bezweringsmiddelen behooren, hangen aan de beschotten. Aan de voorzijde van het vertrek zijn de onderkaken van geslagte varkens in rijen opgehangen, als zoovele getuigen van de gegoedheid der bewoners. In de woningen der armen is de vloer, de omwanding en het binnenwerk, in stede van uit planken, uit takken of nibonglatten vervaardigd. Vooral om de Zuid wordt meer zorg aan het binnenwerk besteed en ziet men vaak in de algemeene zaal een verhevenheid van kostbare planken één

voet boven den vloer, terwijl de zit- of ligplaats van den huisheer van nog fijner hout is gemaakt. Daar hangt aan den eersten dwarsbalk het aarden- en glaswerk, aan den tweeden houten beeldjes van menschen, vogels, krokodillen, enz.; de gevel steekt met drie verdiepingen uit en is aan de binnenzijde versierd met monsterachtige zwijnenkoppen uit hout gesneden, met menschenbekkeneelen of bij gebrek aan dien met onderkaken van varkens. Onder het huis is een gedeelte der ruimte tot varkenskotten ingerigt; vóór het huis staat een steenen zitbank, grooter en met meer zorg bekapt, naarmate de eigenaar van het huis vermogender is.

Gewoonlijk bouwen de Niassers hunne dorpen op het plat van heuvels, de huizen digt naast elkander in twee rijen, die der aanzienlijken afzonderlijk, en de woning van het hoofd in het midden van het dorp of dwars op het einde der straat. Een open gebouw op een plein, waarin de schedels van gesneuvelde vijanden worden opgehangen, dient voor algemeene vergaderingen. Aan den ingang van het dorp vindt men de afbeeldingen van den beschermgod en van diens vrouw, aan het einde de algemeene smederij.

Enkele dorpen hebben geplaveide en dwarsstraten. Door het afsteken van den grond onder een steile helling is in ieder dorp de toegang moeijelijk gemaakt en alleen mogelijk langs een ladder of ruw uitgekapten balk. Om de Zuid sluit een zware poort den ingang; daar is het geheele dorp door een muur omgeven, vindt men op 60 of 100 el een tweeden muur, steenen borstweringen, grachten en buitenwerken die de plaats bijna tot den rang van vesting verheffen. Digt bij het dorp ontbreken nooit twee badplaatsen, een voor elke sekse.

De wegen die de gemeenschap tusschen de dorpen daarstellen, zijn in den regel niet meer dan voetpaden, die nog dikwijls verlegd worden om den toegang voor den

vijand moeijelijk te maken. Om de Zuid treft men evenwel 2 à 3 el breede wegen aan.

Ofschoon rijst het hoofdvoedsel voor den Niasser is, eet hij ook sago, obies, varkens, kippen, geiten, herten, vogels, slangen, visch, haaijen, krokodillen, vruchten, in een woord alles wat in zijn bereik komt. Zijn gewone drank is bronwater; bij feesten drinkt hij evenwel palmwijn. Zijn huisraad is eenvoudig als dat van den armen Javaan, en bepaalt zich tot aarden potten, houten schotels, eenige voorwerpen van klapperdoppen en bamboe vervaardigd, legmatjes, en soms een paar houten stoelen of banken.

Geboorten en huwelijken geven de gewone aanleiding tot feesten; de varkens bij die gelegenheden geslagt en verorberd, worden beschouwd als offers aan den beschermgod, die echter alleen den staart krijgt. Personen van denzelfden stam kunnen niet trouwen; geen huwelijk is mogelijk zonder een bruidsprijs van 20 tot 300 thails goud. De bemiddelde Niasser kan zooveel vrouwen huwen als hij betalen en afzonderlijk onderhouden kan.

De man jaagt, vischt, timmert, smeedt wapens, verzorgt het vee en drijft handel, ruilt namelijk rijst, hout, varkens en olie tegen ijzer, koperdraad, stofgoud, koralen, katoen, en tabak van buiten aangevoerd; de vrouw bebouwt het veld, kookt het eten en verzorgt de kinderen.

Bij overlijden wordt het lijk in een kist ten toon gesteld en daarna op een zes voet hooge stellaadje in het bosch geplaatst. Heeft men de noodige menschen voorhanden die als zoenoffer moeten dienen, dan wordt het lijkfeest gehouden. De Niasser gelooft namenlijk dat de geest van den overledene nog aanspraak blijft maken op zijn gezag en bezittingen; die magt wordt nu op het hoofd of op de hoofden van andere personen (meestal slaven) overgebragt, en door die af te slaan, alle verband tusschen den overledene en zijn vermogen voor goed verbroken.

De bewoners van hetzelfde huis gebruiken gemeenschappelijk den maaltijd en brengen gezamenlijk den avond met praten en zingen door. Tusschen ongetrouwden is de omgang geheel vrij, en door de strenge wetten op ontucht en overspel staat ook de vrouw hooger dan elders in den archipel. Iederen avond tegen zonsondergang oefenen de mannen zich in het gebruik van lans, zwaard en schild, de kinderen in het springen. Geen vermaak is den Niasser bekend zonder ligchaamsoefening. Mannen en vrouwen beminnen den dans, die altijd door muzijk van trommen en gongs, door zang en voetgetrappel vergezeld wordt. De mannen — soms honderden te gelijk — vatten elkander bij de hand, vormen slangen die zich in allerlei bogten krommen, of spiralen die ontwikkeld worden. Al sneller en woester voortdansende, eindigt de dans door uitputting van krachten. De vrouwen kleeden zich tot den dans met een baadje, sarong en sluijer, en dansen dan met twee of vier te gelijk, door langzaam heên en weder te gaan en daarbij het hoofd, het bovenlijf en de armen bevallig te bewegen.

Aangaande de afkomst der Niassers verkeert men in het onzekere, daar zij verwantschap met de Battakkers van Sumatra en eenige overeenkomst met de Dajakkers van Borneo hebben. De Niasser zelf gelooft dat Loeboelangi (God) een menschenpaar uit den hemel op het eiland nederliet, hetwelk na eenige kinderen verwekt te hebben, zonder te sterven weder in den hemel werd opgenomen. Er bestaat nog een legende, volgens welke het eiland door een Battaksche vrouw en haar zoon, en een derde volgens welke het door Boeginezen zou bevolkt zijn.

De bevolking is in stammen verdeeld, die onafhankelijk van elkander zijn en, naar gelang der grootte van den stam, meerdere dorpen bewonen. Elk dorp staat onder een hoofd, dat aan het stamhoofd ondergeschikt is. De op-

volging der hoofden is, met eenige afwijkingen, erfelijk op den oudsten zoon. Heeft een hoof 'dbij zijn leven een anderen zoon tot opvolger gekozen, dan moet deze ook den laatsten ademtogt van zijn vader opvangen. Vaak worden allerlei middelen aangewend om hem dit te beletten. De officiëele kenteekenen van een hoofd, slechts bij buitengewone gelegenheden gedragen, bestaan in: een bijzondere lans; een gouden kroon zonder paarlen of edelgesteenten, met een anderhalf voet langen opstaanden punt, die hier en daar bladsgewijze is uitgewerkt; een grooten 8 vormigen ring in het regteroor; een gouden ringkraag om den hals; een breeden ring om den regterpols; een lang, open kleed van rood laken met wit katoen omboord, en een waaijer van hout en rood laken vervaardigd. Om de Zuid draagt het hoofd, in plaats van een kroon, een gouden pluim schuins over den hoofddoek, en een buis van laken of fluweel. Zijne inkomsten bestaan in de geschenken die bij huwelijken of regtspraken aangeboden worden, in een deel der boeten, en in de helft van den buit; hij ontvangt bovendien van elk varken dat geslagt wordt het hart en den lever, het dorpshoofd den kop. Hij maakt oorlog en vrede, handhaaft het regt volgens de gebruiken, verdeelt den bruidsprijs, en houdt standmonsters aan van goud, inhouds- en lengtematen.

De bloedverwanten der hoofden en de vermogenden hebben zitting in den raad, oefenen den gewonen invloed uit op het bestuur, en verhoogen hun aanzien door het geven van feesten aan den geringen man. Meestal bezitten de hoofden en aanzienlijken een aantal pandelingen en slaven. De pandeling is tijdelijk slaaf voor schulden of boeten die hij niet betalen kan; neemt zijn schuld toe tot de waarde van een slaaf, dan wordt hij slaaf. Verder worden de slaven door menschenroof en krijgsgevangenschap verkregen.

Evenmin als de Chinees, vereert de Niasser het Opperwezen, dat goed en dus niet te vreezen is. Hij gelooft aan de magt der kinderen van Loeboelangi, de goede en kwade geesten en aan adjoe-adjoe of beschermgeesten, wier beeldtenissen in en nabij zijne woning geplaatst staan. Hij gebruikt den éré of priester, die weten moet welke goede geest over den kwade magt heeft, hoe de goede aangeroepen, de kwade verdreven wordt. De priester raadpleegt de ingewanden van varkens, zegent de huwelijken in, en slaat op den gong wanneer iemand sterft en begraven wordt. Zoowel mannen als vrouwen bekleeden het priesterambt; elke plaats heeft doorgaans een mannelijken en een vrouwelijken priester. In het dagelijksche leven gaan die voor krankzinnig door.

Bijna alle misdaden kunnen op Nias door boeten worden afgekocht; zelfs moord en vergiftiging, waarop in den regel de doodstraf staat.

Diefstal, beleediging, verwonding, brandstichting, ontucht en overspel worden met boeten gestraft. Ook gaat men wel bij de regtspleging tot godsgerigten over, wanneer de beschuldigde ontkent of wanneer er twijfel omtrent zijn schuld bestaat. Het godsgerigt wordt uitgemaakt: òf door de wapenen, òf door aanklager en aangeklaagde onder water te laten neerhurken en te zien wie het eerst bovenkomt, òf door den beschuldigde uit een bak met troebel water, met den mond een stuk gewigt te laten zoeken. De doodstraf geschiedt: door onthalzing, waarbij de veroordeelde met de kin over een blok hout gelegd en met een klewang het hoofd afgeslagen wordt; door verdrinking, waarbij men hem, op een plank gebonden, onder water houdt totdat hij den geest heeft gegeven; en door verwurging, waarbij men hem met gebonden handen op den rug uitstrekt, een strik om den hals slaat en den keel digttrekt.

Heerschzucht der hoofden, verlangen om zich te verrijken ten koste hunner naburen, of wraakzucht wanneer er koppen gesneld of menschen geroofd zijn, zijn de gewone oorzaken van oorlog tusschen verschillende stammen. Ieder hoofd heeft ten allen tijde eenige bezoldigde krijgslieden (bohalima) in zijn dienst, die den knevel laten groeijen en met touwtjes of biesjes doorvlechten om zich een krijgshaftig voorkomen te geven. Is in den raad tot den oorlog besloten en luiden de voorteekens gunstig, dan roept het hoofd ieder man op die geschikt is de wapens te dragen. Men stelt wachtposten uit, trekt 's nachts de ladders op en verspert de wegen die naar het dorp leiden. Biedt zich een gelegenheid aan om enkele personen op een afgelegen veld te overvallen, of om bij verrassing in een dorp te dringen wanneer de weerbare mannen afwezig zijn, dan maakt men er gebruik van om vrouwen en kinderen te vermoorden, om te plunderen en brand te stichten. Elkander in het open veld opzoeken en bestrijden, behoort niet tot de taktiek der Niassers. Gebeurt het al een enkele maal dat een roofbende achterhaald wordt en men handgemeen raakt, dan strijdt men onder een woest krijgsgeschreeuw man tegen man, zonder eenige slagorde in acht te nemen. De overwinnaars vieren feest, verdeelen den buit, en begraven de gesnelde koppen, om die later in het raadhuis op te hangen. Wordt de krijg met afwisselend geluk gevoerd en verlangen beide partijen naar den vrede, dan treedt een onzijdig hoofd als bemiddelaar op. Slaagt hij er in de vredesvoorwaarden naar genoegen der beide partijen te regelen, dan snijdt hij een slaaf of een varken in de lengte door, en geeft aan den gemagtigde van elke partij een gelijk deel; deze roepen alsdan den Loeboelangi aan, met beleefd verzoek den eersten die de vijandelijkheden mogt hervatten, een dergelijken schrikkelijken dood te laten ondergaan.

VII.

DE POST TE LAGOENDI INGETROKKEN. — MISLUKTE TOGT VAN DEN LUITENANT ½ SPANJAARD TEGEN LEULAWAOE.

Niet zonder opofferingen werd te Lagoendi het gezag gehandhaafd. De heerschende koortsen, de verpestende dampen die uit het nabijgelegen moeras opstegen, sleepten menig soldaat ten grave, en gaven aanleiding tot gedurige vervanging der gezaghebbers. Heijligers, die hoe krank ook, nog langen tijd de grootste bewijzen van geestkracht had gegeven, was bijna stervend geëvacuëerd.

'tViel moeijelijk een aangenaam verblijf te noemen, die eenzame redoute, waar slechts eenmaal 's maands een laadboot aankwam met vivres, met berigten en bevelen; waar dagelijks klagten inkwamen van twistende kampongshoofden; waar op nieuw het verraad rondsloop en de onbeduidendheid van ons gezag iederen dag meer in het oog viel. 't Viel hard, den vorst van Orahili in vermetelheid te zien toenemen en de magt te derven hem te dwingen de nederlandsche vlag te eerbiedigen; want dezelfde kenteekenen van vijandigen zin in 1856 ondervonden, werden ook later weder waargenomen. Nu eens vond men in de

onmiddellijke nabijheid onzer versterking het lijk van een bevriend Niasser, dan weder werden de inboorlingen vermoord die verversching voor de bezetting inkochten; terwijl onze bondgenooten van Fadoro aan roof, plundering en moord van de Orahiliërs blootstonden, en deze zelfs meermalen onze posten bij nacht beschoten. Door krachtige maatregelen gelukte het nu en dan het gezag te herstellen en aan het moorden een einde te maken. Zoo werd na een nieuwe misdaad kampong Sindegeassi getuchtigd en het hoofd gedwongen de moordenaars uit te leveren, een boete te betalen en trouw aan het gouvernement te zweren; zoolang echter Orahili niet onderworpen was, bleef onze invloed wisselvallig. Eindelijk maakte de natuur een einde aan dien onnatuurlijken toestand.

Den 16den Februarij 1861 ontstond er een ontzettende aard- en zeebeving, die de redoute geheel verwoestte. Met moeite redde de bezetting haar leven, door de wijk te nemen naar Hilibobo waar zij gastvrij werd opgenomen.

De radja van Orahili dit vernemende, liet het hoofd van Hilibobo weten, dat hij hem als vijand zou behandelen indien de Hollanders langer in zijn kampong bleven. Zoo groot was de vrees voor Orahili, dat de bevolking van Hilibobo hare blijdschap niet verbergen kon, toen hunne gasten gebruik maakten van de eerste gelegenheid om zich in te schepen en de onherbergzame kust te verlaten. Een oorlogschip, later naar Lagoendi gezonden om het achtergelaten geschut af te halen, vernam dat dit in bezit der Orahiliërs was, en kreeg ten antwoord, toen het de gestolen kanonnen terugeischte: „dat Orahili een ongeluk zou overkomen wanneer het geschut terug gegeven werd, en dat het gouvernement beter deed het zelf te komen halen." Met andere woorden: „gevoelen de Hollanders zich sterk genoeg om Orahili aan te tasten, de Orahiliërs zijn gereed

hen te ontvangen." De radja, hoovaardig op zijne overwinning in Januarij 1856, was door het bezit der twee lange 8 ponders nog overmoediger geworden en nam den titel aan van „verdrijver der Hollanders."

Generaal-majoor de Brauw, toenmalige gouverneur van Sumatra's Westkust, stelde de regering voor, een militaire expeditie naar Nias te zenden om Orahili te straffen. Twee jaren later stond echter het nederlandsch geschut nog altijd als zegeteeken voor het paleis van den radja, noemde de radja zich nog altijd „de verdrijver der Hollanders," en waren de beleedigingen aan de nederlandsche vlag nog ongewroken!

Smail, djoeragan der kruisboot die, te Goenong Sitoli gestationneerd, langs de kust van Nias kruiste om den slavenhandel tegen te gaan, vernam in het laatst van Januarij 1863 dat een veertigtal Maleijers zich op zeker punt in het binnenland ophield en reeds een aantal Niassers geroofd had die bij de eerste gelegenheid als slaven naar Atjin zouden vervoerd worden. Van een goeden gids voorzien, ontscheept hij het grootste gedeelte der bemanning zijner boot in de Seroemboebaai, marcheert gedurende $1^1/_2$ dag daarmede in de aangegevene rigting, maakt zich meester van vijf groote praauwen die, geheel ingerigt tot vervoer van slaven, op den oever lagen, en steekt er den brand in. Vervolgens het land intrekkende, ziet hij uit den kampong Harinam een aantal menschen in de wildernis vlugten; hij ijlt vooruit, doch wordt slechts meester van een paar kinderen.

Iets verder, op een berg, staan een paar huizen. Dit is — volgens den gids — kampong Leulawaoe, het eigenlijke woonoord der maleische slavenhalers. Smail laat er zich heen geleiden. Op een steilen berg, naar zijne schatting 700 voeten hoog, ontwaart hij een groot gepalissa-

deerd huis, met een smal pad in de rots uitgehouwen als eenige toegang. De Maleijers hebben hunne maatregelen van veiligheid genomen, sedert zij de kruisboot aan de Westkust ontdekten; want aan de ladder, waarlangs men in de woning klimt, is een rottantouw bevestigd, waarmede de ladder wordt opgetrokken, en een massa steenen ligt voor de woning opgestapeld om de ongenoodigde bezoekers er mede te begroeten. Doch behalve die projectielen bezitten de slavenhalers nog lillas en geweren; want toen Smail met de zijnen den berg wil opgaan, slaan de kogels naast hem in den grond en worden twee zijner manschappen er door getroffen. De djoeragan, begrijpende dat zijne magt te gering is om Leulawaoe aan te tasten, keert terug aan boord van zijn vaartuig en rapporteert het voorgevallene.

Nadat dit berigt door tusschenkomst van den resident van Tapanolie aan den Gouverneur van Sumatra's Westkust was overgebragt, ontving de kapitein-luitenant ter zee H. A. Modderman bevel met Z. M. stoomschip Reijnier Claesen naar Sibogha te stevenen, aldaar een detachement van 25 man infanterie benevens een handmortier in te nemen tot versterking, naar Nias over te steken, de versterking te Leulawaoe te veroveren en de gevangen Niassers te verlossen.

Terwijl dus op één punt van het eiland jaren achtereen een nederlaag ongewroken en ons geschut in handen bleef van een hoofd dat zich beroemde de Hollanders verjaagd te hebben, duldde men op een ander punt van hetzelfde eiland niet, dat een djoeragan twee gewonden kreeg door een handvol menschenroovers!

Den 7den Februarij vertrok de Reijnier Claesen met een kruisboot op sleeptouw naar Sibogha, nam daar aan boord den 2den luitenant der infanterie Kaakebeen met 25 bajonetten, kwam den 13den te Goenong Sitoli waar nog 19 man infan-

terie voor de bezetting ingescheept werden en wierp den 16^{den} het anker ter reede van Seroemboe, de eenige plaats aan die kust waar zonder gevaar kon geland worden. De resident van Tapanolie, Steijn Parvé en de 1ste luitenant Meijer, militair en civiel gezaghebber van G. Sitoli, hadden zich bij de expeditie gevoegd.

De magt ter beschikking gesteld van den 1sten officier, den luitenant 1/z Spanjaard, om Leulawaoe te veroveren, bestond uit vijf officieren, 89 onderofficieren en manschappen, twee mortieren en 100 koelies. Spanjaard verdeelde die magt in drie pelotons; het eerste peloton, sterk 20 onderofficieren en matrozen, onder den luitenant 1/z 2de kl. Schuurman; het tweede, 44 man onder luitenant Kaakebeen en het derde, 20 man onder luitenant 1/z 2de kl. van Heerdt. De ambulance stond onder bevel van den officier van Gezondheid Manden.

Tegen 7 uur 's morgens (17 Februarij) waren ontscheping en indeeling afgeloopen en begon de marsch langs het zeestrand. De koelies liepen tusschen het tweede en derde peloton; het overtrekken van een rivier door middel van een klein vlot, op de plaats aangemaakt, hield drie volle uren op. Te 2 ure werd halt gehouden en gebivakkeerd tot den anderen morgen 5 uur; toen ging het verder nog eenigen tijd langs het strand, en daarna het land in tot aan kampong Onolare. De inwoners gedroegen zich vriendschappelijk en gaven voor, hun kampong versterkt te hebben tegen de nachtelijke aanvallen van de Leulawaoeërs. Hoewel dit weinig geloof verdiende en het meer waarschijnlijk was dat zij gemeene zaak maakten met den vijand, nam men echter den schijn aan van hunne woorden te vertrouwen, en overnachtte te Onolare. Tegen 6 uur in den morgen brak men op, liet de vivres onder bedekking van een onderofficier met 15 bajonetten achter en bereikte tegen 9 uur den voet van den digtbegroeiden, meer dan 45° steilen heuvel,

waarop Leulawaoe gebouwd was. Men zag de Maleijers op de daken der huizen tandakken, en hoorde duidelijk hunne uitdagingen. Spanjaard liet de mortieren opstellen; de eerste granaat sprong in de benting en wekte een daverend hoera op van de troepen. Toen de volgende worpen minder gelukkig uitvielen, besloot Spanjaard het steile pad tot op geweerschotsafstand op te gaan. Hij liet de mortieren onder bewaking van van Heerdt met het 3de peloton achter, plaatste zijne kolonne halverweg de helling op een klein plateau in orde van bataille, en beval het geweervuur te openen. De vijand liet dit niet onbeantwoord, en daar de troepen ongedekt in het front der versterking waren opgesteld, trof hij bij de eerste schoten dadelijk twee matrozen. Het vuur der aanvallers daarentegen had weinig uitwerking. Spanjaard gelastte om die reden het geweervuur te staken en zich zooveel mogelijk te dekken achter eenige boomen die op het plateau stonden, aan de scherpschutters overlatende om slechts dan te vuren wanneer een vijand zich bloot gaf. Onderwijl deed hij de mortieren halen en daarmede de huizen bewerpen. Van de 25 granaten, die in twee uren geworpen werden, troffen er slechts drie het doel; de vijand loste nu en dan een schot en zond eenige pijlen op de bedieningsmanschappen af, zonder evenwel iemand te treffen.

Het was elf uur geworden, toen de granaten bijna allen verschoten waren zonder andere uitwerking dan den moed op te wekken des vijands, die bij herhaling riep: „om toch boven te komen als men durfde.” De kommandant der expeditie achtte nu het oogenblik dáár om aan het verlangen der troepen te voldoen en tot de bestorming over te gaan. De luitenant Meijer, die zich tot nu toe met de leiding der bedieningsmanschappen had belast, plaatste zich vrijwillig aan het hoofd der bestormers. Het pad was zoo steil, dat men één voor één en doorgaans op handen

en voeten naar boven moest kruipen. Naargelang de voorste manschappen aan de palissadering kwamen, werden zij met lansen neêrgestooten of door een schot of een steenworp buiten gevecht gesteld. De fusilier Seckinger werd op de plaats gedood; luitenant Meijer viel gewond achterover; de matroos Schäfenkoster kreeg gelijktijdig drie doodelijke wonden; luitenant ½ Schuurman werd door een steen neêrgeworpen; sergeant Diepodrono ontving een lanssteek in de borst; de korporaals van Solingen, Bonheim en Smail kregen ligte lanssteken; de fuseliers Poels, Troenodrono, Kartostiko en de banneling Siwangoh steenworpen. Na vijf minuten beval Spanjaard terug te trekken.

Men voerde de gekwetsten en hunne wapens mede, doch moest het lijk van Seckinger achter laten, en toen de troepen weder buiten het bereik der vijandelijke projectielen stonden, konden zij zien, hoe de vijand van vreugde over zijne overwinning schreeuwde, en hoe hij danste om de staak waarop het afgehouwen hoofd van Seckinger was geplaatst. Spanjaard begreep teregt dat een tweede bestorming geen gunstiger uitslag zou hebben, trok naar Onolare terug, kwam 's anderen daags te Seroemboe en scheepte zijne kolonne weder in.

Hoewel Leulawaoe in geen regtstreeksche gemeenschap stond met Orahili, kon toch deze gebeurtenis slechts aanleiding geven om het geloof der Niassers aan onze onmagt te versterken.

VIII.

ZAMENSTELLING EENER EXPEDITIE ONDER MAJOOR FRITZEN. — PLAN VAN AANVAL. — ONTSCHEPING TE LAGOENDI. — HILIBOBO VERWOEST.

Eindelijk kwam de regering te Batavia tot de overtuiging dat na deze herhaalde nederlagen het gezag onzer wapens moest hersteld worden, en werd den kommandant van Sumatra's Westkust opgedragen een militaire magt naar Nias te zenden, ditmaal sterk genoeg om Leulawaoe te nemen en tevens de kampongs te tuchtigen, die zich in Februarij 1861 aan roof van geschut, wapens en munitie hadden schuldig gemaakt. Te Padang werd de expeditie zamengesteld uit de navolgende officieren en troepen:

Staf. Expeditiekommandant, de majoor H. J. Fritzen; chef van den staf, kapitein W. J. J. Docters van Leeuwen; wd. adjudant, 1ste luitenant der infanterie L. G. Diepenheim.

Geneeskundige dienst. Officier van Gezondheid 2de kl. G. F. M. Helmkampf, id. 3de kl. van den Heuvel Rijnders met 12 man ambulance.

Militaire Intendance. 2de luitenant kwartiermeester D. Kropveld.

Infanterie. 1ste kompagnie van het 17de bataillon infanterie, kapitein J. J. Roels, 1ste luitenants F. G. M. Engel en P. de Groot, 2de luitenant R. L. M. de Grijs. 2de Kompag-

nie, kapitein E. K. Goteling Vinnes, 1ste luitenant C. J. G. de Bruin, 2de luitenants L. F. M. Schomper en A. Benjamins. 3de Komp. kapitein J. C. Hamel, 1ste luitenant W. Pordon, 2de luitenants S. J. E. J. V. Barthelemy en C. A. Gobius. 5de Komp. 15de bataillon infanterie, kapitein W. F. van Stuwe, 1ste luitenant Hoek, 2de luitenants J. G. Sonnenberg en J. C. P. Welffer.

Artillerie. Een detachement der 14de kompagnie sterk 24 artilleristen onder den 1sten luitenant E. Mathijssen, tot bediening van 4 mortieren van 11½ dm.

Sappeurs. Een detachement sterk 40 sappeurs van de 6de kompagnie onder den 1sten luitenant G. E. V. L. van Zuijlen.

Marine. Een landingsdivisie sterk 38 man onder de luitenants ter zee 2de klasse J. Spanjaard, D. Schuurman en W. H. van Heerdt.

In het geheel bedroeg deze magt 27 officieren en 601 manschappen. Verder werden 150 koelies en 150 kettinggangers bij de kolonne gevoegd, terwijl nog andere van Sibogha en Goenong Sitoli zouden medegenomen worden. Op het gouvernements stoomschip Hertog Bernard en het ingehuurde koopvaardijschip Antonia Petronella, tot vervoer der troepen bestemd, werd een voorraad van 20 dagen zee- en 60 dagen landvivres ingescheept, terwijl Z. M. stoomschip Reinier Claeszen, kommandant kapitein-luitenant ter zee H. A. Modderman, de expeditionnaire magt ter bestemde plaatse zoude vergezellen.

Majoor Fritzen, aan wien het opperbevel der expeditie werd toevertrouwd, had in subalterne rangen zich in Bantam (1845), op Bali (1849) en op Ceram (1860) reeds als een goed veldofficier doen kennen; thans stond de gelegenheid voor hem open, zich als aanvoerder te onderscheiden. De instructiën hem van hoogerhand gegeven, bepaalden zich tot eenige algemeene voorschriften en lieten de leiding der operatie eigenlijk geheel aan zijn beleid over.

„Leulawaoe was het hoofdobject; de tuchtiging van Orahili, Hilibobo en Botohosi kwam eerst daarna in aanmerking; van in bezitneming van eenig gedeelte lands om het onder regtstreeksch bestuur van het gouvernement te brengen, kon geen sprake zijn; evenmin van onverrigter zake terug te keeren. Indien toch zijne magt niet sterk genoeg, de weerstand te groot mogt zijn, kon hij versterking aanvragen. Eindelijk werd hem bevolen zijne operatiën zoodanig te leiden, dat de expeditie zoo spoedig mogelijk naar Sumatra's westkust kon terug keeren."

Ingelicht over den waren stand van zaken en ten volle bekend met het prestige, dat de radja's van Orahili niet alleen op geheel Nias, maar zelfs bij de Maleijers van Sumatra's westkust bezaten, oordeelde Fritzen dat de tuchtiging van Orahili de verovering van Leulawaoe moest voorafgaan. Op een rooversnest wilde hij zijne beste krachten niet verspillen; een blik op de kaart toonde hem, dat Leulawaoe in geen naauwe gemeenschap met Orahili kon staan. Viel hij, door vermoeijende marschen noch ziekte verzwakt, met zijne geheele magt op Orahili, hij tastte den hartader van Nias aan; gelukte 't hem dien af te snijden, de overmoed der weerspannige inboorlingen zou overal gefnuikt worden, het heerschende denkbeeld van ons onvermogen plaats maken voor eerbied en vrees voor onze wapenen; met Orahili vielen de afhankelijke kampongs Hilibobo en Botohosi; en stond Leulawaoe in eenig verband met de kampongs der zuidkust, het berigt hunner onderwerping zou de vermeestering van het roofnest gemakkelijk maken.

Voor den expeditie-kommandant was dus Leulawaoe niet het hoofdobject, doch door gebruik te maken van de hem gelaten vrijheid om naar goedvinden op eigen verantwoording de operatiën te leiden, voldeed hij, door eerst tegen Orahili te marcheren, indirect aan den last der regering, voor wie Leulawaoe het hoofdobject was.

Den 17den Februarij gingen de troepen aan boord der schepen, verlieten 's anderen daags de reede van Padang en kwamen 's avonds ter hoogte van den berg Ophir, waar men het anker liet vallen. Tengevolge van averij aan de stoomwerktuigen van den Hertog Bernard werd Sibogha eerst den 20sten bereikt. De 125 koelies aldaar ten behoeve der expeditie bijeengebragt, vertrokken dien dag per schooner Effie naar Goenong Sitoli. Na afloop der herstelling aan de machine van den Hertog Bernard, werd den 23sten de reis vervolgd, de kust van Nias den 24sten bereikt, en nog versterkt door 25 kettinggangers en 40 koelies van Goenong Sitoli den 25sten het anker in de Lagoendibaai geworpen. De resident van Tapanolie, Steijn Parvé, die als politiek agent den expeditie-kommandant ter zijde stond, liet zich door den luitenant Meijer als civielen gezaghebber van het eiland vergezellen.

Bij aankomst te Lagoendi vaardigde Fritzen de volgende dagorder uit:

„Officieren, onderofficieren en manschappen uitmakende de expeditie tegen Nias.

„Het nederlandsch-indisch Gouvernement heeft besloten de trotsche en verwatene vorsten van *Orahili*, *Hilibobo*, *Botohosi en Leulawaoe* te tuchtigen.

„Die tuchtiging hebben zij verdiend door trotsering van ons gezag; door den roof gepleegd aan onze wapenen en munitie; door het weigeren van eene schuilplaats aan onze makkers, toen onze nederzetting in de *Lagoendibaai* door eene aard- en zeebeving werd verwoest.

„Die tuchtiging hebben zij verdiend, door met schending van geslotene traktaten, zich aan onmenschelijken slavenhandel en menschenroof schuldig te maken.

„Aan U en een gedeelte van onze dappere zeemagt is opgedragen, die overmoedigen te doen gevoelen dat de nederlandsche Leeuw, hij moge lankmoedig zijn, zich niet ongestraft laat bespotten.

„De vereerende taak U daartoe te leiden, heb ik met het volste vertrouwen op eenen gunstigen uitslag op mij genomen, getuige als ik bij verschillende gelegenheden ben geweest, van den moed en de volharding van de nederlandsche marine en het indisch leger.

„Doet als altijd Uw pligt, weest kalm, vastberaden en vooral bedaard, en wederom zullen wij eene schoone bladzijde kunnen hechten aan de reeds zoo roemvolle geschiedrollen van Nederland.

LEVE DE KONING!!

Aan boord der
Anna Petronella den 24sten Mei 1863.
De Majoor Kommandant der expeditie.
Fritzen."

Dadelijk werd een verkenning gemaakt met een gewapende sloep van de Reinier Claeszen, doch geen vijand gezien. Te 5½ uur in den morgen van den volgenden dag begon de ontscheping; de zware branding maakte die moeijelijk, de manschappen moesten tot aan het midden door het water gaan. Afgezanten van Fadoro en Sindegeassi wachtten den kommandant op, om hem hunne hulde te bewijzen. Nadat Fritzen hen gesproken had, gaf hij te 10 uur bevel tot den opmarsch; een schetsteekening van het terrein, indertijd door Heyligers vervaardigd, wees hem den weg. Het voetpad in noordelijke rigting ingeslagen, was hier en daar met randjoe's beplant, en voerde door een uitgestrekt klappabosch, naar Hilibobo. Tien minuten verder zag de spits een vijfvoet hooge borstwering met gracht, waar achter een aantal Niassers hun krijgsgezang aanhief. Terwijl de sappeurs plaats maakten om de voorhoede te laten naderen, sloeg de voortroep links af om de regter flank der versterking om te trekken. Zoodra de vijand dit ontwaarde, toog hij ijlings op de vlugt. Men zond hem eenige schoten achterna, en terwijl van Zuijlen de gracht liet dempen

en de borstwering sloopen om het voortrukken der kolonne gemakkelijk te maken, marcheerde de voorhoede door tot op 700 pas van den honderd voet hoogen heuvel, waarop Hilibobo lag. Er vielen eenige schoten. Fluks werden twee mortieren in batterij gebragt en eenige granaatworpen gedaan, terwijl de sappeurs het terrein regts en links van het pad van randjoe's zuiverden tot opstelling van een kompagnie infanterie. De artillerie nam daarna meer voorwaarts een stelling in, en Goteling Vinnes bragt de voorhoede tot aan den voet des heuvels.

Toen de granaten voldoende uitwerking hadden gedaan, werd de bestorming gelast. Roels rukt met zijne kompagnie in front tegen de hoogte op, van Stuwe gaat met een peloton regts, de Bruin met een ander links den heuvel om; de rest der kolonne neemt de plaats der voorhoede in.

Het steile pad, waarlangs Roels den top moet bereiken, bestaat voor een deel uit stukken steen die tot trappen opgestapeld zijn, voor een deel uit blokken klappahout; men kan slechts man voor man naar boven klimmen. De voorzigtigheid wordt nog meer in acht genomen, nu de vijand geen enkel schot doet; welligt wacht hij in een bedekte stelling de bestormers af, als zij buiten adem boven komen. 't Kan zijn plan geweest zijn, maar ook hier miste de omtrekking hare uitwerking niet; want toen de voorste manschappen den bovenrand bereikten, zagen zij een zestigtal vijanden met overhaasting aftrekken. Hoe snel zij dezen ook najoegen, hen inhalen was onmogelijk, de bloedsporen die men vond, toonden alleen dat eenige kogels getroffen hadden. Aan de waterleiding, die tien minuten achter den kampong lag, hield Goteling halt. Diepenheim, op kondschap uitgezonden, zag nog vijf Niassers uit het huis van den radja vlugten. De geheele kolonne, op het berigt der voorhoede, naar Hilibobo opgerukt, werd opgesteld in de straat door de dubbele rij

huizen gevormd. De woningen door de tirailleurs onderzocht, droegen de duidelijkste blijken van in groote overhaasting verlaten te zijn; lansen, schilden, klewangs, vischtuig en menschenschedels vond men op de gewone plaatsen aanwezig; het vuur brandde nog in de keukens. Terwijl de troepen in de schaduw der huizen, die op palen gebouwd waren, een weinig uitrustten, terwijl de noodige posten werden uitgezet en men zich bij voorbaat verheugde met een goed logies in de ruime, stevige huizen, ontstond er eensklaps brand in een der achterste woningen; en nog voor dat men aan blusschen kon denken, sloeg de vlam op zes andere plaatsen uit de daken. In weinige oogenblikken was geheel Hilibobo een prooi der vlammen; de inwoners hadden brandstoffen onder de atappen geplaatst en die ontstoken vóór dat zij aftrokken. De troepen waren nu genoodzaakt tot aan den ingang van den kampong terug te trekken; het gelukte hun evenwel een groot aantal atap's, die voor enkele huizen opgestapeld lagen, te redden; en toen Orahili, op een paar huizen na, afgebrand en de felle hitte eenigzins afgenomen was, werd van Zuijlen opgedragen, afdaken van atap op te slaan. Tegen den avond was het bivak gereed.

Op last van Fritzen had inmiddels Hamel het klappabosch aan den voet des heuvels met zijne kompagnie bezet, en was Hoek met 40 man en de noodige koelies naar het strand gegaan om vivres van boord te halen. Geen enkele vijand werd meer gezien en de schoten die 's nachts uit de schildwachtenketen vielen, waren gerigt op enkele Niassers die het vee, dat overal rond liep, trachtten op te vangen.

Den volgenden dag (27sten) voltooide men het bivak, en werden eenige goederen van boord gehaald. Het verwonderde Fritzen dat de radja van Fadoro zich nog niet aan het hoofdkwartier had aangemeld. Was hij niet meer de trouwe bondgenoot van vroeger, dan moest er een groote

verandering in het operatieplan gemaakt worden. De verschijning van den radja was dus van veel belang, en om tot eenige zekerheid te komen, werd den tolk Abdoel Said opgedragen, dien radja namens den expeditie-kommandant te verzoeken te Hilibobo te komen. Vergezeld door een enkelen volgeling, verliet Abdoel Said Hilibobo, doch viel — zooals later bleek — spoedig in handen der Orahiliërs en werd gevankelijk naar hun kampong gevoerd. Hoek kreeg inmiddels order om met 20 Europeanen en 20 koelies, die van groote bamboe's waren voorzien, in de rigting van Fadoro water te zoeken. Door een onbekende oorzaak namelijk, had de pantjoran opgehouden water te geven. Op een paal afstands van Hilibobo vond Hoek den weg door een zware verhakking versperd; een dertigtal Niassers van Orahili die de verhakking bewaakte, ging bij de eerste schoten op de vlugt. Spoedig werd aan de opruiming gewerkt, doch niet geheel voltooid voor dat de avond inviel en er aan terugkeeren moest gedacht worden. Op den terugmarsch vond Hoek echter een andere waterleiding, die hoewel ook opgestopt, nog genoeg water gaf om de medegevoerde bamboe's te vullen. Diepenheim, die Hoek vergezelde, en zich door de alang-alang een weg baande om de waterleiding te volgen tot de plaats waar zij opgestopt was, stootte insgelijks op eenige gewapende Niassers, doch ook deze kozen onmiddellijk het hazenpad. Overal waarde de vijand rond; wat hij in het schild voerde, kon slechts gegist worden; vermoedelijk bewaarde hij zijne krachten tot verdediging zijner versterkingen die men later zou opzoeken. Nabij Hilibobo gekomen, zag Hoek een bende Niassers naderen, die de hollandsche vlag vertoonden en hem in de verte reeds toeriepen: „Fadoro, Fadoro!" Het was de radja met een tachtigtal gewapenden, die zich naar den expeditie-kommandant begaf. Met eenigen der voornaamsten op het bivak toe-

gelaten, deelde hij mede dat de Orahiliërs den weg van Fadoro naar Hilibobo hadden versperd, waardoor hij zelf genoodzaakt was geweest een gedeelte der verhakkingen op te ruimen. Het grootste gedeelte van zijn gevolg keerde dadelijk naar den kampong terug; de radja zelf bragt echter den nacht op het bivak door, en beloofde koelies te leveren.

Den 28sten Mei rukte Roels uit aan het hoofd eener kolonne, zamengesteld uit zijne kompagnie, een sectie der 5de kompagnie van het 15de bataillon onder Hoek, en eenige sappeurs, met het plan den weg van Hilibobo naar Orahili te verkennen en water te zoeken. Diepenheim vergezelde hem, om als stafofficier dien weg op te nemen. In den aanvang het pad van Fadoro volgende, sloeg de kolonne later den weg in, die in der tijd door kapitein de Vos was genomen. Slechts op een enkel punt een versperring aantreffende, marcheerde men door tot aan Tampat doedokhradja ongeveer een half uur gaans van Orahili, waar het krijgsgeschreeuw der Niassers duidelijk gehoord werd. Nadat het terrein opgenomen was, trok Roels terug en volgde nu een voetpad door de alang-alang, met dat gelukkig gevolg dat hij niet ver van Hilibobo een kleine, van goed water voorziene kali ontdekte. Op het bivak teruggekeerd, bevestigde de radja van Fadoro het rapport der verkenning; de wegen door Diepenheim aan den radja op het terrein aangewezen, voerden werkelijk naar Fadoro en Orahili.

Dienzelfden dag maakte de Bruin met een peloton der 2de kompagnie een verkenning ten westen van Hilibobo. Hier bevonden zich eenige huizen, waarvan de vijand zich zou kunnen bedienen, indien hij het plan vormde des nachts het bivak aan te vallen. De Bruin liet daarom die huizen in de asch leggen en nam drie Niassers gevangen, die later, als bewoners van Fadoro herkend, hunne vrijheid herkregen.

IX.

HAMELS VERKENNING VAN DEN WEG NAAR ORAHILI. — OPRIGTING EENER VERSTERKING TE HILIBOBO. — BESTORMING VAN ORAHILI.

Ten einde den vijand op het dwaalspoor te brengen aangaande den weg, dien men tot den hoofdaanval op Orahili wilde volgen, droeg Fritzen den 29sten aan Hamel, wien de chef van den staf Docters van Leeuwen was toegevoegd, een verkenning op van den weg die van Hilibobo in noordelijke rigting naar Orahili loopt. De kolonne tot dat doel bestemd, was zamengesteld uit de 3de kompagnie van het 17^{d} bataillon infanterie en uit 3 sectiën van de 5de kompagnie 15de bataillon, onder bevel van Van Stuwe, 15 matrozen onder Schuurman, 5 sappeurs, en de noodige ambulance onder Helmpkampf.

Het kerkhof van Hilibobo regts latende, volgde de kolonne gedurende een kwartier uur een tamelijk goeden weg, waarlangs met 4 man in front kon gemarcheerd worden; toen vond men over een gelijke lengte zware verhakkingen op een onderlingen afstand van 5 à 6 passen, die allen slechts met veel inspanning konden opgeruimd worden. Met uitzondering van randjoes en wolfskuilen

op zijde van den weg, ging men ongehinderd verder, totdat de voorwacht eensklaps geweerschoten in de linkerflank ontving. De tirailleurs, die onmiddellijk in het kreupelhout drongen, losten nog eenige schoten op een paar vlugtende Niassers en vonden op dertig pas van den weg twee loopgraven, zoo zorgvuldig met boomtakken bedekt, dat zij aan den scherpsten blik ontgingen.

Spoedig kwam de spits aan het punt waar de weg zich verdeelde in een pad regts naar Sindegeassi, en een andere links naar Orahili. Beide wegen waren onbruikbaar gemaakt door in den grond geslagen knuppels, waartusschen men randjoe's geplant en diepe wolfskuilen gegraven had. Onder het opruimen van deze beletselen op den weg naar Orahili, hoorde men spoedig het geluid van menschenstemmen. Langzaam voortrukkende, ontdekte de voortroep op 150 pas vóór zich, een borstwering voorzien met steenen schietgaten en naar het geschreeuw te oordeelen door een groot aantal vijanden bezet. Tot op honderd pas genaderd, kreeg de voortroep de eerste schoten, stelde zich aanstonds regts en links van den weg bedekt op, en beantwoordde het vuur, wanneer er zich een vijand boven de borstwering vertoonde.

Het werd Hamel spoedig duidelijk, dat een frontaanval veel offers zou kosten; daarom gelastte hij van Stuwe, een poging te doen met een sectie infanterie langs het voetpad dat links ontdekt was, de versterking om te trekken, zond gelijktijdig Pordon met tien Europeanen van den voortroep regts de wildernis in en liet Sonnenberg zijn plaats innemen. Bij het oversteken van den weg kreeg echter Sonnenberg een kogel dwars door den nek. Pordon, die te vergeefs beproefd had in de flank der borstwering te komen, nam het kommando van den voortroep weder op en naderde langzaam in front tot op zestig passen, waar een kleine verhevenheid van het terrein hem een geschikte

stelling scheen aan te bieden. Daar verwelkomde hem een hagelbui van steenen; ook het geweervuur des vijands werd levendiger. Twintig pas vooruit zal men beter gedekt staan; onder een luid hoera laat Pordon ook dien afstand doorloopen; doch verder vooruitdringen was door de digte pikettering niet doenlijk. Bij het opruimen der hindernissen sneuvelen de sappeur Muzzioli en de fuselier Kartodiwongso; de sergeant de Buck, flankeurs Pfistir en van Dijk, sappeur Hoenoes en de fuseliers Noijopodo en Admowidjojo worden zwaarder of ligter gewond uit het vuur gedragen. Elk schot wordt met juistheid beantwoord, de schietgaten zijn de mikpunten, doch de vijand blijft onwrikbaar standhouden, en aan een bestorming kan nog niet gedacht worden. Daar klinkt eensklaps een levendig hoera in den rug der versterking; daar knallen geweerschoten sneller en geregelder dan de vijand in staat is te vuren; het is van Stuwe die den vijand van achteren op het lijf valt. Hij heeft zich door verhakkingen en randjoe's heengewerkt, tien minuten doorgemarcheerd, totdat hij een pad vond, dat naar zijn berekening naar de versterking moet leiden. Eenigen tijd avanceert hij door een digt kreupelbosch, komt daarna op een alang-alangveld, waar het pad zich weêr splitst en eenige steenen zitplaatsen staan. Welke rigting zal hij volgen? De gids, van wien hij tot nu toe geen dienst had, herinnert zich evenwel deze plaats, en wijst den weg aan die gevolgd moet worden. Een vijfhonderd passen verder hoort men werkelijk het krijgsgeschreeuw; 't wordt al duidelijker. Een bediende van van Leeuwen kruipt op den buik vooruit naar een punt waar de weg een bogt maakt; hij komt terug en berigt dat niet verder dan 200 passen, vele honderde Orahiliërs achter een steenen borstwering met lilla's, donderbussen en geweren staan te vuren. Van Stuwe heeft slechts een handvol man-

schappen tot zijn beschikking, — één sectie; maar 't is thans het oogenblik niet om de verhouding in getalsterkte na te gaan. In het oog zijner soldaten ziet hij vastberadenheid, brandend verlangen om zich op den vijand te storten; zijn er al tien, twintig tegen één, de verrassing is in zijn voordeel, en ginds worden zijne kameraden één voor één door het vijandelijk lood geveld. Voorwaarts dus, zonder dralen! Digt bij den bogt komt een kleine bende Orahiliërs hem te gemoet; een Hoofd gaat vooraan. Het is een vijandelijke patrouille op weg naar Orahili, om den radja mede te deelen dat de Hollanders man voor man neêrgelegd worden en de versterking niet kunnen veroveren. „Vuur" kommandeert van Stuwe, zoodra hij zich ontdekt ziet. Een paar schoten vallen; het Hoofd stort ter aarde, wordt bij armen en beenen door zijn volgelingen opgenomen en in allerijl weggesleept. Nu men ontdekt is, mag er geen oogenblik gedraald, geen tijd met vuren verloren worden. De officieren plaatsen zich aan het hoofd „Leve de koning, hoera!" klinkt het uit aller borst en met gevelde bajonet snelt men vooruit. Zóó onverwacht is de aanval, zóó groot de verrassing, en zóó onstuimig de vaart van het handvol dapperen, dat de honderde Niassers door schrik overmand aan geen weêrstand denken, maar als door een tooverslag in de alang-alang en tusschen de struiken verdwijnen. De versterking is ons!

Van Stuwe laat dadelijk eenige soldaten op de borstwering klimmen om de manschappen van den voortroep, die door de pikettering voorwaarts zijn gedrongen, het steile, onbeklimbare talud op te trekken; want nu men eenmaal meester van het veldwerk is, wordt de overtuiging nog grooter hoeveel moeite en verlies een aanval in front zou gekost hebben. Later vernam men dat vijfhonderd man, de keurbende van den radja, dit voorwerk verdedigde. Het Hoofd door van Stuwe's manschappen neêrgeschoten,

was Djoan-Wadana, een der voornaamste tegenstanders van het gouvernement. Dat Pordon's braven menig vijand getroffen hadden, toonden de bloedsporen in het werk; geen enkele vijand echter viel den onzen in handen.

Met de vernieling van het werk zijn taak volbragt hebbende, marcheerde Hamel langs denzelfden weg naar Hilibobo terug, en liet van Stuwe het pad volgen waar langs hij in den rug der versterking was gekomen. Onderweg ontmoette hij nog een troep vlugtelingen, waarvan er een neêrgeschoten en de overigen met de bajonet in de wildernis gejaagd werden. Tegen half twaalf was de kolonne terug op het bivak.

Hier heerschte de grootste bedrijvigheid. Fritzen had bepaald, dat op de plaats waar Hilibobo stond, een tijdelijke versterking zou opgerigt worden; zoowel de strategische ligging als de gezondheid der luchtstreek maakte die plaats daarvoor geschikt. Met ijver werden door de sappeurs, 40 inlandsche soldaten en 400 koelies, onder leiding van van Zuijlen de handen aan het werk geslagen, zoodat op den avond van den volgenden dag de versterking reeds kon betrokken worden. Den vorigen nacht was het bivak nog gealarmeerd door eenige schoten die in de rigting van Sindegeassi vielen; de troepen kwamen onder de wapens en versterkten de veldwacht, doch rukten ook spoedig weêr in toen de rust niet verder gestoord werd. De radja van Fadoro had inmiddels woord gehouden en 60 koelies gezonden, die uit vrees voor een ontmoeting met de Orahiliërs, gewapend in het kampement aankwamen, doch dadelijk ontwapend werden.

Een bezetting van 60 bajonetten en 12 matrozen der landingsdivisie onder den 2den luitenant Schamper werd in de nieuwe benting gelegd, voorzien van de noodige munitie, vivres en waterleggers; terwijl de kommandant der Reinier Claeszen verzocht werd de gemeenschap tusschen het strand en Hilibobo te onderhouden en zoo mogelijk nog de be-

zetting met twintig gewapende matrozen te versterken. Nadat ook de houwitser van genoemden bodem binnen de versterking in batterij was gebragt, de hutten van het bivak omgehaald waren opdat de vijand er zich niet van bedienen of in brand steken zoude, marcheerde Fritzen met de kolonne af, niet in de rigting van Orahili, zooals ieder verwachtte, maar in die van Fadoro.

Niet ten onregte toch vermoedde Fritzen dat de hoofdweg van Hilibobo naar Orahili tot een hardnekkige verdediging zou ingerigt zijn; het was hem bovendien bekend dat er meer wegen naar laatstgenoemde plaats leidden. Een dezer wilde hij volgen, des noods den minst gebruikten; was de marsch daar langs al moeijelijk, de kans om Orahili bij verrassing of althans van de zwakste zijde te naderen, zou grooter zijn. Het oprigten van een benting te Hilibobo en de verkenning van den 29sten moest den vijand in den waan versterken, dat bij een aanval op Orahili de hoofdweg zou gevolgd worden.

Na een hoogst vermoeijenden marsch 's morgens te 8 uur aangevangen, werd tegen een uur een vlakte bereikt op een half uur afstands van Nieuw-Fadoro, waar de radja de kolonne ontmoette. Een kwartier uurs verder, nabij een rivier, liet Fritzen halt houden, het bivak opslaan, en een verkenning maken in de rigting van Fadoro. Daarna onderhield hij zich tot laat in den nacht met den radja over den te volgen weg naar Orahili, doch het kostte veel moeite den vorst tot het geven van juiste inlichtingen te brengen; vrees voor den tyran van Orahili verlamde zijn tong. Eindelijk, een uur na middernacht, liet hij zich door Fritzen overreden en deelde mede, dat van het bivak in minder dan drie uren tijds Orahili kon worden bereikt langs een onversperd voetpad, dat sedert het vermoorden van zijn broeder Tate-Geko door de Orahiliërs niet meer gebruikt was; dat de versterkingen aan die zijde, hoe geducht ook,

veel gemakkelijker te nemen waren dan aan de zijde naar Hilibobo.

Fritzen wist nu genoeg; hij nam den panglima als gids mede en rukte den volgenden morgen (1 Junij) op langs den aangewezen weg, die hoewel smal, toch begaanbaar was. Ruim twee uren ging het voort door hooge alang-alang, toen tegen 9$^{3}/_{4}$ uur eenige huizen werden gezien. De kolonne sloot op, en de Groot ging met een peloton ter verkenning vooruit. Weldra rapporteert hij dat de waargenomen huizen werkelijk tot Orahili behooren, dat hij een plateau heeft gevonden vanwaar de kampong met granaten kan beschoten worden, en dat er geen vijand in het gezigt is. Fritzen kommandeert voorwaarts en neemt positie op het plateau; door den kijker ziet hij een aantal mannen, vrouwen en kinderen met goederen beladen den kampong verlaten en de wijk nemen naar een op zich zelf staande groote woning, achter den kampong op een heuvel gelegen; van Orahili zelf ontwaart hij slechts de spitse daken. Terwijl de mortieren, in batterij gebragt, eenige granaten en brandkogels in den kampong werpen, wordt de chef van den staf, begeleid door het peloton van de Bruin, vooruitgezonden naar een heuvel die links van de ingenomen stelling door meerdere hoogte een grootere kans aanbiedt om de ligging van den kampong en de beste wijze van aanval te beoordeelen. Volgens den panglima van Fadoro toch, moeten de voorwerken die van het plateau niet zigtbaar waren, in de nabijheid liggen.

Met groote moeite baant het peloton van de Bruin zich een weg door hooge alang-alang en digt struikgewas, komt eindelijk op den top, en vindt een onbruikbaar gemaakt pad. Dit een honderd passen volgende, door gaandeweg randjoe's en knuppels op te ruimen, bespeurt hij door het geboomte een voorwerk aan den voet des heuvels, gelegen op ongeveer 300 passen afstand en bezet

met 300 man. Onderwijl is ook de voorhoede vooruitgerukt langs het pad, dat volgens den gids naar de voorste versterking leidt. Beneden gekomen, ziet zij die werkelijk achter de struiken en bijna geheel aan het oog onttrokken; en terwijl zij langzaam nadert, heft de bezetting het krijgsgeschrei aan en opent het vuur.

Op den grond gelegen, heeft inmiddels het peloton van de Bruin een salvo op den digten drom gelost en daardoor dadelijk verwarring doen ontstaan. De voorhoede talmt geen oogenblik, en valt onder een luid hoera en geschreeuw van „leve de koning!" op de versterking aan, die nu in overhaasting door den vijand wordt ontruimd. Het plongerend vuur van de Bruin heeft een goede uitwerking gehad; zag men reeds verscheidenen vallen, nu vond men den grond met bloed geverfd; nabij de borstwering lag een stervende voorvechter met zijn donderbus naast zich, en eenige passen verder vond men nog drie lijken in de struiken.

De versterking was geheel van steen opgetrokken, had een zeer diepe gracht en zooveel chicanes, als wolfskuilen, randjoe's, verhakkingen, enz. onder het onmiddellijk bereik van het vuur der bezetting, dat een frontaanval zeer veel bloed zou gekost hebben. Nu zij echter gedomineerd werd door een heuvel, en voor omtrekking vatbaar was, had zij de kolonne weinig opgehouden.

Roels met de halve 1ste en Hoek met de halve 4de kompagnie rukten verder, terwijl het peloton van de Bruin zich weder aan den voortroep sloot. Goteling Vinnes bleef met twee pelotons als reserve bij de mortieren. De versterking achter zich latende, avanceerde de kolonne tot aan een punt waar een goede stelling voor de mortieren gevonden werd om den hoofdkampong te bewerpen; en terwijl het geschut in batterij kwam, en eenige worpen deed, naderde de voortroep een tweede versterking, die

even als de eerste een groot verdedigingsvermogen in het front had. Roels en Hoek trokken de regterflank om; de vijand trachtte dit te vergeefs door vuren en steenworpen te verhinderen, doch ontruimde het werk toen het in den looppas bestormd werd. Zonder zich op te houden, rukte de voorhoede verder naar den steenen hoofdwal die geheel Orahili omgaf, en werd aan het geschut een meer voorwaartsche stelling gegeven.

Luitenant Hoek stuit, 350 pas verder, op een derde versterking; het is de steenen hoofdwal die geheel Orahili omgeeft. Regts en links van een bruikbaar pad, door randjoe's noch verhakkingen versperd, nadert hij den voet der borstwering en beproeft die in den eersten aanloop te beklimmen. De vijandelijke magt hier vereenigd, opent nu een geweldig vuur uit lilla's, donderbussen en geweren. Daar zijne lilla's echter gerigt zijn op het pad dat door de troepen gemijd wordt, en de handvuurwapens allen veel te hoog aangelegd zijn, is het niet het vuur, maar wel de loodregte wand der borstwering die Hoek noopt terug te trekken en zich in de nabijheid bedekt op te stellen. De pelotons van Roels en de Bruin achter hem opgesteld, schieten ieder man neêr die zich op de borstwering vertoont.

Majoor Fritzen laat de twee mortieren aanrukken en eenige granaten achter den hoofdwal werpen; hij geeft tegelijkertijd last dat de Bruin, de borstwering volgende, zal trachten op een ander punt binnen de versterking te komen.

In de veronderstelling dat de granaten goede uitwerking hebben gehad, beproeft Hoek, doch te vergeefs, nog tweemalen storm te loopen. De fuseliers Marks en van der Heijden zijn reeds doodelijk getroffen, een aantal anderen gewond achteruit gebragt. Na den derden aanval neemt het vuur uit Orahili toe en springt een drom vijanden onder een oorverdoovend geschreeuw op de borstwering. Zoo indrukwekkend is die onverwachte beweging, dat een uit-

val op dat oogenblik, ons groot verlies zou toegebragt hebben; immers er ontstond weifeling onder de troepen, doch een weifeling van enkele seconden slechts, die dadelijk ophield, toen de officieren hunne stemmen lieten hooren; de soldaten tot bezinning gebragt, openden een moorddadig vuur op den tandakkenden drom en de uitval werd verhinderd.

Nu het zich liet aanzien dat de verdediging hier hardnekkig zou volgehouden worden, zond Fritzen order aan Goteling Vinnes, zich ter hoogte der tweede versterking regts en links van den weg in bataille op te stellen, gereed om zoo noodig later de voorhoede af te lossen. Die voorzorg bleek echter niet noodig te zijn. De Bruin had namelijk, op omstreeks 250 passen regts van het aanvalspunt, den hoofdwal niet bezet vindende, snel de randjoe's opgeruimd en de borstwering beklommen. In de binnenruimte gekomen, ziet hij een post van vijf Niassers, met lans en schild gewapend, schreeuwend de vlugt nemen. Een soort van reserve onder een waringin-boom opgesteld, vliegt te wapen en lost een salvo; de kogels vliegen de soldaten echter over het hoofd. Het vuur dezer laatsten op 40 passen geopend, verjaagt den vijand. Hoek hoort het geweervuur van de Bruin, bespeurt tegelijkertijd eenige weifeling bij de Niassers die tegenover hem den wal verdedigen, en gaat onmiddellijk tot een vierde bestorming over. Een oogenblik is hij handgemeen, maar de vijand wijkt en geeft de borstwering prijs. De Bruin, op weg om de verdedigers in den rug aan te tasten, ziet ze in de grootste verwarring terug trekken, en onder door de huizen wegloopen; hij vervolgt hen tot den nabij gelegen heuvel waar ze in de alang-alang verdwijnen. Orahili is ons; het sterke, onneembaar genoemde Orahili is met een gering verlies van drie dooden en negen gewonden in ruim 2 uur tijds genomen; het geschut afkomstig van onze ver-

sterking aan de Lagoendi-baai heroverd. Twee ijzeren 8ponders, een ijzeren 3ponder en een paar ligte stukken vallen in onze handen.

't Was een merkwaardige plaats, die kampong, waarvan de spitse daken der huizen reeds zoo lang zigtbaar waren geweest. Op een bergplat, tegen de helling van een steilen, 400 ellen hoogen heuvel, telde men in één hoofdstraat en twee zijstraten 114 groote, op palen gebouwde houten huizen van de voornaamste ingezetenen; aan het einde der hoofdstraat stond op een plein het paleis van den radja, zich onderscheidende door zijne grootte, sierlijke bouworde en nette bewerking; terwijl de vorstelijke varkensstallen, met de bamboe woningen der minderen en slaven, in nog grooter getale aan den voet van het plat worden gevonden. Opmerkelijk was het, dat de straten vrij regelmatig met gekapte kalisteenen geplaveid waren en voor elke woning een groote, met zorg bewerkte steen stond, die tot zitplaats diende.

....

X.

VAN STUWE TE LAHOESA. — VEROVERING VAN BOTOHOSI DOOR GOTELING VINNES. — VERNIELING DER WERKEN VAN ORAHILI DOOR VAN ZUIJLEN. — KRIJGSVERRIGTINGEN TEGEN LEULAWAOE.

Na de verwoesting van Orahili zond Fritzen den luitenant Pordon met een peloton langs den weg, door van Stuwe op den 19den voor een gedeelte gevolgd, naar Hilibobo. Toen bleek het ten duidelijkste, dat de vijand den aanval op Orahili van de zijde had verwacht; want op een half uur van die plaats vond Pordon een steenen borstwering met acht schietgaten voor lilla's die den weg geheel bestreken, en daarvóór wolfskuilen, randjoe's en verhakkingen die den toegang versperden. Een grooten voorraad scherpe steenen en aangepunte bamboe's had de bezetting achter de borstwering gereed om bij een bestorming te gebruiken. Verderop vond Pordon eenige lijken van Niassers op den 29sten gesneuveld, en spoedig stootte hij op de verschansing dien dag door van Stuwe veroverd. De half vernielde borstwering was weder hersteld, de opgeruimde piketteringen en randjoe's waren op nieuw aangebragt, en bovendien had de vijand zich door het opwerpen van aarden

borstweringen en het graven van een groot aantal wolfskuilen tegen een omtrekking gedekt. De weg van die verschansing naar Hilibobo was andermaal door verhakkingen en springlansen onbruikbaar gemaakt. Zonder vijand ontmoet te hebben, kwam Pordon na een marsch van $2^1/_2$ uur te Hilibobo. Daar was de bezetting, versterkt door 30 inlandsche matrozen van de Reinier Claeszen en Hertog Bernard, in den nacht van 31 Mei gealarmeerd geworden door eenige schoten van de zijde van Sindegeassi. Den 3den Junij keerde Pordon naar Orahili terug.

Fritzen had inmiddels het bivak in den kampong opgeslagen, en tot dat einde eenige woningen buiten de keten der schildwachten doen afbreken, van anderen de atappen daken doen afnemen. Terwijl hij door een gedeelte der kolonne een begin liet maken met het slechten der hechte muren en wallen, zond hij (den 3den Junij) Hoek met een peloton op verkenning uit naar de oostwaarts gelegen heuvels, waar nu en dan nog gewapende Niassers werden gezien. Niet ver van Orahili vond Hoek een tot de monding geladen bronzen drieponder, die tot de bewapening van de sterkte aan de Lagoendibaai had behoord. Een steenen pad volgende, ontdekte de spits weldra een paar gewapende Niassers. Behoedzaam nadert men nog een honderd passen en ziet toen een veertigtal met lans en schild gewapende Niassers voor een huis zitten. Hoek wil trachten hen levend in handen te krijgen en neemt zijne maatregelen om het huis te omsingelen; doch een zijner manschappen die te vroeg vuurt, is de oorzaak van een ontijdig alarm. Men zendt den vlugtenden vijand nog een salvo na, en neemt twee Niassers die zich onder het huis hardnekkig verdedigen, gevangen. Drie kwartier gaans verder bereikt men een plateau door een ringmuur omgeven, waar een honderdtal Niassers standhoudt. Naauwelijks is het tiraillevuur geopend, of ook deze bende kiest het hazenpad. Aan het

hoogste punt gekomen, slaat Hoek aandachtig den omtrek gade, overtuigt zich dat nergens een vijand meer schuilt en keert daarna naar Orahili terug.

Met het maken der mijnen tot het slechten der versterkingen zouden eenige dagen verloopen. Daar het verblijf in den kampong bij brand niet veilig kon geacht worden, en het bovendien in het plan van den chef der expeditie lag, weldra naar Botohosi op te rukken en verder over land naar Leulawaoe te marcheren, liet hij ten behoeve der troepen, die te Orahili zouden achterblijven, een versterkt bivak oprigten op den nabij den kampong gelegen heuvelrug. Reeds den 5^{den} betrok de 1ste kompagnie het nieuwe bivak.

Dien zelfden dag werd van Stuwe met zijn kompagnie naar Lahoesa uitgezonden om zoowel de inwoners dier plaats, die omtrent onze gezindheid in het onzekere verkeerden, gerust te stellen, als om den weg naar Botohosi te verkennen. Nabij Lahoesa komende, vond Stuwe den radja met de gewapende bevolking in zigtbare weifeling om hem als vriend of vijand te ontvangen. Toen wierp van Stuwe zijn sabel weg en naderde ongewapend. Verheugd volgde de radja zijn voorbeeld en ontving de kompagnie met vriendschapsbetuigingen, onthaalde haar gastvrij en vergezelde haar met een klein gevolg op haar terugmarsch, om hulde aan den chef der expeditie te brengen. 's Anderen daags kwamen de radja's van Telok Dalem, Sindegeassi en Sipalawa tot hetzelfde doel.

De ingewonnen berigten aangaande het bestaan en den toestand van den weg naar Leulawaoe, maakten een wijziging in het aanvankelijk plan noodzakelijk. Er bestond wel is waar een pad van Botohosi naar Leulawaoe, maar dit te volgen zou de kolonne minstens acht marschdagen kosten; bovendien kon men geen gidsen vinden dan van kampong tot kampong, en het liet zich aanzien dat de bevol-

king, betoonde zij zich al niet vijandig, bij nadering der troepen hare woningen zoude verlaten. Men zou dus een grooter aantal vertrouwde koelies moeten mede voeren, dan mogelijk was te verkrijgen. Fritzen besloot daarom den marsch dwars door het onbekende hoogland op te geven, zich te bepalen tot de tuchtiging van Botohosi, en daarna den in alle opzigten verkieslijken weg over zee te volgen om Leulawaoe aan te tasten.

Een kolonne, zamengesteld uit twee kompagniën infanterie, tien man der landingsdivisie met een officier, tien sappeurs, en twee mortieren, gaat in den ochtend van den 6den Junij onder het kommando van Goteling Vinnes op marsch, vertoeft onderweg eenige oogenblikken te Lahoesa, en bereikt eerst tegen het middaguur den bevrienden kampong Onohoure. De afgelegde weg is hoogst moeijelijk geweest; het pad liep doorgaans regt over 600 voet hooge, steile heuvels, zoo steil, dat op vele plaatsen langs steenen trappen naar boven moest worden geklommen; de Niassers zijn onvermoeide voetgangers en volgen gewoonlijk den kortsten weg, zonder zich door terreinhindernissen te laten weêrhouden. Na een paar uren rust genomen te hebben, vervolgt Goteling Vinnes te twee ure den marsch en stoot tegen vier uur op de eerste verdedigingswerken van Botohosi. Een steenen ringmuur met wolfskuilen, piketteringen en randjoebeplanting wordt zonder slag of stoot genomen. Toch is de vijand in den kampong, want men hoort zijn krijgsgezang weêrgalmen. Eenige minuten doormarcherend, ziet de spits den kampong op een 500 voet hoogen heuvel voor zich. De mortieren worden voorgebragt en opgesteld. Al meer en meer verheft zich het krijgsgezang, maar na eenige granaatworpen die het doel treffen, houdt het geheel op. De granaten hebben den moed der heldhaftigsten zoo bekoeld, dat alle plannen tot een hardnekkige verdediging in duigen vallen. Botohosi wordt verlaten, en zonder

verlies forceert de kolonne een tweeden en een derden ringmuur wier toegangen door klappa-stammen en piketteringen gesloten zijn, trekt een 15 voet diepe gracht met steile taluds door en komt in den kampong met de overtuiging, dat er veel bloed zou gestroomd hebben, indien de vijand stand gehouden en de geduchte versterkingen verdedigd had. De eerste straat heeft 114, de tweede, veel breeder 55 groote huizen door de aanzienlijken bewoond; aan het einde dezer straat verheft zich op een plateau het paleis van den radja, aan de achterzijde door een diep ravijn begrensd. Het is den radja van Onohoure een raadsel, dat de 300 weêrbare mannen van het overmoedige Botohosi, waarvan er 60 met geweren gewapend zijn, hunne haardsteden niet verdedigden. De komst der troepen moet hen verrast, en de verrassing hen ontmoedigd hebben. Dat met groote overijling de vlugt werd genomen, is duidelijk zigtbaar; kleederen, huisraad, versierselen, alles wat zoo ligt vervoerbaar is, heeft men achtergelaten. Voor elk huis liggen bundels lansen van aangepunte dunne bamboe vervaardigd; in de schuren vindt men de padie in hoopen opgestapeld, en zelfs een zestal geweren is niet medegenomen.

Goteling Vinnes laat de noodige posten uitzetten en het bivak betrekken. Naauwelijks tot rust gekomen, wordt het bivak gealarmeerd; het is Kropveld, die met een transport vivres in betrekkelijk korten tijd van het hoofdkwartier is gekomen. Met het aanbreken van den dag zijn de sappeurs reeds bezig om een paar bressen in den ringmuur te maken; daarna wordt het paleis van den radja in brand gestoken en de terugmarsch aangenomen.

Door den goeden uitslag der verkenning van Botohosi, die met de vernietiging der plaats eindigde, was het doel der operatiën op de Zuidkust bereikt. Met den meesten ijver werd voortgegaan aan de vernieling der werken van Orahili, en middelerwijl het veroverde geschut naar de schepen vervoerd.

Den 8sten ontmoette Gobius, die met een peloton een verkenning in den omtrek maakte, den panglima van Orahili, die met drie volgelingen en een witte vlag op weg naar het hoofdkwartier was. Voor Fritzen gebragt, verklaarde deze: dat de radja's van Orahili, wier strijdmagt verslagen was, zonder schuilplaats in de wouden rondzwierven, en genegen waren zich aan het gouvernement te onderwerpen, indien de majoor hun het leven wilde schenken. Fritzen antwoordde, dat het nederlandsche gouvernement nooit een vijand ter dood liet brengen die zich vrijwillig overgaf; dat hij derhalve de radja's van Orahili lijfsbehoud toezegde, en dat hij zelfs den kampong zoude sparen, wanneer de radja's binnen 24 uren de wapens inleverden en zich overgaven.

Met dit antwoord vertrok de panglima, nadat hij twee zijner volgelingen als gijzelaars had achtergelaten. Driemaal vier en twintig uur later, toen de expeditionnaire magt de Zuidkust verliet, waren evenwel de radja's nog niet verschenen. Behalve de radja's van Lahoesa en Fadoro, kwam die van Hiligiero den 9den den chef der expeditie op het hoofdkwartier bezoeken. Deze laatste werd ernstig aan zijne verpligting herinnerd om de verdreven hoofden van Orahili geen schuilplaats te verleenen; maakte hij zich daaraan schuldig, ook zijn kampong zou vernield, ook zijn magt gefnuikt worden. Den radja van Fadoro, na het vertrek der expeditie een aanval van de verdreven strijders van Hilibobo, Orahili en Botohosi duchtende, werd eenige vuurwapens en munitie toegezegd, en toegestaan om de Orahiliërs die zich onder zijn gezag willen plaatsen, als zijne onderdanen aan te nemen.

Den 10den had van Zuijlen de mijnen voltooid en liet hij de werken van Orahili springen. 's Anderendaags stak men het raadhuis en de drie paleizen der radja's in brand en marcheerde over Hilibobo naar de Lagoendi-baai. De he-

vigheid van den brand, die nog lang daarna aanhield, deed vermoeden dat geheel Orahili een prooi der vlammen was geworden. Tegen half twee uur waren de troepen weder aan boord der schepen.

Hoewel de gezondheidstoestand van soldaten en koelies inweerwil der vermoeijende dienst gunstig kon genoemd worden, achtte Fritzen het toch noodig maatregelen te nemen tot behoorlijke verpleging van de zieken, wier aantal ongetwijfeld van dag tot dag zou toenemen. Het onderofficierslogies van de Hertog Bernard werd daarom tot ziekenboeg ingerigt, Pordon met een peloton der 3de kompagnie aan boord van de Antonia Petronella, en 50 koelies van dien bodem op de civiele schooner Effie overgeplaatst. Een der officieren van de Reinier Claeszen, met een kruisboot op verkenning uitgezonden, om te onderzoeken of er in de nabijheid van Leulawaoe een geschikte ankerplaats te vinden was, waardoor een marsch van twee dagen langs het strand kon vermeden worden, kwam terug met het berigt dat de Seroemboe-baai de eenige veilige ontschepingsplaats opleverde. Den 12^den^ namen de schepen drinkwater in, gingen den 13^den^ onder stoom en lieten dienzelfden dag in den namiddag het anker in de Seroemboe-baai vallen.

Aanstonds werd den radja der Nakko-eilanden last gegeven, om zoo spoedig mogelijk 200 koelies beschikbaar te stellen, en een gewapende sloep van de Reinier Claeszen naar de rivier Lahoure gezonden om op te nemen of deze, even als tijdens de expeditie in Februarij ondoorwaadbaar was. Thans bleek het, dat men de rivier bijna droogvoets kon doortrekken en het onnoodig was een brug te slaan, waarvoor de materialen reeds waren medegevoerd.

Toen de opgeroepen koelies den 14^den^ vereenigd waren, gaf Fritzen last in den vroegen morgen van den volgenden dag te ontschepen. De branding was nog zoo hoog, dat de manschappen genoodzaakt waren tot over de heupen

door het water te gaan. De 1[ste] kompagnie en de sappeurs, die het eerst aan wal waren, hadden bevel dadelijk af te marcheren, een geschikt punt te zoeken om de Lahoure over te gaan, en twee uur verder de plaats aan te wijzen waar het best gekookt en gegeten kon worden.

Te 8½ uur is alles ontscheept en marcheert de kolonne af. De weg loopt langs het strand; om 10 uur wordt de Lahoure bij de monding overgegaan, en tegen 11 uur de pantjoran van kampong Titohosi bereikt. Het marcheren in de brandende zon heeft de troepen zeer vermoeid; donkere onweêrswolken trekken te zamen en dreigen zich spoedig te zullen ontlasten; nog 40 vrachten zijn door gebrek aan koelies te Seroemboe achter gebleven; redenen genoeg om Fritzen van plan te doen veranderen, en te besluiten niet verder door te marcheren. Het bivak wordt bij de pantjoran betrokken. Om den volgenden dag de troepen den marsch gemakkelijk te maken, gaat de bagage reeds om 4 uur 's morgens vooruit; de weg loopt door bevriende kampongs, een overval behoeft men dus niet te duchten. Een uur later volgt de kolonne, komt te 6¼ uur aan de Laoesa-monding, gaat die zonder moeite over, en bereikt tegen 1 uur het punt waar de weg binnenslands voert. Het hoofd van den nabij gelegen kampong meldt zich aan en zal de kolonne tot gids dienen. Eerst voert hij haar over een heuvel door ladangvelden, daarna door een lommerrijk bosch over een tamelijk goed pad. Aan de Onolare-rivier, dezelfde waaraan ook Leulawaoe is gelegen, wordt halt gehouden en gekookt. De blinde radja van kampong Onolare komt inmiddels zijn opwachting maken en deelt mede, dat door langdurige droogte de putten en wellen in den omtrek geen water meer geven; dit geeft Fritzen aanleiding niet over Onolare, maar langs den oever of over de bedding der rivier naar Leulawaoe op te rukken. Te 3½ uur wordt de marsch vervolgd en twee uren later

een punt bereikt, waar de rivier een andere waterspruit opneemt. Het vlakke terrein heeft al de vereischten van een goed bivak en is nog geen drie paal van Leulawaoe verwijderd; hier zal men dus den nacht doorbrengen. Een verkenning in de rigting van Leulawaoe uitgezonden, bespeurt geen enkelen vijand.

Daar de berigten der zeeofficieren, die aan de expeditie in Februarij deel namen, over de ontoegankelijkheid van Leulawaoe overeen kwamen met die van den djoeragan Smail, en men het er dus voor houden moest dat de versterking slechts in front kon aangetast worden, gelastte Fritzen dat de kompagnie van Stuwe met Smail tot gids, en de kompagnie Hamel door een zijner volgelingen geleid, om 3 uur in den morgen van den 16den zouden uitrukken en zich zoodanig achter, regts en links van den heuvel opstellen, dat den vijand, in de frontzijde aangevallen en uit de sterkte geslagen, het ontkomen onmogelijk gemaakt werd; verder dat Engel met een sectie, onder leiding van den chef van den staf, een uur later regtstreeks op Leulawaoe zoude marcheren, ten einde de geschikte plaatsen aan te geven tot opstelling der aanvalskolonne en der mortieren.

Met in achtneming der grootste stilte omsingelen de twee kompagniën den heuvel van drie zijden. Reeds een geruimen tijd hebben zij in hare stelling gelegen, toen de dag aanbreekt. Van Stuwe, geen enkelen vijand in de versterking ontwarende, besluit naar boven te klimmen. Langs een weinig begaan en zeer steil voetpad bereikt hij, na ongeloofelijke inspanning, de palissadering en vindt de versterking verlaten. Eerst kort te voren heeft de vijand de nadering der troepen ontdekt en beslotende verdediging op te geven; het aanwezige huisraad, de gestampte lombok, de nog warme obies in de keuken bewijzen dit genoegzaam. De teleurstelling is groot; de mislukte storm in Februarij met zooveel koenheid ondernomen, kan niet gewroken worden.

BOHALIMA OF NIASSCHE KRIJGSKNECHT.

Noch de versterkingswerken noch de binnenruimte bevestigen de overdreven geruchten omtrent de sterkte en het belang van Leulawaoe. De plaats bestond uit een paar woningen, geschikt voor een vijftigtal menschen op te nemen, zonder put, zonder levensvoorraad, zonder geschut, en alleen door een palissadering versterkt. Wel is waar beveiligde hare ligging op een 300 voet hoogen heuvel met bijna loodregte wanden haar voor een overrompeling en kon zij sterk tegen een inlandschen vijand genoemd worden, een hardnekkige verdediging tegen een goed geleiden aanval van Europeanen was echter niet denkbaar. Immers op eenigen afstand van den voet des heuvels vond Fritzen een zeer geschikt punt tot opstelling der mortieren. Van daar zou hij de bezetting, ware die niet gevlugt, welligt alleen met granaatvuur verdreven hebben en in de armen van van Stuwe en Hamel geworpen hebben. Dat Leulawaeo tot een slavendepôt zou gediend hebben werd door de plaats zelve tegengesproken; immers geen enkel gebouw om de slaven te huisvesten, geen enkel blok zelfs om slaven in te sluiten, was er aanwezig. Leulawaoe was niets meer dan een rooversnest, een onbeduidende plaats zonder eenige politieke beteekenis; de bewoners stonden niet in gemeenschap met die der zuidkust. Vormden zij een zelfstandige magt, een kampong van naam en van invloed, zij zouden niet verzuimd hebben zich na Februarij nog meer te versterken.

Terwijl de troepen aan den voet des heuvels het bivak betrokken en de 5de kompagnie den top bleef bezetten, liet Fritzen den omtrek met patrouilles doorzoeken en de sappeurs een begin maken met het slechten der palissadering. De patrouilles kwamen terug zonder een spoor van vijand gevonden te hebben; met de vernieling der verdedigingswerken was men den volgenden morgen reeds gereed. Nadat den 18^den^ de huizen van Leulawaoe in brand

waren gestoken, marcheerde de kolonne in twee dagen over Onolare naar Seroemboe terug.

Hoewel het aantal zieken aanmerkelijk grooter werd en met den dag toenam, was die omstandigheid niet de eenige hinderpaal om het denkbeeld: van Seroemboe over land naar Goenong Sitoli te marcheren, tot rijpheid te brengen; de aanwezige zieken zouden toch met een der stoomschepen naar Goenong Sitoli of Ayer Bangies moeten gebragt worden en de kommandant van de Reinier Claeszen achtte het ongeraden met een der stoomschepen, die beiden in slechten staat verkeerden, buitengewone togten te ondernemen; en eindelijk, indien de bevolking uit de kampongs vlugtte, zou die magtsvertooning in het binnenland van Nias met te veel bezwaren gepaard gaan om de moeite te beloonen.

Aan de instructie was voldaan. Hilibobo, Orahili en Botohosi waren getuchtigd, Leulawaoe was vernield. De magtigste radja van het eiland zwierf thans magteloos door de bosschen; de Niassers hadden de scherpte van het nederlandsche zwaard gevoeld, doch tevens de overtuiging gekregen dat het nederlandsche gouvernement geen buit, geen landbezit, geen menschenkoppen, maar alleen eerbied voor zijn gezag, handhaving van zijne voorschriften tegen slavenhandel vorderde.

„De taak ons opgedragen, sprak Fritzen bij dagorder van 27 Junij tot zijne soldaten, is volbragt. De goede uitkomst is alleen verkregen door uw moed en volharding. Ik zeg u daarvoor dank, en verzeker u de namen dergenen, welke bij deze expeditie in de gelegenheid zijn geweest zich te onderscheiden, ter kennisse van de regering te zullen brengen. Leve de Koning!"

Hevige branding vertraagde de inscheping. Bij onderzoek bleek het, dat zij aan de andere zijde van den landtong mogelijk was; aanstonds werd daartoe overgegaan.

Den 21sten ging de expeditie onder stoom en kwam in den avond van den volgenden dag op de reede van Sibogha ten anker. Koelies en kettinggangers werden ontscheept, water en ververschingen ingenomen. Vijf dagen later was de expeditie in het garnizoen te Padang teruggekeerd.

Roemde Fritzen in zijn verslag der expeditie het gedrag der troepen, de goede diensten der landingsdivisie, de bereidvaardige medewerking van den kommandant der Reinier Claeszen, en de ondersteuning der civiele autoriteiten — hem zelf werd door den kommandant van Sumatra's Westkust bij dagorder de eerepalm uitgereikt. Inderdaad, Fritzen had met veel oordeel den togt geleid en in betrekkelijk korten tijd de weêrspannige kampongs getuchtigd. Hij had de slavenhandelaars van de Westkust verdreven en de radja's van de Zuidkust, overmoedig geworden door een paar gevechten waarbij wij het onderspit delfden, op zijne beurt de scherpte van ons zwaard doen voelen. Vraagt men echter, tot welk ander resultaat die tuchtiging leidde, wij blijven het antwoord schuldig. Met het doel om feitelijk bezit van het eiland te nemen en zaden van beschaving te verspreiden, had men een post aan de ongezonde Lagoendibaai opgerigt, en daaraan veel menschenlevens en groote geldsommen opgeofferd. Vier jaren later was men weder van denkbeeld veranderd, en werd die post ingetrokken. Verwachtte men in dat kort tijdsbestek, met die onvoldoende middelen, het karig uitgestrooide zaad te zien gedijen, de zeden der inwoners te veranderen, — de houding der magtigste radja's die zich van ons geschut meester maakten, der slavenhandelaars die ons te Leulawaoe braveerden, toonde maar al te duidelijk het tegendeel. De weifelende politiek op Nias gevolgd, werkte voor het gouvernement nadeeliger dan voor de Niassers. Het gouvernement verspilde geld en bloed, de Niassers, die sints eeuwen onderling oorloogden, voerden slechts een

oorlog meer. Of onze nederzetting op, òf het verlaten van Lagoendi was derhalve een fout; want, mag men den Niasser geen vatbaarheid voor beschaving ontzeggen, zeker is het dat hij, zonder onze voortdurende inmenging in zijn inwendig leven, zal voortgaan met koppensnellen, menschenroof en slavernij te handhaven (1).

Tot belooning voor deze expeditie werd bij Kon. besluit een korporaal der infanterie tot ridder der Mil. Willemsorde benoemd en ontving de majoor Fritzen, benevens eenige ondergeschikten, een eervolle vermelding.

(1) Wij vernemen dat van de tegenwoordige regering bevelen zijn uitgegaan om eerlang Nias voor goed te bezetten.

DE KRIJGSTOGT OP CERAM IN 1860.

I.

CERAM EN DE ALFOEREN.

Een der minst bekende eilanden van den Indischen Archipel, dat echter door zijn gunstige ligging, vruchtbaren bodem, boschrijkheid, overvloed van helder en goed drinkwater, maar vooral door zijne voortreffelijke luchtgesteldheid, zeer de algemeene aandacht verdient, is het eiland Ceram. Het klimaat is er zacht en aangenaam, de warmte dragelijk, de grond bijzonder geschikt voor den aanplant van koffij, kakao, aardvruchten en granen, terwijl de sagoboom overvloedig in de wildernissen wordt aangetroffen. De natuur heeft haar rijkste zegeningen over dit land uitgestort en het zoo ruimschoots van alles voorzien, dat het slechts van de bewoners afhangt, er een aardsch paradijs van te maken.

Behalve de Maleijers langs de stranden wordt Ceram door Alfoeren bewoond, die op West-Ceram in twee groote afdeelingen zijn verdeeld, namelijk in den stam van Patasiwa (vereeniging van negen) en in dien van Patalima (vereeniging van vijf). De stam van Patasiwa wordt begrensd door de rivier Madina of Waipinan bij Noeniali op de noordkust, en de rivier Mala te Elpapoeti op de zuidkust.

De Alfoer staat op zeer lagen trap van beschaving. In

het binnenland gaat de vrouw geheel naakt en bestaat de eenige kleeding van den man in den gedakko of gordel, waaraan een smalle band van boomschors is bevestigd die tusschen de beenen doorloopt. In ruw zamengestelde, op palen gebouwde houten huizen woont de Alfoer; zijn voedsel bestaat uit djagong en rijst op ladangs geteeld, in sago dat hij in de bosschen vindt, en in vleesch van varkens, boschkatten en ander wild. Sawahs zijn hem nagenoeg onbekend; slechts in enkele kampongs vindt men eenige padie in voorraad.

Welgemaakt en krachtig van ligchaamsbouw, is de moed van den Alfoer niet boven allen twijfel verheven. Hoewel zachtzinnig van aard en gemakkelijk te leiden, maakt de gewoonte van het koppensnellen hem wreed en ongevoelig. Met de grootste koelbloedigheid toch legt hij zich in een hinderlaag om zijn slagtoffer op te wachten, verwondt het met een lanssteek of geweerschot, en waagt het dan eerst het met zijn stomp mes den kop van den romp te snijden. Zelfs de onthoofde lijken worden nog verminkt, van de vrouwen de borsten afgesneden, enz. Trouw aan zijn woord, eischt de Alfoer wederkeerig dat de hem gegeven belofte wordt nagekomen. De luitenant Raat, die in 1846 als civiele gezaghebber met een geleide van vijftig Alfoeren dwars door Ceram trok, verklaarde in Indië nimmer veiliger te hebben gereisd. Van een Opperwezen heeft de Alfoer geen begrip; de priester leert hem alleen den duivel vreezen en raadpleegt de vlugt der vogels of het kruipen der slangen, wanneer een naburige kampong beoorloogd zal worden. Ook het regt wordt door den priester uitgeoefend en in twijfelachtige gevallen het godsgerigt te baat genomen, door de beschuldigden in zee te laten duiken; die het eerst boven water komt, is dan de schuldige.

In de binnenlanden van Ceram is het koppensnellen niet

meer zoo algemeen als vroeger. Ofschoon veel verminderd, kan het evenwel nog niet als afgeschaft beschouwd worden, en blijft het voornamelijk in zwang bij de leden van het kakihan-verbond. Dat geen Alfoer huwen mag voor dat hij een kop heeft gesneld, is onjuist; het valt echter niet te ontkennen, dat hij, die een of meer koppen heeft gesneld, ook meer geacht is, voor laki-laki betoel (echt mannelijk) gehouden wordt, en daardoor zelden onwelkom is bij het meisje dat hij ten huwelijk vraagt.

De Alfoer van Ceram is heiden. Slechts weinige inboorlingen in de strandnegorijen zijn tot het christendom of het mahomedaansch geloof bekeerd; het mahomedanisme vooral schijnt weinig in den smaak te vallen, welligt omdat de Alfoer zich ver boven den Maleijer verheven acht. Bijgeloovig van aard, zijn de Alfoeren zeer gehecht aan hunne maoewens (priesters) en laten zich door deze alles diets maken. Bovendien oefenen de leden van het kakihan-verbond (waarop wij later terug komen) een stuk moreel overwigt op de bevolking uit, dat alleen kan geknakt worden door nu en dan de hoofdzetels van het verbond in het binnenland te vernielen.

Men kan aannemen, dat twee derden der weerbare bevolking van Ceram van vuurwapens voorzien is. De geweren, voor geringen prijs te Singapore aangekocht, zijn echter van zeer slechte kwaliteit en bij het geringste gebrek onbruikbaar. Herstellingen aan schietwapens zijn den Alfoer even onbekend als het aanmaken van buskruid; hij gebruikt geen ander dan engelsch jagtkruid. Over het algemeen slecht schutter, houdt hij echter veel van schieten en schreeuwen.

Wordt er te velde getrokken, dan wapent ieder man zich met een geweer, een klewang en eenige korte lansen van aangepunte bamboe of in stede daarvan, met boog en pijlen. De lans wordt niet alleen als steekwapen, maar ook als

buikrandjoe gebezigd, en tot dat einde onder een helling in den grond gestoken en met bladeren bedekt. Ook van de gewone voetrandjoe's maken de Alfoeren veelvuldig gebruik.

Reeds in de eerste tijden onzer vestiging op West-Ceram was het zoogenaamde kakihan-verbond de groote hinderpaal, die de uitbreiding van ons gezag, invloed en beschaving in den weg stond en die belette, dat schoone en rijke wingewest onder een geregeld bestuur te brengen. Volgens overlevering zoude Klein-Ceram, ook wel Howamohel genoemd, de zetel van dat verbond geweest zijn, van waar het tijdens de verwoesting van dat land door den admiraal de Vlamming van Oudtshoorn, door den radja van Sahoelauw naar het overige West-Ceram werd overgebragt. Deze vorst, de invoering van het verbond in zijn land niet duldende, beging de onvoorzigtigheid de geheime statuten toe te vertrouwen aan de hoofden der landsvergadering (kapala saniri), waardoor het weldra in alle negorijen van zijn gebied werd ingevoerd.

Het kakihan-verbond bestaat reeds meer dan twee eeuwen op dat gedeelte van Ceram, dat onder de afdeelingen Saparoea en Hila behoort, en is niet minder gevreesd dan de duitsche veemgerigten in de middel-eeuwen. Oorspronkelijk een staatkundige inrigting, vereenigd met de instellingen der heidensche eeredienst, was het hoofddoel: bevordering van den invloed der priesters op de bevolking, wering van vreemden invloed, knevelen van den inlander door het heffen van allerlei boeten, en koppensnellen. Dit verbond is, zoo als dr. Bleeker in zijne „Reis door de Minahassa" te regt zegt, een mengeling van hetgeen onze tegenwoordige maatschappij oplevert in de vrijmetselarij en de geheime genootschappen; het bestaat alleen onder den stam van Patasiwa, in het stroomgebied der rivieren Talla,

Sapoelewah en Etty, dat is onder de bewoners der strandnegorijen van af Noeniali aan de noordkust tot en met Paulohy en Samasoeroe (Elpapoeti) aan de zuidkust, alsmede onder de Alfoersche stammen, die het binnenland bewonen.

Het nederlandsch gouvernement stelde zich immer ten doel de uitbreiding van dit verbond tegen te gaan. Somwijlen gelukte dit een tijd lang; doch bij de eerste minder krachtige handelingen wisten de eedgenooten zich uit den staat van onderdrukking weder op te heffen. Onder het bestuur van Cransen bijv. in het jaar 1805 was de invloed van het nederlandsch gezag op Ceram zoo groot, dat men 1500 Alfoeren van Ceram ontbood, om de behulpzame hand te bieden aan de defensie-werken te Ambon. Die tijden zijn evenwel voorbij; sedert 1827 toch heeft men zich weinig meer om dat eiland bekommerd en het aan zijn lot overgelaten.

Door mededeelingen van den kapitein Prang Marcus Kakiay en den maoewen van Paulohy, beiden ter dood veroordeeld ten gevolge der jongste woelingen, is de sluijer over het geheimzinnige Kakihan-Verbond opgeligt en zijn wij in staat gesteld er de volgende bijzonderheden van mede te deelen.

II.

HET KAKIHAN-VERBOND.

Evenmin als met juistheid de tijd kan bepaald worden waarvan het verbond dagteekent, is men met den oorsprong en de beteekenis van het woord „Kakihan" bekend. Zeker is het, dat het reeds bestond voor de komst der Portugezen en Hollanders, dus reeds onder de ternataansche overheersching; waarschijnlijk, dat het zijn ontstaan te danken heeft aan de gestadige twisten en oorlogen tusschen de stammen van Patasiwa en Patalima.

Het doel, dat men bij de instelling voor oogen had, was de eendragtige bevordering der belangen van de Patasiwa's en de vereenigde afwering van elken binnen- en buitenlandschen aanval, inzonderheid van de Patalima's. Was het verbond derhalve in den aanvang een zuivere politieke instelling, door tijdsverloop werd het in de godsdienstige instellingen der Patasiwa's ingeweven, en van lieverlede door de sluwe priesters uitsluitend aangewend, om hun aanzien bij en hun gezag over het volk te handhaven en elken vreemden invloed van buiten te weren. Iedere poging der oost-indische kompagnie tot verspreiding van christendom en beschaving onder de strandbewoners

en alfoersche stammen in het binnenland vond dus tegenstand, terwijl iedere stap tot vestiging en uitbreiding van het europeesch gezag met kracht werd tegengewerkt.

De drie kapala's saniri of hoofden der landsvergaderingen aan de rivieren van Talla, Sapoelewah en Etty, zijn tevens opperhoofden van het kakihan, en hebben als zoodanig het oppertoezigt over al de kakihan-huizen binnen hun respective gebied. Zij oefenen dit toezigt uit deels door persoonlijke inspektiën, deels door middel hunner zendelingen.

Elk jaar of om de twee jaren gaan de kapala's saniri hunne afdeelingen rond, ten einde de aangelegenheden van het kakihan na te gaan en daarover met de priesters (maoewens) te beraadslagen. Tot dat einde wordt, bij aankomst van den kapala saniri, een vergadering in het kakihan-huis belegd, waarbij al de leden van het verbond tegenwoordig moeten zijn. Is het kakihan-huis onbruikbaar of ingestort, dan wordt op de plaats waar de hoofdpaal heeft gestaan een hutje (paporisa) opgerigt, waarin de kapala saniri naast den maoewen plaats neemt.

In die vergadering geeft de maoewen verslag van het voorgevallene, namelijk: hoeveel personen in het verbond zijn opgenomen, welke leden er zich tegen vergrepen hebben, wat tot instandhouding verrigt is; voorts wordt medegedeeld al hetgeen in de negorij is voorgevallen, dat in geen dadelijk verband tot het kakihan staat, doch voor den kapala saniri niet onbekend mag blijven.

De maoewen, de kapitan-tanah en de silosouw of woordvoerders zijn de plaatselijke hoofden, die, aan den kapala saniri ondergeschikt, met het toezigt over de kakihan-huizen in hunne negorij belast zijn. Deze hoofden zijn eigenlijk de ziel van het kakihan, en maken er de kracht en den steun van uit. Ofschoon de middelen die zij tot instandhouding van dit genootschap aanwenden uit de grofste

bedriegerijen bestaan, zoo blijkt toch uit de vrees die het allerwege verspreidt, dat deze juist berekend en menschkundig gekozen zijn voor den graad van ruwheid, waarin de wilde zonen van Ceram nog verkeeren.

Het is schier ongeloofelijk, welken diepen eerbied het volk voor deze hoofden heeft en welk een onbeperkten invloed zij er op uitoefenen. Het volk toch beschouwt hen, in weerwil van het door hen gepleegde bedrog, als wezens, die met een bovennatuurlijke kracht zijn toegerust, en het vermogen bezitten om rampen, hen van hoogerhand toebeschikt, af te weren. Van dáár dan ook, dat het, bij onvruchtbare jaren of bij het uitbreken van een ziekte, zijn toevlugt tot hen pleegt te nemen, ten einde door hunne voorbidding het gevaar af te wenden; terwijl het in gewone gevallen, zoo als bij het aanleggen van een tuin, het ondernemen van een togt, enz. geen besluit durft te nemen voordat de maoewens zijn geraadpleegd. In zaken die het kakihan betreffen, volgt zelfs de regent de bevelen der priesters op, en zal hij het niet ligt wagen zich tegen hen te vergrijpen, wel wetende, dat zijn leven daardoor op het spel zet.

De priesters vormen te zamen een raad, bekend onder den naam van maoewens-raad, voorgezeten door den opperpriester maoewen besaar, (ook maoewen lalamina genaamd), die ter overbrenging der bevelen een geregtsbode ter zijner beschikking heeft. De regtsmagt van het maoewens-geregt strekt zich alleen uit over de ingewijden, leden van het verbond; en hoewel zijne bemoeijingen zich aanvankelijk schenen te bepalen tot vergrijpen tegen de instelling, zoo zijn ze echter van lieverlede uitgebreid en omvatten thans ook andere feiten en maatregelen van het bestuur, die in hunne gevolgen de kracht, de instellingen en den invloed dien het verbond op het volk uitoefent, zouden kunnen verzwakken. Zoo werd ruim 20 jaren geleden, de oude regent

van Waisamoe door den maoewens-raad ter dood veroordeeld, omdat hij op last van het europeesch bestuur de vaccine (waartegen bij de Cerammers een vooroordeel bestond) in zijne negorij had ingevoerd, zonder den raad vooraf te hebben geraadpleegd. In dien raad was de eigen zoon van den regent tegenwoordig; uit vrees voor vervolging durfde hij het evenwel niet wagen, zijn vader te waarschuwen voor het gevaar dat hem boven 't hoofd hing. Eerst op den dag waarop de moord zou geschieden zeide hij: „Vader, gij moest van daag niet zoo overal rondloopen, blijf liever te huis." 't Was echter te vergeefs; de oude man ging aan zijne dagelijksche bezigheden en viel weldra in de nabijheid der negorij onder het moordend staal zijner beulen.

Uit de verklaring afgelegd door de maoewens van Paulohy, die tijdens de jongste krijgsverrigtingen op Ceram, zich tegen 's gouvernements gezag hebben verzet, blijkt mede, dat zij, op het berigt dat zich te Elpapoeti een zendeling zou vestigen, een gemeenschappelijke vergadering met het volk van Samasoera hadden belegd, waarin besloten werd, zich tegen die vestiging, als belemmerend voor de vrije uitoefening van het kakihan, met kracht te verzetten.

De maoewens-raad houdt zijne zitting in het kakihan-huis, dat diep in het bosch is gebouwd, ten einde het aan de blikken van het europeesch bestuur en van vreemdelingen te onttrekken. Ieder kakihan-huis draagt een eigen naam, ontleend aan de wijk of het geslacht van den opperpriester. In sommige negorijen vindt men zelfs meer dan een kakihan-huis. De namen der kakihan-huizen onder Talla zijn volgens opgave van Kakiay, als volgt:

Te Kaibobe	Serepeka.
„ Waisamoe	Pasalepia.
„ Hatoesoea	Hoenortera.

Te Kairatoe	Rerihatoe. Passapoky, Hoenimoa.
„ Kamarian	Salapoeta
„ Tihoelale	Hatoerisie.
„ Roemakay	Toetina. Lokewa.
„ Latoe	Salapoeta.
„ Hoewalooi	Massahatoe.
„ Paulohy	Losiwa, ook Lawalessie of Riripory.
„ Samasoeroe	Sautoema.
„ Manie besaar „ Manie ketjil „ Sahoelauw	Riripory.
„ Wasia „ Sanahoe „ Ahilatoe „ Maäteterissa	Halelawany.
„ Pakoelowony	Lokorima.
„ Somyet	Tepetifoei.
„ Watoeë	Lokonoessa.
„ Hoekoi	Welawoei.

Geschreven wetten of statuten heeft het maoewens-geregt niet. Bij inwijding van een nieuweling in het kakihan wordt hem alleen door den opperpriester en den kapitan-tanah zijne verpligting voorgehouden, alsmede de straf die volgens de instelling op het niet nakomen is gesteld.

De straffen, die door den maoewens-raad worden opgelegd, bestaan in boete en doodstraf.

De doodstraf wordt alleen toegepast op zware vergrijpen, waaraan de leden zich hebben schuldig gemaakt.

Geen vergrijp is zoo zwaar, als het verraden der geheimen van het verbond.

Wanneer een lid, zij het een negorijhoofd of gewoon inlander, door een ander van verraad wordt beschuldigd, stelt men hem niet in de gelegenheid om zich op die aanklagte te verdedigen, maar wordt zijn proces onmiddellijk met de grootste geheimzinnigheid gemaakt en zijne veroordeeling uitgesproken, zonder dat hij het gevaar kent, dat hem boven het hoofd hangt. Aan zijne medeleden, somtijds aan zijn eigene familie, wordt alsdan opgedragen het vonnis ten uitvoer te leggen. Deze zijn gehouden aan dien last gevolg te geven; want de minste onwil of de geringste waarschuwing aan den veroordeelde wordt eveneens met den dood gestraft.

De uitvoerders volgen daarop de gangen van het slagtoffer dat hun is overgeleverd, en zoodra zij zich van hem hebben meester gemaakt, binden zij hem aan handen en voeten en brengen hem naar het kakihan-huis, slaan hem het hoofd op den hoofdpaal af en hangen het ten toon. Soms wordt list gebruikt, om het slagtoffer in handen te krijgen; òf men lokt hem naar een eenzame plaats, òf de priesters bepalen dat er een feest aan het kakihan-huis zal plaats hebben, waarbij al de ingewijden moeten tegenwoordig zijn; en terwijl men zich daar aan allerlei vermaken overgeeft, wordt op een gegeven teeken van den opperpriester de veroordeelde gevat en gebonden, vervolgens met het hoofd op den hoofdpaal gelegd en ten aanschouwe van vader, zoon of broeder afgehouwen. Na deze strafoefening keeren de feestvierenden met een schijnbaar treurig en bedrukt gelaat naar de negorij terug en vertellen aan de nagelatene betrekkingen van den vermoorde, dat hij in den grond verzonken of naar zijne voorouders gegaan, en dus uit hunne oogen verdwenen is.

Volgens opgave van Kakiay zijn te Paulohy twee leden, Tomaurie en Saipati genaamd, op de omschreven wijze gedood; hunne schedels worden tot den huidigen dag in het

kakihan-huis bewaard, om tot waarschuwing te strekken voor een iegelijk, die zich aan verraad zou willen schuldig maken.

De straf van boete wordt opgelegd voor vergrijpen van geringen aard, als ongehoorzaamheid, het niet opvolgen van des priesters bevelen en dergelijken.

De boete bestaat voor de eerste maal uit drie borden, voor de tweede maal uit negen borden en voor de derde maal uit drie stuks kaïn patola (een soort van katoen).

Uit deze boeten, welke door den maoewen-besaar bewaard en verantwoord worden, vindt men eerstens de geschenken (1) die de kapala saniri bij gelegenheid van zijn rondreize ter gemoetkoming van reiskosten ontvangt; tweedens die aan eenige andere negorij worden gezonden, bij het aangaan van het pella of bondgenootschap; en eindelijk de harta of boeten, die in sommige gevallen de eene negorij ten behoeve van de andere moet betalen.

Alle mannen, hetzij hoofden of onderdanen, die tot het verbond der drie wateren Talla, Sapoelewah en Etty behooren, zijn verpligt zich in het kakihan te laten inwijden. De jongelingen, die hun 18de jaar bereikt hebben, worden tot deze plegtigheid opgeroepen. Bij onwil van een hunner zoeken de priesters gelegenheid hem te dooden, omdat zijn onwil, naar hunne bewering, uit de kennis der geheimen van die instelling ontstaat.

Voor de aanneming, die op een indrukwekkende wijze moet geschieden, worden de jongelingen door den priester van hunne soa gedurende 6 à 9 dagen feestelijk onthaald. Zoodra de dag is bepaald, waarop de aanneming van nieuwe leden zal plaats vinden, wordt een wild varken gevangen en in het huis des opperpriesters opgesloten. Den

(1) Bestaande in 30 borden, 3 aarden kommen, 9 schotels en een kaïn patola.

dag, voordat de plegtigheid begint, wordt het in optogt naar het kakihan-huis gebragt en versierd met bloemen, die door eenige leden vervaardigd zijn van jonge goemoetoe-bladeren, den avond te voren heimelijk geplukt. (Deze bloemen worden gezegd van den duivel afkomstig te zijn). Vervolgens gaat de opperpriester derwaarts en slagt het varken, door het met een stuk hout in den vorm van een hamer, zoolang op den kop te slaan tot het dood is; daarna opent hij het lijf met een lans van bamboe-sero, vangt het bloed op en bewaart het in vaatwerk van sahani-sago.

De dag der aanneming aangebroken zijnde, verzamelen zich de priesters, de leden en de nieuwelingen ten huize van den opperpriester, van waar men zich gezamenlijk naar het kakihan-huis begeeft. Vooraf echter wordt den nieuwelingen de tjidakoe aangedaan en hun aangezigt met een kaïn patola bedekt, opdat zij niets kunnen zien. Bij het verlaten van de woning des opperpriesters wordt ieder nieuweling door twee leden, masola geheeten, aan de hand geleid. Aan het kakihanhuis gekomen, wachten allen zoo lang buiten, tot de kapitan-tanah die binnen het huis is, op de bamboe-pijp, geblazen heeft, waarna de nieuwelingen door hunne masola's worden binnengeleid, eerst die uit de wijk van den opperpriester, dan die van de andere priesters. Binnen getreden, worden de eersten op de zitbank aan de regterzijde en de laatsten aan de linkerzijde geplaatst. Nu omwinden de priesters den hoofdpaal met jonge goemoetoe-bladeren, loopen ieder negen maal, ten teeken dat zij tot de Patasiwa's behooren, op de bamboe-pijp blazende, om den paal, en gaan eindelijk aan den voet van den paal zitten eten.

Nadat zij verzadigd zijn, nemen de leden het overschot weg en eten met de nieuwelingen op de zitbanken.

Nu gelast de kapitan-tanah den nieuwelingen, met de

beenen kruiselings op de bank te gaan zitten (doedok bersila) en de geopende handen op elkander te leggen als of zij iets willen opvangen; daarna neemt hij zijn blaaspijp, zet het onderste gedeelte op de geopende handen en begint door de bamboe beurtelings ieder toe te spreken. Hij vermaant hen ernstig, ja bezweert hen bij de booze geesten (seitan), nooit iets te zeggen van hetgeen zij in het kakihan-huis gezien en gehoord hebben. Hij spreekt aldus:

„Draag zorg nooit te spreken over zaken van het kakihan, „waarin gij thans ingewijd zijt, noch met uwe moeder, „broeder of zuster, noch met iemand uwer naastbestaanden. „Wat de menschen u ook doen zullen, al wil de Kom„pagnie u uit de negorij verbannen, draag zorg aan niemand „opening te geven van deze zaken. Zeg nooit, dat de stem, „die in het kakihan-huis gehoord is, een menschenstem „was; maar dat de duivel tot u gesproken heeft; voorts „dat hij u gedood en door onze voorbidding weder levend „gemaakt heeft. Blijft daarbij getrouw aan elkander.

„Als een vijand onze negorij komt aanvallen, zult gij „hem bevechten, zoo lang gij kunt; als de Kompagnie met „eenige negorij der Patasiwa's oorlog voert, wacht u dan „de Kompagnie te helpen, en hen die het kakihan-teeken „dragen, te verwerpen.

„Als gij dit alles niet opvolgt, zullen wij u opvatten, „hier in dit kakihan-huis brengen en uw hoofd op den „hoofdpaal afslaan."

Na deze woorden heffen de nieuwelingen de handen omhoog en kussen het ondereind van den bamboe ten teeken hunner plegtige verbindtenis.

Eindelijk komt de opperpriester, houdt hun nogmaals hunne verpligting voor, vermaant hen getrouw te blijven aan hunne geloften; en neemt vervolgens een stuk bamboesoeanggi van een span lang en twee vingers breed, en klopt hen daarmede kruiselings op den rug. Priesters, le-

den en nieuwelingen geven zich daarna aan allerlei vermaken over, ieder blaast op zijn bamboe-pijp, en springt in het midden des vertreks rond.

Den volgenden dag worden de masola's naar de negorij gezonden, om de moeders of zusters van de adepten op te roepen en haar te laten zien dat de nitoe (duivel) hen gedood heeft. Daartoe heeft men zoovele lansen als er nieuwelingen zijn in varkensbloed gedoopt en op het voetpad, dat van de negorij naar het kakihan-huis leidt, in den grond gestoken, in dier voege, dat die van de adepten uit de wijk des opperpriesters aan den oostkant en die van de andere priesters aan den westkant staan. Wanneer dan de vrouwen daarbij komen, gelooven zij dat de duivel werkelijk hare zonen of broeders gedood heeft, en beginnen zij te jammeren en te schreijen.

Negen dagen blijven de nieuwelingen in het kakihan-huis, worden iederen dag gebaad en ligchaam en hoofd met olie en kurkema ingesmeerd, om hun het aanzien te geven, als of de duivel hen verslonden heeft.

Op den vierden dag gaan de masola's, onder het zingen van het bekende alfoersche krijgslied „Oho, hya, onhoë, on hya, hoi", naar de negorij, om aan de familiebetrekkingen de blijde tijding te brengen, dat de duivel, op voorbidding van de priesters, de nieuwelingen weder heeft levend gemaakt. De ouders verheugen zich dan zeer, en maken eten gereed, om het aan hunne kinderen te brengen; dit wordt dagelijks tot den negenden dag toe herhaald. Wanneer de dragers het eten brengen, en aan de plaats komen waar de lansen in den grond zijn gestoken, kloppen zij op een aldaar geplaatste bamboe, om iemand uit het kakihan-huis te roepen die het eten in ontvangst neemt.

Den 7^{den} of 8sten dag wordt den adept op de volgende wijs het teeken op de borst of arm gegeven. Na van het sap

van laborbladeren en roet of dammer-aanzetsel (zwartsel uit den walm van brandende dammer gevormd) een soort van inkt gemaakt te hebben, worden drie of vier doornen van den djerok-nipisboom bijeen gebonden, in den inkt gedoopt en de jonge lieden daarmede op de borst, soms op de regter en linker zijde der borst te gelijk, en soms ook op de armen beprikt; daarna viert men feest tot den volgenden dag, waarmede de plegtigheid is afgeloopen.

Voor het verlaten van het kakihan-huis, geeft de priester aan iederen nieuwingewijde een stok in de hand van een el lang en voorzien met gaten in de uiteinden, waarin kippen- of kasuarisvederen gestoken zijn, zooals dit op de schilden der Alfoeren gebruikelijk is. Die stokken, zegt men, heeft de duivel hun bij het weder levend maken te dragen gegeven. Met neergebogen hoofd keeren zij naar de woning van den opperpriester terug, onderweg den stok schuddende, als of zij beven, opdat ieder die hen ziet, denke dat de duivel hun dien werkelijk te dragen heeft gegeven. Indien een hunner stout genoeg ware het gelaat op te heffen, de priesters en leden zouden hem ongetwijfeld dooden.

Den volgenden dag worden de nieuwelingen naar de rivier gebragt om te baden; zij besmeren daarna hun ligchaam met olie en kurkema, eten nogmaals bij den opperpriester en keeren eindelijk naar hun eigen huis terug. Daar gedragen zij zich zonderbaar, en gaan het huis achterwaarts in, als of zij niet weten wat zij doen; het lid, dat ieder hunner begeleidt, doet hen nederzitten op een matje en geeft hun een kakoja (eene soort van mat) en een bord in de hand; zij spreken met niemand, als waren zij door de beroering des duivels stom geworden, en geven slechts door teekenen hunne behoeften te kennen. Wordt hun voedsel gegeven, dan houden zij het bord omgekeerd en eten niets, omdat de omstanders moeten gelooven, dat

zij door den duivel gevoed zijn; indien zij echter werkelijk honger hebben, begeven zij zich op een eenzame plaats in het bosch, om daar het voedsel te gebruiken dat zij ongemerkt in hunne kakoja verborgen.

Dit gedrag duurt drie dagen; 's nachts slapen zij in het huis van den opperpriester, om te verhoeden dat zij de geheimen aan hunne familie verklappen en eerst den vierden dag beginnen zij weder als gewone stervelingen te eten en te spreken.

Bij het verlaten van het kakihan-huis wordt hun ten strengste verboden, pisang, aboe-aboe of kombili (eene soort van aardvrucht) te eten, totdat een volgende aanneming van nieuwe leden heeft plaats gehad. Ook mag gedurende 20 of 30 dagen hun hoofdhaar niet door moeder of zuster gekamd of schoongemaakt worden; eerst na verloop van dien tijd brengt de opperpriester hen op een eenzame plaats in het bosch en snijdt midden op het hoofd een vlok haar weg, hetwelk moet verbeelden door den duivel te zijn gedaan. Dit schijnen de priesters in lateren tijd ingevoerd te hebben, om hun invloed als wezens die met de booze geesten in betrekking staan, bij het volk te bevestigen.

Gelijk hierboven is vermeld, worden de nieuwelingen bij hunne inwijding in het kakihan door de priesters op de borst of arm beprikt. Vermits dit teeken voor ieder zigtbaar is en het derhalve geen genoegzamen waarborg oplevert tegen misleiding door oningewijden, zoo bedient men zich voor zoodanig geval nog van een ander teeken.

Gelijk bekend is, heeft de Cerammer of Alfoer de gewoonte, wanneer hij naar het bosch of op reis gaat, zijne kakopan (siriedoos) met zich te voeren. Bij ontmoeting nu van een Cerammer of Alfoer van een andere negorij, omtrent wiens lidmaatschap men in twijfel verkeert, kan men niet vertrouwelijk met hem zijn voordat hij onder het

wisselen der eerste woorden zijn bamboe-kokertje (1) waarin kalk wordt bewaard, heeft vertoond.

Wanneer in een negorij een nieuw kakihanhuis moet worden gebouwd, laten de priesters door boden met gongslag in de negorij bekend maken, dat alle aanwezige mannen, leden van het verbond, zich den volgenden morgen ten huize van den opperpriester moeten verzamelen, om de benoodigde materialen in het bosch te gaan kappen. Die kennisgave wordt 's nachts op dezelfde wijze herhaald. Des morgens bijeengekomen, gaan allen gezamentlijk met de priesters naar het bosch om den hoofdpaal te kappen, waartoe te Paulohy en Samasoeroe een gofassa of wilde notenboom, en in de negorijen onder Talla, een bamboebeton of wel een wilde notenboom gekozen wordt.

Als de boom geveld is en voordat de takken afgehouwen worden, vormen de priesters, ieder met zijn blaaspijp in de hand, er een kring om en dansen er al blazende negenmaal om heen, ten bewijze dat zij tot de Patasiwa's behooren; daarna worden de takken afgehouwen, de stam tot een paal bekapt en gebragt naar de plaats, waar men het nieuwe huis zal oprigten. Dan keert ieder huiswaarts en vereenigt men zich op den derden dag weder in het huis van den opperpriester, om de andere palen en het verdere materiaal te gaan kappen. Er mogen slechts 9 palen zijn, ten teeken dat de jonge lieden, die lid willen worden, gedurende de aanneming 9 dagen in het kakihan-huis moeten blijven. Als alles gereed is, bepaalt de opperpriester den dag, waarop het huis gebouwd zal worden.

Inmiddels gaan de overige leden op last van de priesters sago kloppen en visch, herten, varkens of koesoes vangen, opdat het gedurende den arbeid niet aan voedsel

(1) Dit is een zinspeling op de blaaspijp, waarin door den kapitan-tanah in het kakihanhuis wordt geblazen. Die blaaspijp behoort tot de grootste geheimen van het kakihan; het is zijn palladium.

ontbreekt; een en ander wordt bewaard in het huis van den opperpriester, waar men zich weder vereenigt, zoodra de tijd van bouwen daar is. Op de plaats gekomen, omwinden de priesters hun hoofd en lendenen met kaïn patola, en begint de opperpriester met een scherp hout het gat te graven waar de hoofdpaal moet geplaatst worden. Na eenige aarde uitgegraven te hebben, geeft hij het hout aan de andere priesters, die ieder op hun beurt iets meer uitgraven, tot dat het gat diep genoeg is. Dan werpt de opperpriester een bord en een gedeelte van een menschenschedel in het gat waarop de paal wordt geplaatst, en middelerwijl zingen de priesters, zinspelende op het verbond der drie wateren: „Oho, hya, onhoë, on hya hoi." Vervolgens worden de overige palen in een rij gezet. De opper- en tweede priester werken niet mede, maar blijven het toezigt houden.

Als het geraamte opgerigt is, bepaalt men den dag waarop het gedekt zal worden, en gaat men inmiddels over tot het vervaardigen van negen stuks atappen, die gedroogd en in het kakihan-huis bewaard blijven. Bij het dekken beklimt de opperpriester het eerst het dak, en begint de eerste atap vast te maken, waarna de overige priesters de acht andere atappen in de lengte van het dak plaatsen, terwijl zij daarbij het bekende lied zingen. Vervolgens beklimmen de leden het dak, voltooijen de bedekking en keeren daarna naar de woning des opperpriesters terug, om feest te vieren.

Den volgenden dag vervaardigen zij de atappenwanden en maken die zoo digt, dat niemand er kan doorgluren. Het huis heeft dan de gedaante van een lange loods, waarvan de twee tegenoverstaande smalle zijden van deuren voorzien zijn. Langs de wanden in de lengte van het gebouw worden twee gaba-gaba zitbanken geplaatst, ter lengte van de eerst gebonden negen atappen, terwijl de ruimte tusschen die banken vrij blijft.

Wanneer een negorij der Patasiwa's met een andere oorlog voert, zijn de andere negorijen niet tot hulp verpligt. Wordt die hulp evenwel ingeroepen en verleend, dan betaalt men daarvoor als harta: 99 borden, 9 gongs, 9 porseleinen schotels en 9 stuks kaïn patola; die waarde wordt getrokken uit het boetenfonds door het maoewen-geregt aan de overtreders hunner bevelen opgelegd. Indien door de hulp van de ingeroepen negorij de overwinning behaald wordt, moet de hulpvrager buitendien nog betalen: 999 borden, 19 gongs, 19 porseleinen schotels en 19 stuks kaïn patola.

Sommige negorijen hebben echter onderling een verbond van vriendschap (pella) gesloten, om elkander in nood te helpen; dit verbond strekt zich zelfs tot op de ambonsche eilanden uit. Zoodanige negorijen helpen elkander in den oorlog zonder harta.

Bovenstaande bepalingen gelden ook in de oorlogen tegen het nederlandsch oppergezag.

III.

OORZAKEN VAN DEN OPSTAND.

Niet alleen de gebeurtenissen die den opstand in 1860 voorafgingen, maar ook de wijze waarop die uitgevoerd werd, geven meer dan duidelijk te kennen, dat deze een gevolg was der woelingen van het kakihan-verbond en van de pogingen der priesters, om tegen de strenge bepalingen van het nederlandsch bestuur, kakihan-huisjes op te rigten. Daardoor toch konden nieuwe leden in het verbond opgenomen en aan het koppensnellen een nieuw leven gegeven worden — een gebruik, dat in de laatste tijden en vooral nabij de strandplaatsen zeer was afgenomen en geheel scheen verloren te gaan. Hiermede stond in verband een moord gepleegd op den schoolmeester Elisa Manoehoeta te Waisamoe, die zich den haat der priesters op den hals had gehaald. Even als dit doorgaans geschiedt bij inlanders en in het bijzonder bij den geslepen strandbewoner, die van den Alfoer onderhouden wordt en geheel onder zijn invloed staat, stelde men, toen eenmaal tot het vermoorden van Elisa Manoehoeta besloten was, alle pogingen in het werk om aanhang te verwerven, ten einde door het groot aantal

de bestraffing zoo niet te ontgaan, althans zeer te bemoeijelijken.

Het meermalen geopperde denkbeeld, of niet de proefneming, om kakao en koffij op Ceram in te voeren, aanleiding tot ontevredenheid zoude gegeven hebben, is door niets bevestigd; integendeel de omstandigheid, dat de negorijen onderling naijverig zijn over het bezit van een grooter aantal kakao-plantjes, die zij elkander somwijlen ontstelen, bewijst voldoende, dat men voor die kultuur bij eenige bescherming algemeen gunstig gestemd was.

Het voornemen, om tegen het gouvernement in opstand te komen, heeft blijkbaar langen tijd bestaan. Maanden te voren hadden er aan de bronnen der Talla geheime vergaderingen plaats, waaraan Boeria, Noeniali, Kairatoe, Hatoesoea, Hoeneteto, Hoehoe en meerdere negorijen van Sapoelewah en Talla deelnamen; daar werd overeengekomen om de twee volkrijkste christen-negorijen van West-Ceram, Kaibobo en Kamarian, waarvan slechts het kleinste gedeelte der bevolking kakihan was, in den opstand te doen deelen; verder om, nadat de schoolmeester zoude vermoord zijn, de regenten van Kaibobo en Kamarian af te maken, die steeds tegen de kakihans hevig geijverd hadden. De opstand zoude daardoor meer uitgebreid worden en zich verspreiden over de geheele landstreek van af Kamarian tot Kaibobo, van ouds de gevreesde zetel van het kakihan.

Het oogenblik der uitvoering was nog niet bepaald, maar werd door toevallige omstandigheden verhaast. De aanleidende oorzaak daartoe was de verbittering tegen den schoolmeester van Waisamoe, die ontdekt had, dat men in het geheim het plan vormde om weder kakihanhuisjes op te rigten en nieuwe ledematen te werven, iets dat door de regering zoo streng verboden was. Als beschaafd inlander en christen, had hij de autoriteiten hiervan verwittigd; dientengevolge waren de regent en de kapala-soa's, Petrus Riri-

pory en Barnabas Lealessy, naar Saparoea ontboden, en hadden deze wederkeerig hunne grieven tegen den schoolmeester ingebragt, ten gevolge waarvan een commissie, onder leiding van den djaksa van Haroeko, naar Waisamoe gezonden werd, om een plaatselijk onderzoek in te stellen. De hoofden werden zoo lang te Saparoea aangehouden.

Afgescheiden van bovenstaande gebeurtenissen, had men ook reeds ontwaard dat de orang-kaya van Kairatoe, een oud en zwak man, die echter veel invloed op de Alfoeren had, insgelijks een twijfelachtige houding begon aan te nemen. Dit hoofd, tevens een der hoofdpriesters of maoewen-besaar, liet men te Amboina komen, ten einde door zijn invloed (als ook om hem beter met de bedoeling van het bestuur in te lichten), het bouwen van kakihan-huisjes en dientengevolge ook de aanleiding tot het koppensnellen te voorkomen. Hij vertoefde aldaar eenigen tijd met zijne vrouw; en toen men uit zijne gesprekken bespeurde, dat hij het verkeerde van het koppensnellen inzag, toen hij beloofde geen poging onbeproefd te laten, om rust en orde te behouden, werd hem de terugkeer naar Kairatoe vergund, in de verwachting dat hij tot verbetering van den inwendigen toestand des lands zoude medewerken.

Terzelfder tijd keerden ook de twee genoemde hoofden van Waisamoe naar hunne negorij terug, daar noch hunne klagten tegen den schoolmeester, noch die van den schoolmeester tegen de hoofden, tot helderheid konden worden gebragt. Bij hunne aankomst in de negorij lieten zij zich feestelijk onthalen, en dien avond speelde men het zoogenaamde Makoe-poeti spel. Ofschoon dit in gewone omstandigheden wel meer plaats vond, kreeg het thans voor de kakihans een meer gewigtige beteekenis. Het is gebleken, dat de meester, beducht voor de gevolgen, dat spel heeft willen verhinderen; 't was evenwel te vergeefs. Men vond slechts een reden meer tot verbittering, men

wond zich meer en meer op, en den volgenden morgen, toen aan vlugten niet meer te denken was, werd de meester met zijn gezin in koelen bloede om het leven gebragt. Hetzelfde lot ondergingen eenige Harianezen, die aldaar tijdelijk voor den aanleg van kakao gevestigd waren.

De opstand was alzoo begonnen en breidde zich dadelijk uit over Hatoesoea tot Kairatoe, doch stuitte aldaar op de maatregelen die van onze zijde genomen waren en den voortgang des opstands beletten.

Wij zullen later zien, dat door de spoedige hulp van den adsistent-resident van Saparoea en Haroeko met een detachement militairen en schutters, onder bevelen van den 1[sten] luitenant Tissot van Patot, reeds terstond eenige veiligheidsmaatregelen konden genomen worden; dat voorts de onverwachte, bijna gelijktijdige komst van den luitenant-kolonel de Brabant met een behoorlijke magt, aan boord van Z. M. stoomschip *Vice-Admiraal Koopman*, op een oogenblik, dat door de reis van den gouverneur naar Ternate geen enkel oorlogschip te Amboina aanwezig was en dus bezwaarlijk troepen en oorlogsmaterieel met praauwen tegen de mousson in konden overgebragt worden, een beslissende uitwerking te weeg bragt; en dat het daardoor mogelijk werd de verdere uitbreiding van den opstand krachtdadig tegen te gaan en in korten tijd geheel te onderdrukken.

Ofschoon aan de bevolking van West-Ceram was bevolen, geen kakihans-feesten meer te vieren noch koppen te snellen, en dat in elk geval de strandbewoners en voornamelijk de inlandsche christenen daaraan geen deel mogten nemen, was het schijn-bestuur dat wij over de strandplaatsen uitoefenden, onze magteloosheid om deze bepalingen met kracht te doen handhaven, dus onze verminderde invloed, de eenige oorzaak, dat de Alfoeren zich van lieverlede geheel onafhankelijk begonnen te beschouwen.

Hoe minder toezigt van onze zijde gehouden werd, hoe meer het kakihan-verbond het hoofd in de hoogte stak. Het was zelfs meermalen in openbaar verzet gekomen en had krijgsverrigtingen noodzakelijk gemaakt, die dan voornamelijk tegen de strandbewoners gerigt werden, daar men zich in de binnenlanden niet waagde. De dikwijls betoonde overmoed der bergbewoners en de gemakkelijkheid waarmede zij zich door de strandbewoners lieten overhalen, om hen bij eenig verzet de behulpzame hand te bieden, moet daaraan worden toegeschreven. Door den togt in 1858 tegen Manie en zijn aanhang en de daarop gevolgde bestraffing, kwam hierin wel verandering; doch het had tevens den schijn, dat Honotetto en andere landstreken van Talla en Sapoelewa, die de Maniërs destijds behulpzaam waren en zich daarna terugtrokken, te eerder bereid waren tot een nieuw verzet, waarin Boeria, dat zich sedert twee jaren bepaaldelijk vijandig tegen het gouvernement had verklaard, evenzeer deelde. Hoe dit ook zij, de opstandelingen hebben later in twee verschillende schrifturen, aan de kommissie tijdens de eedafneming te Kairatoe aan een orang-kaya van Hatoesoea overhandigd, de redenen bloot gelegd, die hen tot verzet aanleiding gaven. Deze redenen hielden grieven tegen den schoolmeester in, dien zij van knevelarij, laster, pogingen om hen ongelukkig te maken, mishandeling, enz. betichtten. Zij gevoelden zich bezwaard, omdat de meester daarvoor niet gestraft was; nu hadden zij zich zelven regt verschaft; eenig plan tot het oprigten van kakihan-huisjes had er nooit bestaan. Zij bekenden, dat de Waysamoeërs, Petrus Riripory en Barnabas Lealessy den schoolmeester om het leven gebragt hadden, en de moord op de Harianezen door Alfoeren van Niniary gepleegd waren, omdat drie man van den laatsten stam, beschuldigd van eenige kakao-plantjes gestolen te hebben, door hen waren opgevat. Daarenboven zouden de

Harianezen zamengespannen hebben met den schoolmeester, die van Haria geboorte was, en met den djaksa van Saparoea, een zoon van den radja van Haria, waardoor der bevolking geen regt wedervaren was op hare klagt.

Dit waren de voornaamste grieven der opstandelingen, die, al mogten ze eenigen schijn van waarheid hebben, toch hoofdzakelijk aan het kakihan-verbond moeten worden toegeschreven.

IV.

GEVECHTEN AAN HET ZUIDERSTRAND TE KAIRATOE EN HATOESOEA.

Den 23[sten] September 1860 ontving de adsistent-resident van Saparoea en Haroekoe berigt van den regent van Haria (dorp op het eiland Saparoea) dat de negorij Waysamoe in opstand was geraakt, dat het lijk van een inwoner van Haria bij hem was aangebragt en dat eenige inlanders, die naar Saparoea waren overgekomen, een vrij sterk geweervuur hadden gehoord, zoowel in de negorij, als op het land waar de bevolking zich met het aanleggen van een kakaotuin onledig hield. De ware toedragt van het gebeurde en het lot der veertig arbeiders, aldaar werkzaam, waren hem echter nog onbekend. Bijna gelijktijdig ontving hij een brief van den schoolmeester van Waysamoe, gedagteekend den 21[sten] September, waarin eenige ongeregeldheden, die blijkbaar de latere gewelddadigheden voorafgingen, werden medegedeeld.

De adsistent-resident van Saparoea en Haroekoe, op het punt staande naar Amahaai te vertrekken, om het bestuur over te geven aan den ambtenaar W. J. F. Goldman, zag op het ontvangen dezer tijding voorloopig van de voorgeno-

8

men reis af; hij besloot met dien ambtenaar en een detachement gewapende schutterij naar Kamarian te gaan, ten einde de toedragt der zaak te onderzoeken en zoo noodig krachtdadig te handelen. Daar hij wegens de noodige beschikkingen niet terstond kon vertrekken, zond hij den radja van Haria met diens zoon, den djaksa der plaats, met een orembaai (praauw) en eenige gewapenden vooruit, om de bevolking, zoo er nog aan redding te denken viel, in veiligheid te brengen.

Kort daarop kwam er nader berigt van den djaksa van Haroekoe, die zich toen te Hatoesoea ophield. Onisaël Manoehoeta, zoon van den schoolmeester van Waysamoe, had hem de volgende bijzonderheden medegedeeld. Op Zaturdag den 22sten September was een zijner broeders, Onifaris, tegen den middag naar den nabij Waysamoe gelegen kakaotuin gegaan en had gezien, dat zich gewapende Alfoeren uit de negorijen Waysamoe, Hatoesoea en Kairatoe achter dien tuin verzamelden. Spoedig terugkeerende, ontwaarde hij nabij Waysamoe nog andere Alfoeren, die een vergadering schenen te houden. Digt bij huis gekomen, ontmoette hij den schoolmarinjo Marcus Makoesoeriela, die met hem ging. Toen hij zijn vader een en ander had verteld en deze den marinjo vroeg, waarom zooveel gewapende Alfoeren het gebergte waren afgekomen en zich in de nabijheid vertoonden, kreeg hij ten antwoord, dat zij door de bevolking van Waysamoe ontboden waren. Eenige minuten later vielen er schoten van de zijde der Alfoeren die zich nabij de negorij ophielden, en begonnen ook de anderen, die zich achter den kakaotuin bevonden, te vuren op de Harianezen, in dien tuin werkzaam. Deze namen de vlugt naar het strand, achtervolgd door de Alfoeren en negorijbewoners van Waysamoe, die de hutten aan het strand in brand staken en de praauwen vernielden. Onisaël ging daarop met zijn broeder Onifaris

en met eenige Harianezen naar Hatoesoea, om den djaksa van het gebeurde te verwittigen en hulp en bijstand te erlangen. De verdere berigten luidden, dat vier Harianezen te Waysamoe en in het bosch van Hatoesoea waren gekwetst; dat eenige ingezetenen van Kaibobo uit Kairatoe gevlugt waren, omdat men daar insgelijks vijandig gezind was. Eindelijk had een jongen van Haria, Hermanus Kainama geheeten, medegedeeld, dat gewapende Alfoeren en negorijbewoners in het huis van den schoolmeester van Waysamoe waren gedrongen, en dat men dezen, op den zolder van een nabij gelegen woning verscholen, had hooren kermen.

Uit het een en ander meende de adsistent-resident te moeten opmaken, dat de opstand van ernstiger aard was, dan hij zich aanvankelijk had voorgesteld. Daarom bragt hij het detachement schutters tot een sterkte van 47 onderofficieren en manschappen, en verzocht te gelijkertijd aan den militairen kommandant het met een vijftiental bajonetten der bezetting te willen versterken, ten einde krachtdadig te kunnen handelen en verdere moordtooneelen te voorkomen.

Toevallig telde de bezetting van het fort te Duurstede eenige manschappen boven de formatie, en daar de volksgeest op Saparoea niets te wenschen overliet, willigde de eerste luitenant kommandant Tissot van Patot gaarne dit verzoek in, en plaatste zich zelf aan het hoofd der kleine militaire magt.

Naar Pillauw, een kleine negorij op Haroekoe, overgestoken, vernam men van den djaksa, dat het huis van van der Beek bij Kairatoe en de tijdelijke woningen der bevolking van Haroekoe in de kakaotuinen waren afgebrand; dat de opstandelingen het plan gesmeed hadden, om in den nacht van 23 op 24 September de negorij Kamarian af te loopen; dat men aldaar in den groot-

sten angst verkeerde, en reeds een gedeelte der bevolking in praauwen een goed heenkomen had gezocht.

De adsistent-resident vreesde nu, dat zijne magt onvoldoende zijn zou om aan den opstand het hoofd te bieden, en verzocht derhalve versterking aan den gouverneur der Molukken. Op het ontvangen dier tijding, gaf de adsistent-resident van Cattenburch, die gedurende de reis van den gouverneur naar Ternate het bestuur waarnam, den luitenant-kolonel D. L. de Brabant, militairen kommandant der Moluksche eilanden, in overweging, om eenige troepen beschikbaar te stellen tot demping van den opstand op Ceram. Te vier uur na den middag ontving de Brabant kennis van het uitbreken des opstands; vier uur later stond een detachement van 5 officieren en 150 bajonetten marschvaardig, en waren de vivres, munitie, ambulance, in één woord al wat tot een expeditie van eenigen duur te velde behoort, in gereedheid gebragt. Nadat het militair kommando van Amboina tijdelijk aan den kapitein der artillerie Weber was opgedragen, ging de luitenant-kolonel tegen middernacht met de kolonne aan boord van Z. M. stoomschip Vice-admiraal Koopman.

Den 25sten September, tegen half twee uur na den middag, stopte het stoomschip te Kamarian, waar men den adsistent-resident van Saparoea hoopte aan te treffen. Dit was echter niet het geval. Slechts de radja's van Kamarian en Pillauw kwamen aan boord, om mede te deelen dat men hen nog niet verontrust had en zij tot nu toe met den schrik waren vrijgekomen. De adsistent-resident en de luitenant Tissot waren echter 's morgens aldaar gekomen, hadden de kom der negorij zooveel mogelijk door verhakkingen doen versterken, ongeveer 200 man hulptroepen van Saparoea en Pillauw achtergelaten, en zich daarna per praauw naar de negorij Kairatoe begeven.

Nu wendde ook de stoomboot den steven derwaarts en

ontmoette een uur later de flotille van den adsistent-resident. Deze had, des morgens voor Kairatoe gekomen, een groote beweging onder de bevolking opgemerkt. Eenige naar wal gezonden manschappen waren daarna onverrigterzake teruggekomen; eveneens mislukten, zoowel door de sterke branding, als door het hevig geweervuur des vijands, de pogingen om gewapenderhand te landen.

De Brabant liet nu de orembaaijen op sleeptouw nemen, deelde de troepen van Tissot bij de kolonne in, en stoomde naar de oproerige negorij, die men tegen drie uur bereikte. De branding was iets bedaard, maar goede ankergrond kon niet gevonden worden, zoodat gedurende de ontscheping slechts gestopt werd. Onmiddellijk opende de vijand zijn vuur op de gewapende sloep, die het vaarwater peilde. Eenige kartetsschoten van het stoomschip in de rigting van dit vuur werden door hem beantwoord, zoodat enkele projectielen den stoomer bereikten, echter zonder eenig nadeel te berokkenen.

Tegen vijf uur des avonds werd een landing beproefd. Een gedeelte van het detachement was tot dat einde in drie gewapende sloepen verdeeld; in ieder bevond zich een officier der marine en een der landmagt; de overste de Brabant in de middenste sloep. Vier of vijf kartetsschoten in de rigting van den kampong schenen een goede uitwerking te hebben, daar de vijand zich niet meer tegen de landing verzette. Op ongeveer 200 passen van den vasten wal geraakte de eerste sloep aan den grond. Kapitein Fritzen sprong nu, gevolgd door zijne soldaten, tot aan den buik in het water, stelde zich en tirailleur, en bereikte badende den vasten wal. De manschappen der twee andere sloepen naderden onder bedekking der tirailleurlinie het strand; en terwijl die der derde sloep de reserve uitmaakten, keerden de eersten onmiddellijk naar boord terug, om de overige troepen af te halen.

Daar de stand van het water op dat oogenblik zeer laag was, kon de rivier Riouwappa, die langs de negorij stroomt, doorwaad worden. Op die wijze kwam men binnen de plaats, doorzocht die in alle rigtingen, maar vond haar geheel verlaten; alleen trof men er verscheidene uit zware balken zamengestelde verhakkingen en versperringen aan, die dadelijk werden opgeruimd.

Nadat het terrein in den omtrek der negorij doorzocht was, werd de veiligheidsdienst geregeld en aan een veertigtal manschappen opgedragen, de munitie en vivres op de alarmplaats binnen den kampong in veiligheid te brengen, terwijl een twintigtal belast werd met die te ontschepen en naar den kampong te brengen. Tegen half elf ure was de landing geheel volbragt en kon het bivak betrokken worden. Des nachts omstreeks half twee uur werden de bivakkerende troepen gewekt door geweerschoten van Alfoeren, die de schildwachten bekropen. Hier en daar moesten de posten verdubbeld worden; de nachtrust was nu voor goed gestoord. Neemt men in aanmerking dat de troepen van den 24sten 's namiddags onder de wapens waren, den nacht aan boord van het stoomschip op het dek hadden doorgebragt en bij het ontschepen doornat waren geworden, dan kan men zich een denkbeeld vormen van de inspanning die reeds van hen gevorderd werd vóór dat nog één schot met den vijand was gewisseld.

Bij het aanbreken van den dag (26 September) liet de Brabant de woningen ontruimen, die het vrije uitzigt belemmerden en niet tot huisvesting van troepen of bewaring van levensmiddelen konden dienen. Het houtgewas werd een honderdtal passen in den omtrek omgekapt, waarbij men op randjoe's stuitte. De patrouilles, die in verschillende rigtingen werden uitgezonden om den vijand op te sporen, ontdekten geen enkelen Alfoer.

Z. M. stoomschip Vice-admiraal Koopman, dat op verzoek

van de Brabant gedurende den nacht met weinig kracht langs de negorij Kairatoe op en neêr had gestoomd, om zoo noodig hulp te verleenen, keerde in den morgen naar Amboina terug.

Den volgenden nacht werden de troepen voortdurend verontrust; men bleef toen nog een dag te Kairatoe, om voortdurend patrouilles uit te zenden en het terrein geheel van vijanden te zuiveren. De Alfoeren die in den omtrek rondzwierven, drongen op de nadering onzer soldaten dieper het land in. Tegelijkertijd maakte men toebereidselen tot een togt naar de verdere strandwaarts gelegen negorijen Hatoesoea en Waysamoe.

Toen het bleek, dat de vijand naar het binnenland was geweken, toen de posten 's nachts geen enkele maal meer gealarmeerd werden, en men dus verwachten kon, dat de negorij Kamarian voor een vijandelijken aanval was gevrijwaard, besloot de Brabant verder op te rukken. Een paar uur voor het opkomen der zon werd de reveille geblazen, aàn de manschappen koffij verstrekt, en werden katoepat's mede gegeven voor den geheelen dag. Alleen de broodzak en veldflesch werden door de manschappen zelven gedragen; de overige goederen, de vivres en munitie, waren op de praauwen geladen, die met den adsistent-resident ter hoogte van de kolonne over zee volgden.

Te vier ure 's morgens trok men de rivier Riouwappa over en volgde met inachtneming der noodige veiligheidsmaatregelen den weg langs het boschrijke zeestrand. Na een uur marcherens bereikte men de plaats, waar de heer van der Beek een kakaotuin had aangelegd. De woning, de loodsen, eenige stapels balken waren verbrand, de jonge kakaoboomen voor het grootste gedeelte omgekapt of vernield. Omstreeks te half negen uur bereikte men Hatoesoea. De omtrek en de negorij werden door een sterke patrouille verkend en verlaten gevonden; de bewoners

hadden vooraf hunne goederen in veiligheid gebragt. Binnen de woning van den schoolmeester, die bij het uitbreken van den opstand zijn leven door de vlugt gered had, was alles vernield, terwijl sporen van enkele kogels in de wanden van het huis zigtbaar waren.

Men vervolgde daarop den marsch naar Waysamoe, waar de opstand een aanvang had genomen. Even als Hatoesoea vond men ook die negorij verlaten. Bij het doorzoeken der woning van den schoolmeester ontdekte men de deerlijk verminkte lijken zijner vrouw en kinderen onder het ledikant in de slaapkamer, en in een andere kamer die van zijne dochter en nicht, beide jeugdige en schoone vrouwen. Toen den schoolmeester, een godsdienstig man, was aangezegd dat hij met zijn gezin moest sterven, had hij zich in het zwart gekleed en eenige gebeden gedaan; daarna naar buiten gaande, was hij onmiddellijk doodgeschoten, terwijl de vrouwen en kinderen met klewangs werden afgemaakt. Men vond zijn lijk voor de deur der woning, bijna geheel door de honden verslonden en nagenoeg onkenbaar. Ook in het riviertje dat langs de negorij stroomt, dreven eenige lijken en afgekapte menschelijke ledematen; men telde acht lijken zonder hoofd. De opstand had hier minstens een zestiental slagtoffers gekost; bovendien waren bij den aanval der opstandelingen zes bewoners van Haria, die zich op dat oogenblik in de kakaotuinen bij Waysamoe bevonden, meer of min zwaar gekwetst. Ter voorloopige tuchtiging der negorij werden de woningen verbrand, en keerde men terug naar Hatoesoea, de voornaamste en voor de verdediging gunstigst gelegen negorij. Na een bijna onafgebroken marsch van negen uur langs het rotsachtige en zeer moeijelijk te begane strand, betrokken de troepen te half drie uur des namiddags het bivak.

In afwachting van nadere berigten omtrent het oord

waar de vijand zich volgens de geruchten in het binnenland versterkt had, besloot de luitenant-kolonel de Brabant Hatoesoea zooveel mogelijk in verdedigbaren staat te brengen. Dien nacht werden de troepen niet door den vijand verontrust, doch den daarop volgenden morgen omstreeks elf ure eenige geweerschoten gelost op de schildwachten in front, terwijl gelijktijdig onze regtervleugel aangevallen werd. Een patrouille derwaarts gezonden, dreef den vijand echter spoedig in het bosch terug, na eenige geweerschoten met hem gewisseld te hebben. Een uur daarna vuurde men op de schildwachten aan den linkervleugel, hetgeen nogtans door den verren afstand geen nadeel berokkende.

Onder bedekking van een gewapend detachement werd door een honderdtal bewoners van de bevriende negorijen onafgebroken doorgewerkt aan het opruimen van de onmiddelijk aan de negorij grenzende bosschen van sago- en andere vruchtboomen. Te gelijk met een vrij uitzigt, voor de veiligheid van het kampement noodzakelijk, verkreeg men daardoor de materialen voor de op te rigten palissadering. Te vergeefs trachtte de vijand dien arbeid door gedurige aanvallen te verijdelen. Een inlandsch sergeant werd hierbij door een kogelschot in den arm verwond. De verliezen, die de vijand bij deze gevechten leed, bleven onbekend. Herhaalde pogingen van enkele Alfoeren, om des nachts onze schildwachten te bekruipen, werden door de waakzaamheid der troepen verijdeld.

Spoedig werd een aanvang gemaakt met het opwerpen van een gepalissadeerde redoute met twee cirkelvormige bastions voor een bezetting van 60 à 70 man en bewapend met twee drieponders, die tot operatie-basis moest dienen, wanneer men verder landwaarts inrukte. De kapitein der genie, A. S. M. Hageman, die zich in den nacht van den 24sten op den 25sten September naar Ceram had begeven, leidde

de werkzaamheden. P. J. Nankoly, christen-radja van Porto, (negorij op Saparoea) bewees daarbij uitmuntende diensten. De werkuren waren bepaald 's morgens van zes tot elf en 's namiddags van een tot vijf uur; een gedeelte der kolonne werkte met bijl en patjol ijverig mede, een ander gedeelte dekte den arbeid en hield den vijand, die niet ophield met vuren, op een eerbiedigen afstand.

Met inbegrip der schutterij van Saparoea bevond zich destijds te Hatoesoea eene magt van 2 Coehoorn-mortieren en 200 bajonetten, die zoo noodig tot 300 zouden kunnen gebragt worden.

Den 3den October kwam de gouverneur der Moluksche eilanden te Hatoesoea aan, bezocht het bivak en keerde na een verblijf van een uur weêr aan boord van Z. M. stoomschip Vice-Admiraal Koopman terug. Op zijn verzoek vergezelde de overste de Brabant hem naar Amboina, om de verder te nemen maatregelen te bespreken en met versche troepen van Amboina de negorij Kaibobo, noordwestwaarts van Hatoesoea aan het strand gelegen, te bezoeken. De vertooning van eenige bajonetten aldaar werd raadzaam geacht, en Hatoesoea mogt men niet ontblooten. De oudste officier, kapitein K. G. Fritzen, werd gedurende de afwezigheid van den luitenant-kolonel met het kommando belast. Op reis naar Amboina deed men Kamarian aan. De versperringen, vroeger in de grootste haast aldaar aangelegd, werden onvoldoende geacht om een aanval des vijands af te weren, en derhalve bevelen gegeven tot het daarstellen van eene palissadering.

Nadat de Brabant te Amboina de noodige maatregelen had genomen voor de verzorging der aldaar aanwezige troepen, werd in overeenstemming met den gouverneur bepaald dat alle wachten buiten de vesting door de schutterij, daar binnen door het garnizoen zoude betrokken worden.

In den avond van den 8sten October scheepte de Brabant

zich weder in aan boord van het stoomschip, medenemende een detachement van 2 officieren, 50 europesche onder-officieren en manschappen, 60 inlandsche soldaten, waarvan 11 sappeurs, alsmede 90 bannelingen. Bovendien werden twee drieponders medegenomen voor de bewapening der redoute te Hatoesoea, zoodat de geheele sterkte der expeditionnaire magt, met inbegrip der schutterij van Saparoea, 320 man bedroeg. Voor dat de boeg naar Hatoesoea gewend werd, deed men de negorij Kaibobo, in de bogt van Pierro, aan. Van deze plaats, die 1800 inwoners telde, waren de meest tegenstrijdige berigten ingekomen. De regent zoude de vlugt genomen hebben, omdat men zijn leven bedreigd had; terwijl andere berigten zelfs inhielden, dat de negorij zich aan de opstandelingen had aangesloten. Bij aankomst van het stoomschip te Kaibobo, kwam evenwel de schoolmeester met eenige ondergeschikte hoofden aan boord, om de troepen te verwelkomen. Onmiddellijk debarkeerde de luitenant-kolonel de Brabant met een detachement infanterie en mariniers, en rukte langs den hoofdweg de negorij binnen. De bevolking betoonde niet de minste kwaadwilligheid, doch was zeer ontevreden over het vlugten van den regent. De Brabant liet de voornaamste ingezetenen der negorij ten huize van den schoolmeester ontbieden, deelde hun de ongunstige berigten mede, die het bestuur ter oore gekomen waren, maande hen aan zich rustig te houden, en zich niet bij den vijand aan te sluiten of met de opstandelingen te heulen, daar hun anders een strenge bestraffing niet zoude ontgaan; beloofde daarentegen hunne grieven tegen het hoofd der negorij te zullen onderzoeken. Eenparig gaven zij de verzekering, zich rustig te zullen houden en verzochten slechts, dat hun hoofd niet zoude terugkeeren.

Te Hatoesoea was inmiddels dagelijks gevochten. Op den 4den October des namiddags om half twee uur had de vijand een aanval gedaan op de troepen die voor de veiligheid der

werkers waakten; een bende Alfoeren naderde tot op omstreeks 50 passen van de verst verwijderde schildwachten en opende een levendig vuur, zoodat verscheiden kogels door de geheele lengte der negorij vlogen. Een peloton dreef den vijand echter spoedig terug. Dienzelfden avond omstreeks half zeven uur beproefde hij andermaal met woest geschreeuw een aanval op de troepen. Den volgenden morgen tegen half zes uur daagde de vijand weder op, doch een goedgerigt tweegelederenvuur, op 150 passen geopend, deed hem spoedig wijken. Men zag toen de Alfoeren eenige lijken van gesneuvelde kameraden wegdragen.

In den namiddag van den 6^{den} werd het bivak andermaal bedreigd door ± 100 man van den kant van Kairatoe en door 30 à 40 man van de zijde van Waysamoe, die evenwel, na eenige schoten gewisseld te hebben, aftrokken.

In den vroegen morgen van den 7^{den} ondernam de vijand ter sterkte van 150 man een nieuwen aanval op de negorij, die insgelijks afgeslagen werd. Tegen elf ure kwam hij weder opzetten. Een op 300 à 400 passen buiten den kampong gelegde hinderlaag van 20 man onder den 2^{den} luitenant J. H. J. Boes liet den vijand tot op 40 passen naderen, opende toen haar vuur en doodde drie à vier man, waarop de overigen in verwarring de vlugt namen.

In den namiddag van den 8sten October loste de vijand andermaal eenige schoten op het werkvolk, dat aan de versterking arbeidde. Twee granaatworpen op een troep Alfoeren die zich aan het zeestrand waagde, deden dien met verlies naar de zijde van Waysamoe terugtrekken. Hetzelfde vond plaats met een dertigtal Alfoeren, dat zich in den namiddag van den 10^{den} op 4 à 500 passen van het bivak aan het zeestrand vertoonde.

De doelmatige maatregelen van den kapitein Fritzen tijdens de afwezigheid van den luitenant-kolonel, de kalmte en

het beleid, waarmede hij die uitvoerde, gaven den chef der expeditie alle redenen tot tevredenheid.

Daar de negorij Hatoesoea, even als Kairatoe en Waysamoe, aan de oost- en noordzijde door een bijna ondoordringbare wildernis is omgeven, was een onafgebroken patrouilledienst noodzakelijk; en hoezeer deze zich tot twee à drie uur in den omtrek uitstrekte, mogt het evenwel niet gelukken de verzamelplaats des vijands op te sporen. Waar de Alfoeren zich tot hunne menigvuldige aanvallen op den kampong Hatoesoea vereenigden, werd niet ontdekt; al hunne woningen en kampongs waren verwoest, het was dus alleen mogelijk, dat zij zich op ver verwijderde punten vereenigden.

Den 11den October om half zes uur in den morgen, vond een patrouille van 2 officieren en 60 man, te Kairatoe de woningen, die door ons gespaard waren, allen verbrand; de vijand werd er echter niet aangetroffen. Den volgenden dag deed de overste de Brabant met 75 man een verkenning naar Waysamoe, om te trachten den vijand op te sporen, die ons meestal van die zijde kwam verontrusten. Op een half uur afstands van die plaats werd landwaarts ingerukt en een voetpad gevolgd, dat in alle rigtingen door het woud slingerde en ter naauwernood begaanbaar was. Na vier riviertjes te zijn overgetrokken, kwam het detachement, een half uur later, door vergissing of mogelijk door onwil der gidsen op een kwartier afstands van die plaats weêr aan het zeestrand terug. Daar men geen vijand had ontmoet, werd naar het bivak teruggekeerd. In het riviertje Halla, dat voor een gedeelte stroomopwaarts werd verkend, maakte men zich van een groote praauw meester. In den nabijgelegen tuin, waarschijnlijk tot de negorij Hatoesoea behoorende, trof men eenige huizen aan, die blijken droegen van kort te voren gebruikt te zijn; men stak er den brand in, nam een gedeelte der aanwezige levensmiddelen mede, en vernielde de rest, opdat de vijand er zich

niet van zoude bedienen. Om elf uur was het detachement in het bivak teruggekeerd.

Gedurende den nacht van den 12den op den 13den bleef alles rustig; dien dag kwam evenwel een groot aantal vijanden van de zijde van Kairatoe langs het zeestrand opzetten. De noodige maatregelen, om hen behoorlijk te ontvangen, waren spoedig genomen; een twintigtal Europeanen werden onder bevel van den kapitein Hageman in hinderlaag gelegd, met last den vijand aan te tasten, zoodra een der drieponders, die op de regterflank van het bivak in batterij stonden, zoude afgevuurd zijn. Bedaard wachtte men den aanval af en liet het vuur, reeds op verren afstand geopend, onbeantwoord; hierop driester wordende, naderde de vijand het bivak tot op 150 passen. De Brabant had zijne troepen zoodanig opgesteld, dat zij geheel aan het oog des vijands onttrokken waren; zijn doel was een of meer vijanden levend in handen te krijgen, ten einde inlichtingen te bekomen aangaande de plaats waar zij zich in het binnenland ophielden. De adsistent-resident van Saparoea en Haroekoe en de christenradja van Porto, P. J. Nankoly trachtten de orde onder de koelies te bewaren. Binnen het werkzaam vuur van den drieponder gekomen, ontvingen de muitelingen een kartetsschot. Op hetzelfde oogenblik brandt het peloton van Hageman los, stormt op den vijand in en maakt een gevangene. De Alfoeren, wel is waar onthutst door den aanval, doch sterk door hun aantal, wijken slechts voet voor voet; bij iedere achterwaartsche schrede valt een strijder, die door zijne makkers wordt opgenomen en weggevoerd. Hageman vervolgt hen, zoo ver de voorzigtigheid het toelaat. Ook aan onzen linkervleugel daagt een drom vijanden op, en wil zich in de negorij werpen. Maar de eerste luitenant J. P. J. van Eijsden staat daar met zijn peloton, en ontvangt hen met een moordend salvo; de aanvallers deinzen terug naar den boschrand en bepalen zich in hunne

onmagt tot een onschadelijk geweervuur. Aan het zeestrand ontwaart men een derde vijandelijke afdeeling, doch deze komt te laat om de aanvallen der anderen te ondersteunen, blijft buiten het bereik onzer vuurwapens en trekt terug, zoodra zij het lot der overigen bespeurt. De Brabant zou echter van deze zijde niet overvallen zijn, want hij had ook hier zijne maatregelen tot dekking genomen.

Had de vijand gevoelige verliezen geleden, het verlies aan onze zijde bepaalde zich, dank zij de bedekte opstelling onzer troepen, tot de ernstige verwonding van den fuselier J. Kremer, wiens regterarm door een kogel werd verbrijzeld. De vijandelijke kogels waren door het kampement gevlogen zelfs tot in de ziekenhut, zonder er evenwel schade aan te rigten. De sergeant Boers, kommandant van de artillerie der expeditie, die bij de herhaalde aanvallen op Hatoesoea zich reeds gunstig onderscheidde, had ook thans weder door bedaardheid en juist schieten uitgemunt.

Volgens verklaring van den gevangene, was de vijandelijke kolonne, waartoe hij had behoord, afkomstig van Honitetto, een negorij in het gebergte, gelegen op ongeveer drie marschdagen van Kairatoe en onder het bestuur van den regent dier plaats. De weerbare bevolking van Honitetto, Urouw en Kairatoe, ten getale van 300 man, allen met geweren gewapend, had vereenigd den aanval op onzen regtervleugel gedaan. De aanval op den linkervleugel was geschied door twee honderd geweerdragende mannen van Waysamoe en Hatoesoea, vereenigd met de Alfoeren der negorij Logia.

V.

INNEMING DER BERGNEGORIJEN UROUW EN HONITETTO.

De redoute was nagenoeg voltooid en bezet door 75 onderofficieren en manschappen, onder kommando van den 2den luitenant N. G. Diepenbroek; de noodige voorraad vivres en munitie werd er ingebragt, en het bleef aan de zorg van den jeugdigen kommandant overgelaten, zijn post verder te versterken.

Tegen den avond van den 15den October kwam de gouverneur der Moluksche eilanden ten tweede male te Hatoesoea, medebrengende negentien Galelarezen van Gilolo, die de kolonne op haren aanstaanden togt in de binnenlanden zouden vergezellen. Met uitzondering van Boeria was de Noordkust van Ceram rustig. De oproerige vijand werd op 5000 man geschat. De berigten omtrent Honitetto en Urouw, langs een anderen weg tot den adsistent-resident gekomen, kwamen vrij wel overeen met de verklaring van den gevangene. De Brabant besloot daarom zonder verwijl die laatste negorijen op te zoeken.

De kolonne tot dien togt bestemd, was zamengesteld uit: 7 subalterne officieren, 190 infanteristen, 30 schut-

ters van Saparoea, 6 artilleristen, 19 sappeurs, 17 Galelarezen (hulptroepen) en 90 bannelingen (koelies).

De bevelhebber verdeelde zijn kleine magt in zes pelotons en plaatste bij ieder peloton vijf schutters. De sappeurs werden onder toezigt van den kapitein Hageman bij de voorwacht ingedeeld, om de versperringen onder weg op te ruimen. De hoofdtroep volgde reeds op dertig passen achter de voorwacht; evenzoo sloot de achterwacht bijna op het koelieheer, dat achter den hoofdtroep ging. De menigvuldige voetpaden in het woud, die zich in alle rigtingen kruisten, maakten een gesloten marschorde noodzakelijk. De Pattynama Jacob, christen-radja van Wassoe (een dorp op Haroekoe), kreeg vergunning zich met eenige volgelingen bij de kolonne te voegen en bewees uitmuntende diensten.

Te vijf ure 's morgens (17 October) ving de marsch aan; men voerde voor zeven dagen leeftogt mede. Kairatoe werd twee en een half uur later bereikt, en na eenige rust ging men landwaarts in. Het smalle voetpad dat van toen af gevolgd werd en door sagobosschen liep, was vol modderpoelen en op honderde plaatsen door omgehouwen boomstammen versperd; hier en daar stonden buikrandjoe's, waardoor een soldaat gewond werd.

Omstreek half twaalf stuitte de voorhoede op een twintig ellen lange palissadering, wier toegangen door randjoe-aanplantingen versperd waren. Zij vormde een goed te verdedigen stelling, maar was verlaten, even als de negorij Kairatoe Lama, die men tegen den middag bereikte. Deze plaats was door een pagger van bamboe-doeri versterkt, terwijl alle huizen ter verdediging ingerigt waren. Hier verklaarden de gidsen (de kapala saniri van Kaibobo en drie mindere hoofden van Kamarian), dat zij zich door het kronkelen en kruisen der tallooze boschpaden, in den weg vergist hadden en dat de negorij Urouw nog een dagmarsch verder landwaarts in gelegen was. Daar Kairatoe

Lama, op een hoogte gelegen, een geschikt nachtverblijf aanbood, besloot de Brabant hier te bivakkeren.

Den volgenden morgen werd de plaats in brand gestoken; men mogt zulk een sterkte niet op de operatielijn laten bestaan, zonder haar voldoende te bezetten, en daarvoor miste men de noodige troepen. De kolonne vervolgde haren marsch langs even slechte paden als den vorigen dag. Aan de versch omgehouwen boomstammen ontwaarde men, dat de vijand de spits slechts weinig vooruit kon zijn. Weldra verkondigde ook een luid krijgsgeschrei zijne nabijheid; hij bleef echter onzigtbaar terugtrekken. Eindelijk komt de spits aan een snelstroomende rivier van ongeveer 15 ellen breedte. De voorwacht gaat die ongedeerd over en vat post op den anderen oever; ook het volgende peloton bereikt den overkant. Het pad, dat hier breeder is, scheidt zich in twee rigtingen; de eene rigting voert volgens den gids naar Honitetto; de andere, die steil oploopt, is hem onbekend. De menigvuldige klapperboomen in de nabijheid eener rivier zijn voor de Brabant echter duidelijke kenteekenen, dat het oord bewoond is en dat hij zich in de nabijheid eener negorij bevindt. Hij laat daarom den steilen weg verkennen; al spoedig ontdekt men randjoe-versperringen langs de helling, en op het bergplat de daken van huizen die tot de negorij Urouw behooren. Inmiddels zijn het 3de en 4de peloton ook de rivier overgetrokken en hebben deze zich in sectie-kolonne opgesteld. De koelies met de vivres blijven aan den anderen oever onder bescherming van het 5de en 6de peloton.

Omzigtig laat de Brabant de voorhoede vooruit rukken; reeds heeft de voorwacht het plat bereikt en zich en tirailleur verspreid. Daar knallen geweerschoten en tegelijkertijd vertoont zich de vijand; hij heeft zich tot dusver schuil gehouden en waant zich zeker van de overwinning, die

op zijn verrassenden aanval moet volgen. Maar zijne berekening faalt. Geen man der voorwacht, die een pas wijkt; geen man der voorhoede, die Tissot niet in den looppas naar boven volgt, zijn makkers te hulp; geen oogenblik van weifeling, geen tijdverlies met vuren, maar onstuimig in de negorij gedrongen. De sergeanten Pietersz en Wedel zijn vooraan; fourier Forsten, de fuseliers de la Raparlier, Rijperman en anderen volgen om strijd. Nu met geveld bajonet den vijand te gemoet getreden. Kapitein Fritzen volgt reeds; hij vliegt naar boven met zijn peloton. Men dringt in en tusschen de huizen door, en na een kort gevecht zijn de Alfoeren in het diepe ravijn aan den achterkant der negorij spoorloos verdwenen. De vervolging, hoe krachtig ook ondernomen, moet spoedig gestaakt worden; men verliest zich in het woud en ontwaart nergens een vijand meer.

Was de les, aan de overmoedige Alfoeren gegeven, bloedig geweest, ook ons kostte zij veel. Achttien onzer manschappen waren buiten gevecht gesteld, zoowel door de vijandelijke kogels en lansen, als door voet- en buikrandjoe's. De kommandant had echter reden, over het uitmuntend gedrag zijner troepen tevreden te zijn. Honitetto kon dien dag niet meer bereikt worden, want tusschen Urouw en Honitetto — immers de gidsen verzekerden het — lag geen negorij, die tot nachtverblijf kon dienen. De Brabant besloot dus op het slagveld te bivakkeren, waar de officier van gezondheid Semmelink de gewonden behoorlijk kon verplegen.

Den 19^den^ October werd tegen vijf uur het bivak opgebroken en de marsch vervolgd. Steile, glibberige voetpaden moesten behoedzaam op- en afgegaan worden, naargelang hoogten en ravijnen zich afwisselden; na anderhalf uur de bedding eener rivier gevolgd te hebben, bevond men zich op hetzelfde punt, waar men een uur vroe-

ger reeds langs was gemarcheerd. Dat de gidsen, die nu ook verklaarden den weg naar Honitetto niet te kennen, de kolonne misleidden, was duidelijk. Toen vermaningen niet hielpen, werd den kapala saniri een strop om den hals gedaan en gedreigd zonder vorm van proces te worden opgehangen. Reeds stond hij onder den boom, waaraan binnen weinige oogenblikken — de man twijfelde niet meer aan de volvoering van zijn vonnis — zijn zielloos overschot zou hangen, toen hij den eed aan het kakihanverbond ontrouw werd en met een zwaren zucht uitriep: „ik zal den weg naar Honitetto wijzen.” Kort daarna werd de marsch hervat, de rivierbedding dadelijk verlaten, en een steil bergpad gevolgd dat naar den top van een 2000 voet hoogen berg voerde. Tegen vier ure verklaarde de kapala saniri dat Honitetto nog te ver verwijderd was om 's avonds bereikt te kunnen worden. Goede raad was nu duur. Het water waarmede men de veldflesschen bij het verlaten der rivier had gevuld, was reeds lang verbruikt; op die hoogte was geen droppel water te bekomen. Doormarcheren, en dood vermoeid, door dorst uitgeput en laat in den avond voor Honitetto te komen, waar de vijand zich vereenigd had, zou de kolonne roekeloos aan een nederlaag blootstellen. De Brabant besloot dus op de geschiktste plaats het bivak op te slaan en den volgenden dag af te wachten; hij liet ieder man een stuk hard brood uitreiken, posten uitzetten en de kolonne in een vierkant legeren, met den raad door slapen den kwellenden dorst te verdrijven. Geduldig werd de morgenschemering afgewacht en toen dadelijk opgebroken. Een uur later door een bamboebosch trekkende, vond men een soort van riet dat drinkbaar water in zich bevatte; hiermede werd de bijna onlijdelijke dorst eenigzins gelescht. Spoedig bespeurde men, dat de vijand den weg bezaaid had met randjoe's; de meeste voorzigtigheid moest daarom bij het avanceren

in acht genomen worden. Om half-acht stiet de voorhoede onder de luitenants de Bont en Collard op een versperring en kreeg bij de opruiming eenige schoten. Eenigen tijd daarna viel er een vrij sterk salvo uit het bosch; achter elken boom scheen een Alfoer te staan. Met den stormpas snelde een peloton vooruit en joeg den vijand terug tot een opene plek in het woud, waar men de laatste Alfoeren tusschen het geboomte zag ontvlieden. Ook op de linkerflank der kolonne werden nu en dan schoten gelost, die met woeker beantwoord werden, zoodra een vijand zich bloot gaf. Zoo voortgaande, kreeg men omstreeks tien uur Honitetto in het gezigt. Een diep ravijn met een rivier scheidde de kolonne van de negorij, de ligging der plaats was allergunstigst voor de verdediging; niettemin stak de vijand op het zien der bajonetten, zelf de negorij in brand en koos het hazenpad. Toen men den bodem van het ravijn bereikt had en de Brabant, na de helft zijner magt op een gunstig punt te hebben opgesteld, met de andere helft den steilen wand beklom en na verloop van een uur de negorij bereikte, vond hij wel verhakkingen, geduchte palissaderingen en andere beletselen om de brandende huizen heen, maar geen vijand die tegenstand bood.

Nadat de kolonne bij de vlammende puinhoopen van Honitetto den nacht had doorgebragt, werd de weg naar het zeestrand ingeslagen. Het doel van den togt was bereikt; Urouw en Honitetto waren bestraft. Al waren de Alfoeren door die tuchtiging niet ten ondergebragt, zij hadden ondervonden dat zij niet onoverwinnelijk waren en dat, als het den Hollanders lustte, elke plek in het onmetelijke woud binnen het bereik hunner magt lag. De togt van de Brabant was niet beraamd, om een verdelgingskrijg tegen de inlanders te voeren; daartoe werden meer troepen vereischt, dan waarover hij beschikken kon. Bovendien wanneer het

gouvernement grootere magt op Ceram wilde ontwikkelen, zoude het daarvan een ander gebruik maken, dan de Alfoeren slechts de scherpte van het zwaard te doen gevoelen; het zoude dit kinderlijke volk met zachte middelen beheerschen, door beschaving veredelen en aan zich verbinden. Maar thans, gedwongen om met een handvol strijders tot steun van eenige weinige ambtenaren een uitgestrekt land in bedwang te houden, bleef er, toen de bevolking onze zachtheid aan zwakte toeschreef, geen ander middel over dan de roede te grijpen. Mogt het later zelfs blijken, dat de vernieling van Urouw en Honitetto geen afdoende maatregel was, de schuld lag noch aan den gouverneur, noch aan den militairen kommandant der Molukken.

De terugmarsch geschiedde aanvankelijk langs denzelfden weg. Na twee à drie uur gaans kwam de vijand weder opdagen en bestookte de achterwacht, die met een peloton was versterkt. Ook op de linkerflank der kolonne en ter hoogte der koelies, die de mortieren droegen, vielen aanhoudend schoten, waardoor één banneling gedood en een ander gewond werd, terwijl nog eenige manschappen door voetrandjoe's werden gekwetst. Men was genoodzaakt tusschen de koelies eenige manschappen tot dekking te plaatsen.

Drie uren achtereen verontrustte de vijand de kolonne. Hij volgde zijne gewone taktiek: altijd in de nabijheid blijven, van elke terreinhindernis gebruik maken om een schot te lossen, soms op niet meer dan 25 passen afstands, en zich nimmer bloot geven. Bij het beklimmen eener hoogte drong hij digt op de kolonne en week niet terug, voordat een peloton de bajonet geveld en hem met den looppas verdreven had. Eindelijk gaf hij de vervolging op, en kon de kolonne ongestoord een grooten afstand afleggen, zonder gedurig verpligt te zijn halt te houden. Slechts nog eenmaal bij het overtrekken eener rivier, kreeg de voorhoede

eenige schoten van een bende, die zich op een hoogte had geposteerd, doch spoedig werd verdreven.

Inmiddels was het beginnen te regenen, en weldra viel de regen met stroomen neder. Aan bivakkeren viel niet te denken, daar het terrein daartoe ongeschikt was. Men marcheerde dus door over voetpaden, waarop een voet water stond, door rivieren die in stortvloeden waren herschapen, over bergen die door den kleiachtigen grond zoo moeijelijk te beklimmen waren, dat dikwijls de soldaten met hunne wapens, de koelies met hunne vrachten naar beneden tuimelden. De kolonne kroop over den weg en het werd reeds donker, voordat de regen bedaarde. Hoe verkleumd ook van koude en uitgeput door vermoeijenis, aan halt-houden kon niet gedacht worden. Wat het ook kostte, men moest tot Urouw voortrukken. Tegen half tien kwam de voorhoede op een alang-alangveld, in de onmiddellijke nabijheid dier negorij gelegen; nu liet de Brabant halt houden en de geweren op nieuw laden, daar de meeste niettegenstaande alle voorzorgen nat waren geworden. Men wist niet, of de plaats op nieuw bezet was; de wapens moesten dus in bruikbaren staat zijn. De voorhoede rukte daarop Urouw binnen en vond alles in den vorigen toestand; geen vijand, maar ook geen vreedzame inwoner. Eerst tegen elf uur was de laatste man der achterhoede aangekomen en werd het bivak betrokken.

Vrolijk brandden de wachtvuren, waarbij de natte kleederen gedroogd werden; luid weêrgalmden de liederen der Europeanen onder het bereiden van het eten; noch de geleden ontberingen, noch de vermoeijenissen waren in staat geweest, den goeden geest uit te dooven. Men had achttien uren achtereen gemarcheerd, meest in den regen, steeds bestookt door den vijand en niet in staat, om zich door voedsel of rust te verkwikken — maar thans rustte men, thans kookte de koffij en thans klonk het „Wien 't Neêrlandsch bloed" uit aller mond.

Den 22sten vertoefde de kolonne te Urouw, om door verschillende patrouilles, in alle rigtingen uitgezonden, den omtrek te doorzoeken. Zij vonden evenwel geen vijand; de enkele Alfoeren, die gezien werden, namen de vlugt zonder wederstand te bieden.

In den morgen van den 23sten October werd de terugmarsch naar Hatoesoea aangenomen. De achterhoede stak Urouw in brand, want de onbeschaafde Alfoer zou zich ongestraft wanen indien men Urouw had gespaard. Daar men thans een anderen weg volgde, werd reeds tegen negen uur het zeestrand nabij Kairatoe bereikt, nadat onderweg nog een gepalissadeerde versterking in den vorm eener getenailleerde linie van 50 ellen was aangetroffen. Te Kairatoe vond men orembaai's om de gewonden naar het bivak te Hatoesoea over te brengen; de kolonne marcheerde langs het zeestrand derwaarts, en ging per praauw de rivier Riouwappa over.

VI.

TOGT NAAR DE NOORDKUST EN BESTRAFFING VAN BOERIA.

Tijdens den togt naar Honitetto had zich geen vijand in de nabijheid van Hatoesoea vertoond. Daarentegen waren van Ternate 255 man hulptroepen met hunne hoofden aangekomen. Men had hen menigvuldige patrouilles in den omtrek laten doen, waarbij echter niets anders ontdekt was dan de lijken van eenige gesneuvelde Alfoeren. Ook een patrouille van twee officieren en 70 soldaten, na terugkomst der kolonne naar Kapala-Aijer-Nala uitgezonden, kwam terug, zonder een spoor van den vijand te hebben ontdekt.

Het civiele bestuur, bijgestaan door den christen-radja van Porto, P. J. Naukoly, had onderwijl nieuwe kazernes, keukens, wachthuizen en een hospitaal te Hatoesoea doen bouwen. De gebouwen vroeger door de soldaten bezet, waren daardoor beschikbaar geworden en werden nu door de hulptroepen ingenomen. Er deden zich geen meerdere ziektegevallen voor dan in het garnizoen, zoodat de gezondheidstoestand der troepen niets te wenschen overliet.

De gouverneur Goldman kwam den 22sten te Hatoesoea terug; hij had den controleur van Eybergen in commissie

gezonden naar de negorij Paulohy aan de Elpapoetibaai, om de woelzieke bevolking neder te zetten en van oproerige bewegingen te weêrhouden. Daar op dien datum nog ruim 370 man nieuwe hulptroepen van Ternate met Z. M. stoomschip het Loo werden aangebragt, kon er een togt georganiseerd worden naar het landschap Sapalewah, waar verschillende negorijen en vooral Boeria een tuchtiging verdienden. Reeds sedert eenige jaren miskenden zij het nederlandsch gezag, en ook thans hadden zij de opstandelingen bijgestaan.

De landstreek Sapalewah ligt aan de Noordkust van Ceram; de marsch derwaarts, dwars over het eiland, werd op 10 à 12 dagen geschat. Er werd dus bepaald, dat de troepen op een der oorlogschepen, en de hulptroepen en bannelingen met praauwen zouden worden overgevoerd naar de bevriende negorij Noenialie, van waar men in twee marschdagen tot Boeria kon komen. Van de 625 man hulptroepen waren er slechts 70 met geweren gewapend; de gouverneur had te Amboina honderd engelsche geweren doen aankoopen en verstrekte die thans aan de hulpbende. Een 350tal van die hulptroepen zoude deelnemen aan den togt naar Boeria, hoofdzakelijk om bij het doorzoeken van het terrein behulpzaam te zijn; deoverigen bleven te Hatoesoea ten dienste van den kommandant der redoute. Den 29sten October was er een voldoende voorraad vivres voor de hulptroepen bijeengebragt, en zond de Brabant de voor den togt bestemde afdeeling, benevens de bannelingen en koelies benoodigd om de huisvesting der troepen gereed te maken, met praauwen naar Noenialie.

Een laatste patrouille, sterk twee officieren en vijftig infanteristen, ging op den 1sten November naar de negorij Irobaroe, twee à drie uren boven Kairatoe gelegen, om te onderzoeken of zich daar nog vijanden ophielden. Men vond er een sterk roofnest op den top van een hoogen heuvel

en gaf het aan de vlammen prijs. Vijanden werden echter niet bespeurd; de omtrek van Hatoesoea was dus thans geheel gezuiverd.

De kolonne, zamengesteld uit 8 officieren, 211 onderofficieren en manschappen, 21 schutters, 7 artilleristen tot bediening van 2 Coehoorn-mortieren, 11 sappeurs en eenig hospitaalpersoneel, waarmede de Brabant zich den 4den November inscheepte aan boord van Z. M. stoomschip het Loo, werd door den kommandant, luitenant ter zee von Schmidt auf Altenstadt, en zijn état-major met de meeste gastvrijheid ontvangen en in den namiddag van den volgenden dag naar Noenialie overgevoerd. Hier waren onder toezigt van den adsistent-resident van Hila ruime loodsen tot logies ingerigt voor officieren, soldaten, hulptroepen en bannelingen. Gedurende de twee volgende dagen maakte men toebereidselen tot den togt naar het binnenland. De kapitein Hageman, de 2de luitenant Collard en twee manschappen moesten wegens ziekte naar Amboina gezonden worden; eenige ligtere zieken bleven te Noenialie achter.

Op den 8sten werd de geheele kolonne andermaal in praauwen overgevoerd naar Lakaila, een negorij oostwaarts van Noenialie aan het strand gelegen. Te half elf ure marcheerde men van daar in twee kolonnes het binnenland in; de eerste kolonne, zamengesteld uit de geregelde troepen, was op dezelfde wijze als op den togt naar Honitetto in 6 pelotons verdeeld, doch zonder koelies en vivres; de tweede, geheel uit hulptroepen en koelies geformeerd, werd aangevoerd door Soliman, inlandschen kapitein der piekeniers van Ternate, een zeer geschikt officier, die reeds in 1858 voor zijn moedig gedrag met de gouden medaille was bekroond. De gouverneur Goldman en de adsistent-resident van Leeuwen maakten den togt mede.

Na een half uur gaans kwam men aan de rivier Aijer-Koeti, volgde den oever stroomopwaarts tot omstreeks drie

uur na den middag, en betrok toen het bivak. Ook den volgenden dag bleef men den moerassigen oever volgen en ondervond veel vertraging door den slechten weg, hier en daar nog met randjoe's bezaaid, waardoor een koelie gewond werd. Van lieverlede werd echter het terrein hooger, de rivierbedding naauwer, de oever bijna overal met bamboestruiken bewassen, steiler. De vijand had daarvan gebruik gemaakt om de rivier te versperren, en daar de bedding het pad uitmaakte dat de kolonne volgde, was men verpligt de versperringen op te ruimen. Toen men hiermede bezig was, vielen de eerste schoten, en werden de twee voorste manschappen gewond. De vijand was daar, en begon de voorhoede onder luitenant Boes te harceleren. Honderd schreden verder had de vijand bij een kronkeling van de rivier nieuwe beletselen in den weg gelegd. Men stuitte op onbeklimbare rotsblokken en was verpligt langs den oever een pad te kappen door het digte geboomte. Op enkele punten had de vijand zich op voor ons ongenaakbare hoogten genesteld en bestookte de troepen in de flank; het gebeurde dikwijls, dat er over de geheele lengte der kolonne geweerschoten vielen. Gelukkig dat de Alfoeren een slecht gebruik der vuurwapens maakten, zoodat slechts weinig kogels troffen.

Na vier uur vond men een tamelijk goede gelegenheid om het bivak op te slaan, waar de achterhoede en de tweede kolonne eerst tegen vijf uur aankwamen. Dit bivak bevond zich aan den voet van den berg Boeria, op welks top de negorij van dien naam gebouwd is. De geheele berg was door Alfoeren bezet, die gedurende den ganschen nacht de troepen tot den strijd uitdaagden en nu en dan het krijgsgeschrei aanhieven; ook bespeurde men de aanwezigheid van talrijke benden, die zich langs de rivier genesteld hadden, door wier bedding de kolonne den volgenden morgen marcheren moest. Het bivak werd, zoo als gewoonlijk, in

een vierkant betrokken, de trein en de gewonden in het midden; voor de laatsten werd een hut gebouwd. Dien nacht verontrustte de vijand de troepen echter niet.

De Brabant wilde zoo mogelijk den weg door de rivier vermijden, waarop hij aan de aanvallen der Alfoeren blootgesteld zoude zijn zonder die krachtdadig te kunnen afweren. Die weg kronkelde zich in duizend bogten en voerde buitendien niet regtstreeks naar de negorij. Daarom besloot hij bergopwaarts een pad door het bosch te laten kappen; welligt trof men dan een of ander voetpad aan, dat naar boven geleidde. Bij het aanbreken van den dag werden zijne bevelen ten uitvoer gebragt, en het duurde niet lang, of er werd werkelijk een pad gevonden. Nu zette de kolonne zich in beweging en beklom den berg. De vijand beproefde dit te beletten, doch werd steeds achteruitgedreven. Tegen acht uur evenwel moest er halt gemaakt worden; de vijand hield stand op een steile hoogte aan den rand van het bergplat, dat door digt ineengegroeide boomen omgeven en door de natuur tot een bijna onneembare stelling gevormd was. Slechts langs een smal voetpad was het plat te genaken.

Tot tweemalen toe poogde de voorhoede naar boven te klimmen, maar telkens mislukte de bestorming door de gesteldheid van het terrein en door het hevige vuur des vijands. Fritzen, Tissot en van Eijsden, steeds vooraan, wijzen ieder man zijn plaats aan, beproeven over rotsen en door struikgewas te dringen, doch het gelukt hun niet vooruit te komen. Inmiddels zijn de mortieren bij de voorhoede gebragt; de Brabant heeft reeds een geschikte plaats gevonden, om ze op te stellen; de sergeant Boers rigt het geschut met de grootste kalmte, stoort zich niet aan de kogels, die hier juist het meest de lucht doorklieven en doet, nadat de voorwacht zich eenigzins teruggetrokken heeft, achter elkander drie worpen met zoo

veel juistheid, dat de vijand bij den derden worp in wanorde geraakt. De Brabant laat onverwijld den stormmarsch blazen en de voorhoede is op het bergplat.

Zonder ophouden wordt nu de vlugtende vijand vervolgd, om hem te beletten, zich op nieuw te verzamelen en stand te houden. Nog gedurende twee uren marcheert, of liever klimt men onophoudelijk door, en eindelijk bereikt men de negorij Boeria. Uit de woning van het hoofd, gelegen aan den ingang der plaats, stijgen de vlammen op; de vijand stak er zelf den brand in, om het indringen te bemoeijelijken; tot verdediging zijner haardsteden is hem, na zooveel verliezen, de moed ontzonken. En toch had men de negorij Boeria, bij een behoorlijke verdediging, slechts door behulp van werpgeschut kunnen innemen, daar de plaats geheel omgeven was door een bamboe-doeriheg van drie ellen dikte, die slechts naauwe ingangen had. Meer dan honderd huizen op palen vulden de ruimte tusschen die uitgestrekte bamboe-omwalling, allen rijkelijk voorzien van levensmiddelen en de schuren opgepropt met padie.

De togt naar Boeria kostte ons aan gewonden: 18 onderofficieren en manschappen van het garnizoens-bataillon (waaronder eenige gevaarlijk), 2 sappeurs, 1 korporaal der schutterij, 10 bannelingen en 18 man hulptroepen; terwijl het alfoersche hoofd der negorij Tanieweh, Tamelisa Satoe Makoelita genaamd, een pijlschot in de dij bekwam. Tamelisa was lid van het kakihan-verbond, maar een verlicht inlander; gewoon met de Europeanen om te gaan, had hij zich als gids voor den togt aangeboden en goede diensten bewezen. De Brabant had ook op dezen togt reden tot tevredenheid over het gedrag zijner troepen; ieder had zijn pligt gedaan; zelfs den kapitein der hulptroepen Soliman en J. Pattinama, christen-radja van Wassoe moest hij roemen.

Midden in de negorij stond een langwerpig, groot, open

gebouw of pendopo, dat tot barleo of raadhuis diende; het dak van dit gebouw was zoowel van binnen als van buiten met doodshoofden omhangen. Men telde er 101, waaronder verscheidene kinderschedels, en zelfs eenige, die blijken droegen, eerst onlangs gesneld te zijn. Wendde men van dit walgelijk tooneel den blik naar den omtrek, dan had men het schilderachtigst uitzigt. Van het bergplat toch, waarop Boeria ligt, zag men neêr op de groene toppen der omringende heuvelen, op de vruchtbare dalen, door vele bergstroomen besproeid, op de wijde zee en op de met praauwen bevolkte reede van Noenialie. De Brabant gaf bevel tot het aanleggen van een kleine versterking op dit plat. Dáár kon de gouverneur een veilig verblijf hebben, als de kolonne andere togten ging maken; daarin konden ook de zieken en gewonden opgenomen, de munitie en vivres geborgen worden. De hulptroepen werden de eerstvolgende dagen gebezigd, om de vruchtboomen en tuinen in de onmiddellijke nabijheid van Boeria om te hakken en te vernielen; terwijl de tuinen, die meer in de vlakte aangelegd waren op plaatsen, waar de inboorling zich ophoudt als hij geene vijandelijke oogmerken tegen zijne naburen koestert, gespaard bleven.

Op eenigen afstand van Boeria ligt de negorij Roemasoeal. De radja van Benoa, die zich met enkele volgelingen meer landwaarts in had begeven, berigtte, dat hij den weg naar deze en andere negorijen versperd had gevonden, evenwel niet op zoodanige wijs, dat men het voor een vijandige daad kon houden; ook hadden de bewoners gezegd, dat zij tot onderhandelen genegen waren. Goldman zond daarom eenige inwoners van Noenialie onder den kapala saniri van Kaibobo naar Roemasoeal, om het hoofd dier negorij uit te noodigen, met eenige volgelingen te Boeria te verschijnen, en aan het nederlandsch gouvernement hulde te bewijzen. De kapala saniri had na de overwinningen der

troepen geheel andere denkbeelden van het gouvernement gekregen, en bovendien was hem een goede belooning toegezegd. Tot aan de rivier Sapalewah door vijftig man hulptroepen begeleid, keerde hij den 12den terug met het berigt, dat het hoofd der negorij slechts te Noenialie wenschte te onderhandelen en weigerde te Boeria te verschijnen. Men was overigens door de inwoners vriendschappelijk ontvangen en had nergens versterkingen of versperringen aangetroffen; zelfs de vrouwen en kinderen waren nog in de negorij aanwezig.

Den volgenden dag zond de gouverneur andermaal hetzelfde gezantschap naar Roemasoeal met uitdrukkelijken last, dat zes inwoners dier negorij zich onmiddellijk naar Boeria moesten begeven, daar zij, ingeval dit bevel niet gehoorzaamd werd, op een bezoek onzer troepen konden rekenen en voor hun verzet gestraft zouden worden. In afwachting van den uitslag dier zending liet de Brabant de nieuwe versterking met één officier en 50 manschappen bezetten en de gekwetsten, de vivres en munitie daarin overbrengen. Vervolgens toog hij aan het hoofd der overige troepen op marsch naar de weerspannige negorijen Latoe Makala, Latoe Salena en Latoe Mahatoelala. Hoewel de weg op verschillende punten versperd en met randjoe's beplant was, bood de vijand echter geen weêrstand en bereikte men zonder gevecht de onwillige negorijen. In de barleo's werden 85 doodshoofden gevonden; de bewoners waren onzigtbaar. De Brabant liet alles in den omtrek vernielen en de negorijen in brand steken, waarna hij naar Boeria terugkeerde.

Het was geen wraak, geen barbaarsche zucht tot vernielen, die den aanvoerder tot zulke harde maatregelen deed overgaan; het welbegrepen belang der bevolking in het algemeen dwong hem daartoe. De verwoeste negorijen waren allen op hoogten aangelegd en zoo sterk, dat zij voor een inlandschen vijand onneembaar konden geacht worden; zij dienden tot verblijfplaatsen voor roof- en moordzieke Al-

foeren, die schrik en verwoesting bragten onder de vreedzame bevolking in de valleijen; de talrijke doodshoofden, als zegeteekenen in de barleo's opgehangen, getuigden daarvan. Bovendien wist de Brabant dat de roofnesten, eenmaal vernield zijnde, hoogst zelden op nieuw bewoond worden. Volgens het bijgeloof der inlanders ligt er een vloek op; liever onderwerpt of vestigt men zich elders op meer genaakbare plaatsen, door het bestuur aangewezen.

Het gezantschap kwam den 15den November van Roemasoeal terug, vergezeld van het hoofd en zes inwoners dier plaats, benevens eenige lieden van de negorijen Waikolo en Moesnating, die allen hunne hulde aan het nederlandsch gouvernement kwamen aanbieden en zich borg stelden voor de onderwerping hunner medeburgers.

De taak der militaire magt liep nu ten einde. Het overmoedige en invloedrijke Boeria was streng gestraft en even als de omliggende negorijen verwoest; de overige plaatsen van het landschap Sapalewah hadden zich onderworpen. De Brabant nam daarom op den 16den den terugmarsch aan, den weg over de bergvlakte volgende. De vijand had verwacht, dat de kolonne daar langs naar Boeria zoude gemarcheerd hebben, en had om die reden den weg op verschillende plaatsen met versperringen van ruim 30 el lengte onbruikbaar gemaakt; daar het geheele bergplat van Boeria met bamboe was begroeid, had het hem aan materialen niet ontbroken. Ofschoon de loop der rivier wel is waar spoediger tot Boeria geleidde, zoude de weg over de bergvlakte zonder versperringen evenwel verkieslijk geweest zijn.

Tegen half vier uur kwam men op een open bergplat; hier werd halt gehouden en gebivakkeerd. Den volgenden morgen om acht uur bereikte men de vlakte, die zich aan den voet van het gebergte tot aan zee uitstrekt. De voorhoede kwam te half twaalf uur te Lakaila en wachtte daar de overigen af. Er lagen praauwen gereed, om de troepen

over zee naar Noeniali over te voeren, doch de hevige branding maakte de inscheping onmogelijk; daarom was men verpligt langs het bijna onbegaanbare zeestrand den marsch te vervolgen. Hoogst vermoeid kwam de kolonne tegen half zes uur te Noeniali aan. Eenige dagen later werd zij ingescheept op Zijner Majesteits stoomschip Het Loo waar zij een even hartelijke ontvangst als vroeger ondervond, en kwam den 22sten November te Hatoesoea, terwijl de ternataansche hulptroepen met Zijner Majesteits stoomschip Vice-admiraal Koopman naar Ternate teruggebragt werden.

VII.

LAATSTE MAATREGELEN TOT DEMPING VAN DEN OPSTAND.

Te Hatoesoea had in dien tusschentijd de militaire kommandant Diepenbroek op den 11^{den} November een troep Ternatanen ter verkenning uitgezonden. Deze stiet den volgenden dag op een regtlijnige palissadering, die door Alfoeren bezet was. Met verlies van eenige dooden en gekwetsten werden de verdedigers daaruit geslagen, terwijl van onze zijde een Ternataan gedood en twee anderen gewond werden. Later bij het doortrekken der rivier Nala leed de verkenningstroep nog eenig verlies door het vuur van in hinderlaag liggende Alfoeren.

Na de terugkomst der troepen te Hatoesoea zond de Brabant verscheidene patrouilles uit, om de omstreken van de laatste vijanden te zuiveren; noch om Hatoesoea noch te Waijsamoe of Kairatoe vonden deze echter eenig spoor meer van den vijand. Alleen te Kamarian vreesde men nog steeds voor aanvallen van zwervende benden. De Brabant bezocht die negorij, liet er een gepalissadeerde redoute opwerpen, wapende die met twee drieponders en legde er een tijdelijke bezetting in van 35 infanteristen en 3 artilleristen, onder kommando van een adjudant-onderofficier, d. d. officier. Even als de post te Pillauw,

werd ook deze beschouwd als een wacht van het detachement te Saparoea.

De Gouverneur der Moluksche eilanden bragt den 29sten November met Z. M. Stoomschip Het Loo een laatst bezoek aan al de negorijen aan de Elpapoetiebaai van af Amahaai; de bevolking was vol moed en iedere negorij genegen zich zelve tegen onverhoopte aanvallen te verdedigen. Alleen een enkele zwervende bende Maniërs bleef ongeneigd in onderwerping te komen; ook vreesde men dat de bevolking van Honitetto die thans in het woud rondzwierf, Roemakaai of Datoe zoude overvallen. Om die reden werd in ieder dezer negorijen een vijftigtal hulptroepen geplaatst en last gegeven de regents-woningen tijdelijk te versterken, om in geval van nood verdedigd te kunnen worden. Door dezen maatregel werd een verbindingslijn verkregen tusschen de militaire versterking te Kamarian en Latoe aan de Elpapoetiebaai.

Het tijdstip was gekomen, dat het civiel gezag kon optreden, om de bevolking in rust te houden en door uitlevering der schuldigen de geleidelijke onderwerping te bevorderen der negorijen, die in verzet geweest waren. Tot dat einde werd een publicatie opgemaakt en op 1 December bij terugkomst te Hatoesoea uitgevaardigd. Daar de hulp der militaire magt nu gemist kon worden, liet de Brabant de tijdelijke versterking sloopen en embarkeerde met de expeditionaire troepen op Z. M. Stoomschip Het Loo om naar Ambon terug te keeren.

De gouverneur der Moluksche eilanden betuigde den bevelhebber dank voor de wijze, waarop de expeditie volvoerd was; hij had daarvoor wel reden. De spoed toch, waarmede de Brabant zich, weinige uren nadat de moord op den schoolmeester van Waijsamoe te Amboina bekend werd, met een aanzienlijke militaire magt naar het terrein van den opstand verplaatste, had terstond de bevolking

der omringende negorijen tot de overtuiging gebragt, dat zij op bescherming konde rekenen, en aan de muitelingen het bewijs gegeven, dat hunne handelingen niet ongestraft zouden blijven. De energieke wijze, waarop het kwaad in de geboorte gestuit werd; de hoogst vermoeijende togten naar Kairatoe, Urouw en Honitetto, die getuchtigd moesten worden; de moed en volharding, die de troepen daarbij aan den dag hadden gelegd, gaven een beslissende uitkomst. Alleen daaraan mogt het toegeschreven worden, dat de opstand zich niet verder uitbreidde en het vooruitzigt werd geopend, om eerlang de rust op West-Ceram geheel te herstellen. (1)

De adsistent-resident van Saparoea en Haroekoe zond in de eerste helft van Januarij 1861 eenige inlandsche regenten in commissie naar Kairatoe, om onderzoek naar den stand van zaken te doen en zoo mogelijk de voorloopige onderwerping der opstandelingen aan te nemen. De uitslag dier zending was, dat de bevolking van Kairatoe, Urouw, Honitetto, Imahatoe, Noenoeapatai, Noei, Hoekoe en Ahilolo benevens eenige inwoners van Hatoesoea, die op belofte van lijfsgenade afkwamen, den eed van getrouwheid aan het gouvernement in handen der commissie aflegden en beloofden de overige bewoners van Hatoesoea en Waijsamoe, die nog in verzet bleven, tegen het eind van Januarij af te brengen en de schuldigen uit te leveren.

Gelijktijdig en gedeeltelijk reeds vroeger waren door den

(1) Bij Kon. besluit werd de kapitein-luitenant ter zee Zwaanshals, kommandant van het stoomschip waarmede de troepen naar Ceram werden overgevoerd, tot ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw benoemd, en ontvingen *tien* officieren en minderen der marine een eervolle vermelding.

Van de expeditionnaire magt werden *zeven* officieren en minderen met het kruis der Willemsorde, *acht* anderen met een eervolle vermelding beloond, terwijl de chef der expeditie een eeresabel ontving.

kontroleur van Eijbergen aan de Elpapoetiebaai pogingen tot evrediging aangewend, die veel tot den gunstigen uitslag bijdroegen. Toen namelijk in September de opstand uitbrak, had de gouverneur der Moluksche eilanden dien kontroleur naar genoemde baai gezonden, om de politieke leiding der zaken op zich te nemen en te beproeven, de nog welgezinde stammen van het landschap Talla door den invloed der hoofden van de Elpapoetie-baai in rust te houden. Daar het nu bleek, dat de bronnen van de Talla, die zich in de baai uitstort, juist het brandpunt van den opstand uitmaakten, begaf hij zich derwaarts en gelukte het hem in betrekking te komen met den radja van Soemiet. Weldra vernieuwde deze den eed van getrouwheid aan het gouvernement in zijne handen, en beloofde de hoofden van Watoei en Hoekoe, die zooals later gebleken is een grooten invloed over Honitetto, Kairatoe en andere stammen uitoefenen, tot onderwerping over te halen. Dit had plaats na de tuchtiging van Honitetto. Eenige dagen daarna berigtte de radja van Soemiet den kontroleur van Eijbergen dat zijne pogingen gedeeltelijk met een goeden uitslag waren bekroond en dat de bewoners van genoemde negorijen genegen waren naar de monding der Talla af te komen. Ondertusschen had de togt tegen Boeria en de tuchtiging van dien stam met het beste gevolg plaats, en stoomden de troepen naar Amboina terug. De zending van den kontroleur van Eijbergen kwam nu te vervallen; hij keerde den 8sten December naar Amboina terug, de verdere behandeling der zaken in het landschap Talla overlatende aan den ambtenaar belast met het bestuur in de Elpapoetie-baai.

Deze vervolgde de taak, welke van Eijbergen zoo goed had begonnen. Hij begaf zich tot dat einde in de eerste dagen van Januarij, vergezeld van eenige in dat landschap bekende strandhoofden naar de Talla-rivier, volgde haar loop

een paar dagreizen stroomopwaarts en kwam op die wijze in het centrum der negorijen Soemiet, Watoei, Hoekoema, Ahilolo, enz. Het gelukte hem de alfoersche hoofden aldaar te vereenigen en hun den eed van onderwerping en getrouwheid aan het gouvernement te doen afleggen. Buiten eenigen twijfel droegen deze handelingen, waardoor de opstandelingen van Kairatoe hun grootsten steun verloren en bij voortzetting der onlusten in den rug zouden bedreigd zijn, veel tot hunne spoedige onderwerping bij.

De adsistent-resident van Haroekoe zond van zijne zijde tegen het einde van Januarij andermaal zendelingen naar Kairatoe, om aldaar de bevolking van Hatoesoea en Waijsamoe te ontmoeten, doch met minder goed gevolg. Wel verklaarden de meeste bewoners van Hatoesoea zich tot onderwerping bereid, maar die van Waijsamoe weigerden kortaf, met de commissie en vooral met den radja van Porto in betrekking te komen. Later vernam men van den regent van Sameth op Haroekoe, die met Waijsamoe een verbond van vriendschap gesloten had, dat die halsstarrige weigering moest toegeschreven worden aan een bijzondere veete tegen den radja van Porto.

Zoodanig vond de gouverneur der Moluksche eilanden den stand der zaken, toen hij van Menado op Amboina terugkeerde. De adsistent-resident werd nu naar Amboina opgeroepen. Deze begaf zich ten spoedigste naar Kamarian, om eerst de in onderwerping gekomen hoofden te verzamelen. Nu bleek het echter, dat zij wel bereid waren, hunne onderwerping te beëedigen, maar dat zij zich ongenegen toonden, te Kamarian te komen, dewijl zij in oneenigheid leefden met het grootste gedeelte van de bevolking en met den regent dier plaats, en er niet voor konden instaan, dat tusschen hunne ondergeschikten, die dan toch ook bij de eedaflegging behoorden tegenwoordig te zijn en de inwoners van Kamarian, geene nieuwe verwikkelingen

ontstonden. Alhoewel niets bekend was van de bestaande oneenigheid, was de opgegeven reden (die later bleek een oude veete te zijn tusschen de negorijen Kamarian en Kairatoe, tengevolge waarvan de inwoners steeds binnen de grenzen van hun gebied bleven) voldoende, om niet meer aan te dringen op de eedaflegging te Kamarian, maar toe te staan, dat zij te Kairatoe geschiedde. Het bestuur was echter van oordeel, dat het geen houding zou hebben, vooral bij de in de Molukken heerschende denkbeelden, indien de gouverneur, als vertegenwoordiger van den gouverneur-generaal, zich in persoon naar Kairatoe begaf en dus den eersten stap deed, om een blijk van onderdanigheid van de opstandelingen te ontvangen. Bij de moeijelijkheid, om een geschikte plaats aan te wijzen, waar men zich zoude kunnen vereenigen, werd dus de eedafneming aan den adsistent-resident opgedragen. De luitenant-kolonel de Brabant verklaarde zich daarenboven bereid bij de plegtigheid tegenwoordig te zijn. Dientengevolge vertrok de gouverneur naar Kamarian, toen de plegtige eedaflegging te Kairatoe plaats had. Hier bragt de adsistent-resident den verzamelden hoofden onder het oog, dat het gouvernement slechts vergiffenis wilde schenken onder beding dat de schuldigen aan den moord te Waijsamoe zouden uitgeleverd worden, en dat men het gebeurde alleen kon vergeten, wanneer de onderwerping met een opregt hart geschiedde. De hoofden, vooral die van Kairatoe, betuigden hun innig leedwezen over het verzet en legden daarop in handen van den adsistent-resident en ten overstaan van den overste de Brabant den grooten eed van onderwerping en getrouwheid aan het nederlandsche gouvernement af, met al de daarbij gebruikelijke plegtigheden volgens de landsinstellingen. Zij namen daarbij de uitlevering der schuldigen op zich, doch verzochten dat men hun daartoe den noodigen tijd zou geven. Groot was de vreugde der onderworpenen na de eedaflegging, en

welgemeend waren de betuigingen van eerbied, die beide vertegenwoordigers van het gouvernement ontvingen.

Na de beëediging werden de noodige maatregelen genomen, om de hulptroepen van het Saparoeasche en van de Oostkust van Ceram, die met hunne hoofden nog ter beveiliging der vier strandnegorijen van af Kamarian tot de punt van Latoe geplaatst waren, weder huiswaarts te zenden. Alleen te Kamarian liet men, uit hoofde van de nabijheid van Kairatoe en de slechte verhouding tusschen die twee negorijen, een militairen post bestaan.

Terwijl dit op de Zuid-kust voorviel, ontving men de tijding dat de oedjang bandera van Sapalewa met een gedeelte der bevolking van Roemasoeal en Lohie strandwaarts waren afgekomen en door tusschenkomst van den orang-kaija van Taniwe hunne onderwerping hadden aangeboden. In afwachting dat zij den eed van getrouwheid in handen van een afgevaardigde der regering konden afleggen, zouden zij in de nabijheid van Lakahela voorloopig verblijf houden. Op die tijding werd de regent van Assiloeloe op Amboina, die meer dan een jaar als gekommitteerde voor de alfoersche aangelegenheden gebruikt was en zich steeds met veel beleid van die taak kweet, naar de Noordkust gezonden, terwijl de adsistent-resident van Hila en Larieke hem op den voet zoude volgen, om de zaak verder te beëindigen.

De regent bereikte de Noordkust na een hoogst moeijelijke reis over land langs schier onbegaanbare bergpaden, en had een ontmoeting met het hoofd van Boeria en eenige andere hoofden van zijn aanhang. De adsistent-resident, over zee gaande, was minder gelukkig, daar hij door storm werd teruggeslagen.

Uit het rapport van den regent van Assiloeloe bleek, dat hij bij zijne komst te Lakahela vereenigd vond den oedjang bandera van Boeria met de hoofden der drie kleine

negorijen nabij Boeria gelegen, die wegens hun verzet mede getuchtigd waren, benevens een vijftigtal Alfoeren; dat allen verklaard hadden berouw te gevoelen over hun verzet tegen 's gouvernements gezag. Zij erkenden gedacht te hebben, dat zij vereenigd met de negorijen Roemasoeal, Lohie, Noeroe en Nani-naloea, sterk genoeg zouden geweest zijn, om de Compagnie het hoofd te bieden; nu zagen zij het verkeerde hunner handelingen in, verzochten in onderwerping te mogen komen en onder 's gouvernements regtstreeksch gezag te staan. Voorts drukten zij den wensch uit, zich nabij Lakahela te mogen vestigen. De regent van Assiloeloe nam hun voorloopig den eed van getrouwheid en onderwerping aan 's gouvernements gezag af, onder mededeeling, dat de adsistent-resident later daar zou komen, om te overleggen wat tot hun welzijn gedaan kon worden.

Had men in het jaar 1858 de oorlogzuchtige stammen Manie, Wasia, Sanahoe en zelfs het onafhankelijke Sahoelauw, dat eenmaal den scepter voerde over een groot deel van Ceram, in onderwerping gebragt; was het gevolg daarvan geweest, dat over het geheele gebied der Elpapoetiebaai zóóveel orde, rust en veiligheid heerschte, dat de ambtenaar van Rosenberg het eiland van de Zuid- tot de Noordkust doortrekken kon en door den zoo gevreesden stam van Marihoenoe met de meeste voorkomendheid werd ontvangen; dat het zelfs gelukte te Awaia een proef-landbouw-onderneming daar te stellen, en dat de radja van Sahoelauw, kort te voren nog een gevaarlijke vijand, door zijn invloed het meest bijdroeg tot de onderwerping van Honitetto en Watoei; — door het krachtdadig optreden der militaire magt bij het losbarsten van den opstand in 1860 en door het beleid van het bestuur na de tuchtiging der oproerlingen, had men nog veel gunstiger resultaten verkregen en een belangrijke schrede voorwaarts gedaan,

om de wilde Alfoeren uit hun onderdrukten toestand op te heffen en tot hoogere beschaving voor te bereiden. Steeds was het doel van het bestuur geweest, den invloed der maoewens van het kakihan-verbond te vernietigen, door behoorlijke leiding de bevolking tot werkzaamheid aan te sporen en, bij den overvloed van voedingsmiddelen, hare welvaart te vermeerderen door uitbreiding van den aanplant van koffij en andere gewassen, waarvoor de bodem zooveel geschiktheid bezat; doch de groote hefboom, waardoor de natuurmensch alleen uit den staat van wildheid kan gebragt worden, de magt om ons gezag te doen gelden, had ontbroken. Ook thans had men zich niet durven vleijen met de weinige soldaten, die beschikbaar waren, zóóveel te kunnen uitvoeren; maar door de snelheid hunner verschijning op de plaats van het oproer, door de stoutheid, waarmede zij in het hart der binnenlanden drongen, den onzigtbaren vijand in zijne sterke stellingen aantastten en uit zijne ongenaakbaar gewaande schuilhoeken joegen, werd hun gering aantal vertiendubbeld. Nimmer was de magt van het nederlandsch gouvernement zoo duidelijk gebleken; nimmer de zwakheid van hoofden en priesters en de onbeduidendheid van het heilig Kakihan zoo in het oog gevallen; nimmer had een regering schooner gelegenheid, om een onbeschaafd volk te ontwikkelen en te veredelen, om een vruchtbaar land te ontginnen en te doen bloeijen, dan de nederlandsche met de Alfoeren op het eiland Ceram.

DE KRIJGSTOGT NAAR DJAMBI IN 1858.

I.

OORZAAK VAN DEN KRIJG MET DJAMBI. — ZAMENSTELLING EENER MILITAIRE EXPEDITIE. — HANDELINGEN GEDURENDE DE EERSTE MAAND. — PLAN VAN AANVAL. —

Sulthan Ratoe Taha Sifoedin, sedert het jaar 1856 bestuurder van het djambische rijk, gaf reeds bij het bestijgen van den troon de ondubbelzinnigste blijken van vijandige gezindheid jegens het nederlandsche gouvernement, en toonde zich ongenegen het traktaat te hernieuwen dat in het jaar 1834 met den toenmaligen sulthan, Mohamad Tahar Oedin, was gesloten.

De miskenning van het nederlandsche oppergezag over een der grootste rijken van Sumatra's oostkust kon niet geduld worden. Reeds in 1850 tijdens den palembangschen opstand had de sulthan partij getrokken tegen zijn wettigen leenheer, en was het djambische grondgebied de wapenplaats en het toevlugtsoord van palembangsche muitelingen geweest. Wat toen over het hoofd werd gezien, bragt nu door den toenemenden geest van onafhankelijkheid zijne wrange vruchten op. Voor dat de indische regering evenwel overging den nieuwen sulthan met de wapens in de

hand tot zijn pligt te brengen, wilde zij, getrouw aan hare beginselen, vooraf langs den minnelijken weg beproeven hem tot erkenning van het nederlandsche oppergezag en tot handhaving van het traktaat over te halen. Tot dat einde werd een commissie van twee ambtenaren naar Djambi gezonden; doch evenmin als de w^d. civiele gezaghebber van Moeara Kompeh, die haar voorafgegaan was, slaagde zij in hare vredelievende poging, zoodat zij onverrigterzake terugkwam. Er bleef toen niet anders over dan met geweld het gezag te handhaven en order te geven tot het zamenstellen van een militaire expeditie, ten einde den weêrspannigen vorst te dwingen zich naar den wil van het gouvernement te schikken. Tot die expeditie werden gekommandeerd:

van de landmagt:

4 kompagniën van het 12^e bataillon infanterie, te weten: de 1^e kompagnie (kapitein Gallas, 1^e luitenants Häfeli en van Leersum, d. d. off. Teunisse;) de 2^e kompagnie (kapitein Horrmann, 1^e luitenant Thissen, 2^e luitenant de Grijs, d.d. officier Diemel;) de 3^e kompagnie (kapitein Kroesen, 1^e luitenant de Lassasie, 2^e luitenant de Bruijn, d.d. officier Zondag;) de 4^e kompagnie (kapitein van der Hucht, 1^e luitenant Engel, 2^e luitenant Rochel, d.d. officier Robot; een detachement van 35 artilleristen, (1^e luitenant van Dompseler, 2^e luitenant Geij van Pittius, d. d. officier Wirtz,) tot bediening van vier mortieren van 13 d^m.; een detachement van 25 sappeurs (1^e luitenant Pluim Mentz;) eenig personeel der intendance (betaalmeester 1^e kl. Smets en aspirant-betaalmeester Milder) en van de geneeskundige dienst (officier van gezondheid 1^e kl. Wiese, officier van gezondheid 3^e kl. Jorrisma en Visscher);

van de zeemagt:

Z. M. stoomschepen Groningen (kapitein luitenant ter zee Courier dit Dubicart), Celebes (kapitein luitenant ter zee

Baak), Onrust (luitenant ter zee 1e kl. van der Velde), Admiraal van Kinsbergen (luitenant ter zee 2e kl. Roodzant) en twee kruisprauwen.

Verder werd het stoomschip Bennett als advies-vaartuig aan de flotille toegevoegd, en werden de koopvaardijschepen Wilhelmina Lucia, Regina Maris, Acadia en Java ingehuurd, de drie eersten tot overvoer der troepen, de Acadia om tot hospitaalschip te dienen, en de Java om met vivres en steenkolen bevracht te worden.

De majoor der infanterie van Langen werd tot chef der expeditie, de kapitein luitenant ter zee Courier dit Dubicart tot kommandant der gezamenlijke oorlogsbodems, en de resident van Palembang Couperus tot gouvernements-commissaris benoemd. De kapitein der infanterie Backerus zoude als chef van den staf der expeditie, de 1e luitenant der infanterie Boekstal als adjudant, en de luitenant ter zee 2e kl. Bouricius als fungerend stafofficier, den majoor van Langen ter zijde staan.

Verder werd bepaald dat tweehonderd koelies te Palembang gerequireerd zouden worden; dat van de expeditionnaire magt één kompagnie infanterie met twee mortieren en de noodige bediening naar Palembang zouden vervoerd worden, om van daar uit langs de rivieren naar de djambische grenzen op te rukken en, de bewegingen des vijands gade slaande, ons grondgebied van die zijde te dekken; dat overigens de land- en zeemagt vereenigd, eerst naar de reede van Muntok, verder langs de Djambirivier naar Moeara Kompeh en van daar naar de hoofdplaats van het weêrspannige rijk zoude stoomen; dat, voor men tot den aanval overging, den sulthan een manifest zoude toegezonden worden, waarbij hem een termijn van tweemaal vierentwintig uren werd gegeven om zich te onderwerpen.

Den 30sten Julij vertrok de 2de kompagnie van het 12de baton infanterie met het koopvaardijschip Wilhelmina Lucia, gesleept door Z. M. stoomschip Celebes, van Batavia

naar Palembang. Den 5den Augustus scheepte de hoofdmagt zich op de volgende wijze in: de chef der expeditie met den staf, de 1e kompagnie van het 12de baton infanterie, en de detachementen artillerie en sappeurs aan boord van de Regina Maris; de intendance en ambulance aan boord van de Acadia; de 3de en 4de kompagnie infanterie aan boord van de Cornelia Mathilda. De twee eerstgenoemde bodems werden door Z. M. stoomschip Groningen, de Cornelia Mathilda door Z. M. stoomschip Admiraal van Kinsbergen en het vivresschip Java door Z. M. stoomschip Onrust gesleept. In den namiddag van den 8sten Augustus bereikte de flotille de reede van Muntok (hoofdplaats van het eiland Banka), en liet daar het anker vallen om de komst van de Celebes af te wachten. Den volgenden dag zond de kommandant der zeemagt het stoomschip Admiraal van Kinsbergen naar Palembang op kondschap uit, en vernam daardoor den 11den Augustus, dat de Celebes aldaar nog steeds wachtte op de aankomst der koelies die de expeditie moesten vergezellen. Acht dagen was de expeditionaire magt nu verpligt in volkomen werkeloosheid op de reede van Muntok te vertoeven, tot eindelijk den 16den het lang verwachte stoomschip den gouvernements-commissaris en de palembangsche koelies aanbragt.

Thans werd bepaald dat den 19den Augustus de togt zoude vervolgd worden. Deze nieuwe vertraging om ons onbekende redenen viel te meer te betreuren, omdat men bij het drukke verkeer van praauwen in die wateren, veilig kon aannemen dat de tegenwoordigheid der expeditie op de reede van Muntok, te Djambi geen geheim meer was, en derhalve elke dag uitstel den sulthan in staat stelde zich beter ten strijde uit te rusten, indien hij werkelijk besloten was in zijn verzet te volharden. Hoe het zij, den 19den ging de flotille onder stoom, kwam den volgenden dag voor de monding der Djambi-rivier en liet daar

het anker vallen, terwijl de Celebes de rivier opging om den gouvernements-commissaris te Moeara Kompeh, halverwege de monding en de hoofdplaats Djambi, aan wal te zetten.

De vijf volgende etmalen werden gebruikt om de schepen, met uitzondering van Z. M. stoomschip Groningen en van het vivresschip, over de bank aan de monding en verder stroomopwaarts naar Moeara Kompeh te brengen; daarna waren nog twee etmalen noodig om het vivresschip op te slepen. Den 28sten Augustus wordt de togt vervolgd; de kommandant der expeditie laat patronen uitgeven en schildwachten aan boord van elk vaartuig plaatsen, met last dat deze zoo min mogelijk acht moeten geven op de schoten die van den oever vallen. De schildwachten kunnen evenwel gerust oogen en ooren openhouden, want er valt geen enkel schot uit de dorpen die men voorbij vaart. 's Middags is men tot de Sidjoenjang-eilanden gekomen, een paar uren beneden de hoofdplaats; den 28sten tot op een uur van Djambi. Het manifest aan den sulthan zal echter nog niet uitgevaardigd worden, voordat alle schepen op dit punt bijeen zijn.

In den avond van den 29sten Augustus laat kapitein Kroesen twee inlandsche soldaten, als koelies verkleed, aan den oever brengen, om te onderzoeken of er van dit punt een weg naar Djambi leidt en tevens om berigten in te winnen omtrent de sterkte en de verdedigingsmiddelen des vijands. Bij het aanbreken van den dag komen deze manschappen terug aan boord en rapporteren dat zij in het bosch zijn verdwaald geraakt en geen spoor van weg of vijand gezien hebben. Kroesen, Gallas, Bouricius en van der Hegge Spies bieden zich nu aan, om een verkenning te maken, maar de chef der expeditie acht die onderneming te gevaarlijk en maakt van dat aanbod geen gebruik.

Inmiddels is de maand Augustus ten einde gespoed zonder dat men het doel der expeditie bereikt heeft. De

stoomschepen gaan de rivier op en af, en werken hard om de zeilschepen over ondiepten en banken te slepen. Den 1sten September gaat de chef der expeditie, met den kommandant der marine, met den kapitein Backerus en twintig flankeurs onder den 1en luitenant van Leersum, aan boord van de Bennett, stoomt er mede voorbij de eilanden, overtuigt zich van de juistheid der medegenomen kaart, ziet de plaats en den kraton op een afstand liggen, en keert daarna op de vroegere ankerplaats terug. Tijdens die verkenning heeft de vijand de eerste schoten uit zijn voorste versterking gelost.

In den morgen van den 2den September is het eindelijk gelukt het laatste schip met de flotille te vereenigen. Vier-en-twintig uren later stoomt men gezamenlijk tot in het gezigt van Djambi en zendt het manifest naar den sulthan. Op dezen afstand waargenomen, heeft de plaats, met hare talrijke op vlotten gebouwde woningen en den groenen achtergrond, een bevallig aanzien. Regt vooruit ziet men des sulthans banier boven den kraton wapperen; aan den regteroever vallen bovendien nog een paar versterkingen in het oog, terwijl aan de linkerzijde hier en daar witte vlaggetjes boven de huizen uitsteken. Overal is de vijand ijverig aan den arbeid om bentings op te rigten en versterkingen te maken.

In overeenstemming met den kommandant der marine stelt de chef der expeditie nu het volgende plan van aanval vast:

Ter hoogte der flotille zullen de troepen op een zandbank aan den regteroever ontschepen, daarna door het bosch trachten te komen in den rug der versterkingen die zich aan den oever bevinden, en naar gelang deze in hunne handen vallen, tot den kraton doordringen; tegelijkertijd moeten de oorlogschepen de versterkingen met hun geschut aantasten en daardoor de verovering voorbereiden.

Tot het ontschepen worden de volgende beschikkingen bij dagorde bekend gemaakt:

„Een uur voor zonsopgang zullen de onderofficieren en manschappen van de Cornelia Mathilda door zes groote sloepen der koopvaardijschepen, twee kruispraauwen en de Bennett, van boord naar den oever gebragt worden. Zijn die troepen ontscheept, dan haalt de Bennett de officieren, het detachement artillerie met de mortieren, en het hoornmuzijk af van de Regina Maris, terwijl de sloepen de onderofficieren en manschappen van dien bodem naar wal brengen. De landingsdivisie der marine sterk 4 officieren, 110 onderofficieren en manschappen, onder bevel van den luitenant ter zee 2de kl. van der Hegge Spies, ontscheept met eigen middelen. De koelies worden door Soengsaugpraauwen aan den oever gebragt.

„De 3de kompagnie, die de voorhoede zal uitmaken, neemt dadelijk voorwaarts positie en bezet het bosch; de 1ste kompagnie, met de landingsdivisie het hoofdkorps vormende, stelt zich op de zandbank ter regterzijde, de 4de kompagnie tot achterhoede bestemd, ter linkerzijde op.

„Bij de voorhoede zijn ingedeeld: de kapitein Backerus en de luitenant ter zee 2de kl. Bouricius, om als stafofficieren dienst te doen, het detachement sappeurs, en de artillerie onder speciale dekking van de vierde sectie der 1ste kompagnie infanterie. De bagage en ambulance staan onder speciale dekking van het eerste peloton der achterhoede.

„Bij elk der hoofdafdeelingen is een officier van gezondheid ingedeeld.

„Ieder man zal voorzien worden van een paar harde beschuiten en een ration gekookt vleesch; bovendien moet op den dag der landing nog aan boord gekookt worden.

„Bij het ontschepen zal de grootste stilte in acht genomen en trom, hoorn, noch klok gebruikt worden.”

Den 4den September waren de twee etmalen verstreken,

die bij het manifest den sulthan tot beraad werden gegeven.

Omstreeks te twee uur na den middag komt een deputatie van inlandsche hoofden bij den gouvernements-commissaris aan boord en verzoekt op nieuw uitstel der vijandelijkheden, daar de sulthan niet ongeneigd zegt te zijn om over de onderwerping te onderhandelen. Die vredelievende gezindheid wordt wel is waar weêrsproken door de kracht waarmede de Djambinezen aan de versterking der hoofdplaats arbeiden; het is zigtbaar dat de sulthan slechts tijd zoekt te winnen om zijne verdedigingsmiddelen te voltooijen, — toch meent men een nieuw bewijs van lang-moedigheid te moeten geven en schenkt hem andermaal vier-en-twintig uren om zich te bedenken. Welk gebruik hiervan gemaakt wordt, blijkt spoedig; want 's avonds en 's nachts hoort men weder onafgebroken op de gongs slaan en nu en dan kanonschoten knallen; het zijn seinen van den kraton, om de bevolking uit den omtrek tot verdediging der hoofdplaats op te roepen. Ook de 5de September gaat voorbij, zonder dat de sulthan iets van zich laat hooren. Nu staat het vast dat men hem morgen in zijn kraton zal opzoeken.

De bepaling om te Muntok den commissaris en de koelies af te wachten, veroorzaakte een tijdverlies dat vermeden zoude zijn indien men Moeara Kompeh tot vereenigingsplaats had aangewezen. Het opslepen der transportschepen tot voor Djambi maakte de taak der marine noodeloos zwaarder en gaf andermaal aanleiding tot tijdverlies. Ook dit had voorkomen kunnen worden door van Moeara Kompeh een enkel stoomschip naar Djambi te zenden om het manifest af te geven, de positie te verkennen en de landingplaats te bepalen, en daarna de troepen met de oorlogschepen te brengen naar het punt, van waar de aanvallende bewegingen zouden uitgaan. Voor den sulthan,

die in de laatste dagen nog nieuwe versterkingen liet oprigten, had die tijd veel waarde; gelukkig miste hij evenzeer het talent van een goesti Djilantiek om den aanleg der verdedigingswerken te leiden, als den moed om zelf zijne krijgsknechten bij de verdediging aan te voeren, en werd het verlies van tijd, toen het oogenblik van handelen daar was, door het krachtig optreden van de vereenigde land- en zeemagt volgens een wel overlegd plan, volkomen hersteld.

II.

VERRIGTINGEN DER LAND- EN ZEEMAGT. — KROESEN DE HELD VAN DEN DAG. — BESTORMING VAN DEN KRATON. — DJAMBI ONDER REGTSTREEKSCH BESTUUR GEBRAGT.

In den nacht van 5 op 6 September, dus juist een maand na het verlaten van de reede van Batavia, komen de landingsvaartuigen op zijde van de Cornelia Mathilda liggen; te $3\frac{1}{2}$ uur gaan de troepen er op over, en nog voor dat het licht werd, staan zij geschaard op de landingsplaats. De stilte daarbij in acht genomen is zoo groot dat zelfs aan boord van de Regina Maris de ontscheping niet bemerkt wordt. Een half uur later heeft Kroesen met de derde kompagnie het bosch zonder slag of stoot bezet, en is Bouricius reeds met twee man op verkenning uit, om een weg naar de voorste versterking te zoeken.

Tegen half zeven heeft de geheele kolonne voet aan wal, en is zij tot den opmarsch gereed. Bouricius, inmiddels van verkenning terug gekomen, rapporteert dat hij, over een onbebouwd terrein en daarna langs een voetpad gaande, onopgemerkt is doorgedrongen tot digt bij de eerste versterking, waar de vijand een post heeft staan; dat de bezetting uitsluitend de aandacht op de flotille ves-

tigt, doch van de ontscheping niets schijnt gemerkt te hebben. Majoor van Langen geeft nu het sein tot den afmarsch; de oorlogschepen stoomen de rivier op, de Celebes met den kapitein-luitenant ter zee Courrier dit Dubicart aan boord, voorop, de Admiraal van Kinsbergen met een kruisboot op sleeptouw daar achter, en eindelijk de Onrust eveneens met een kruisboot. Ook de voorhoede stelt zich in beweging; drie scherpschutters vormen de spits; eenige passen daarachter gaat Kroesen vergezeld van Backerus, Bouricius en Pluim Mentz. De voortroep door den 1^en^ luitenant de Lassasie aangevoerd, wordt op korten afstand door den hoofdtroep gevolgd. Het terrein, in het begin van den marsch bijna onbegaanbaar, wordt echter met elken pas beter; bosch en struikgewas belemmeren wel is waar het vrije uitzigt, maar men hoort het opstoomen en weldra het geschut der oorlogschepen, het te wapen roepen en het krijgsgeschreeuw des vijands; men is dus op den goeden weg en marcheert evenwijdig met den oever.

De Celebes heeft met dubbel projectiel het vuur uit den 30ponder op de eerste benting geopend; spoedig wordt dit door het geschut der volgende schepen versterkt en door den vijand beantwoord. Langzaam doorstoomende tot aan de tweede benting die op een hoogte is gelegen, geraakt de flotille in een kruisvuur; want ook de bezetting der twee bentings, die in de laatste dagen aan den linkeroever zijn opgerigt, laat haar geschut spelen. Ruim een half uur later is evenwel het geschut aan den regteroever tot zwijgen gebragt; de Celebes telt drie, de Kinsbergen twee gewonden.

De spits is inmiddels nabij de versterking gekomen; Kroesen laat halt houden, opsluiten, en daarna een weinig landwaarts in marcheren, om meer in den rug der benting te komen. Dáár stelt hij de troepen in slagorde en slaat de uitwerking gade van het kanonvuur der schepen. Het

is zijn voornemen niet, zich in een vuurgevecht te begeven; als er eenige verwarring onder de bezetting ontstaat, zal hij de benting met de bajonet aantasten. Spoedig is het geschikte oogenblik tot den aanval daar. Met een luid hoera stormt hij aan het hoofd zijner keursoldaten op de benting los. De bezetting is wel is waar verrast, maar verliest het hoofd niet en verdedigt zich dapper. Tot tweemalen bijna geheel teruggedreven, verzamelt zij zich telkens weder en biedt nieuwen tegenstand; ten laatste moet zij voor de overmagt bukken, ontruimt de benting en neemt de wijk naar de tweede versterking. Doch Kroesen verliest geen tijd, en dringt tegelijk met de vlugtenden daar binnen. Het nadeel is geheel aan 's vijands zijde; de kogels en bajonetten vellen de moedigste strijders neder, en ook de tweede benting is veroverd. In dezelfde vaart valt ook de derde versterking, waarin de vlugtende vijand zich nu geworpen heeft doch zich niet kan staande houden, in handen der voorhoede. Kroesen laat verzamelen blazen, want de kompagnie is uit haar verband geraakt; het zoude roekeloos zijn in dien staat verder door te dringen.

Majoor van Langen met de hoofdkolonne het voetspoor der voorhoede volgende, heeft den kommandanten der eerste pelotons van de 1e kompagnie en marine-divisie opgedragen de omliggende woningen van vijanden te zuiveren en daarna tot versterking der voorhoede op te rukken. Kroesen heeft dus, behalve de 3e kompagnie, de sappeurs en de artillerie, nog de helft der hoofdkolonne onder zijne orders gekregen. Door een korte rust tot verademing gekomen, hervat hij terstond den marsch en bereikt spoedig een sterk bezetten, maar niet versterkten kampong. Hij gelast van Dompseler een paar granaatworpen te doen en draagt daarna Gallas op, met zijn peloton Europeanen den kampong stormenderhand te nemen. Deze kwijt zich behoorlijk van zijn taak, wordt handgemeen en verliest bijna het leven door een klewang-

houw, dien flankeur van der Loo echter afweert. Met behulp van het marine-peloton worden achtereenvolgens de huizen van vijanden geruimd en in brand gestoken; en terwijl het geschut der oorlogschepen dat der bentings aan den linkeroever tot zwijgen brengt en daarna op den kraton gerigt wordt, rukt Kroesen over land in dezelfde rigting voort, hier een versterkt huis, daar een benting nemende, totdat hij eindelijk op den kraton stuit.

Het verlies der kolonne heeft zich tot nu toe bepaald tot één doode en eenige gewonden, terwijl ook van de koelies een paar man gedood en gewond zijn. De vijand heeft meer geleden; de lijken die hij hier en daar liet liggen, getuigen het; al het geschut waarmede zijne bentings bewapend waren, is bovendien in onze handen gevallen. Van Langen heeft aan den kommandant der achterhoede, van der Hucht, en aan dien der marine-divisie, van der Hegge Spies, order gezonden om het veroverde geschut in de rivier te doen werpen of onbruikbaar te laten maken en de bentings te vernielen. Dientengevolge worden 1 metalen zesponder, 1 ijzeren twaalfponder en 2 draaibassen in de rivier geworpen, 5 stukken en lilla's bovendien onbruikbaar gemaakt. Op het berigt, dat de vijand een omtrekkende beweging wil doen, ontvangt de kommandant der achterhoede bevel, een der veroverde bentings te bezetten en de marine-divisie, die tegen die beweging een zijwaartsche stelling heeft ingenomen, te ondersteunen. Toen dit berigt echter niet bevestigd wordt, sluit de achterhoede weder op en volgt zij de beweging der vooruitrukkende kolonne.

De kraton waarop de voorhoede is gestuit, bestaat uit een groep huizen, omringd door een twee ellen hooge, dubbele palissadering, waarvan de tusschenruimte met aarde is gevuld, in den vorm eener vierkante redoute van 200 ellen vuurlijn. Aan de voorzijde wordt de hoofdingang ge-

dekt door twee hooge batterijen met 7 groote en kleine stukken geschut bewapend; op de borstwering zelve staan eenige lilla's in batterij. Hoewel het geschutvuur der oorlogschepen reeds eenigen tijd op den kraton gerigt geweest is en den sulthan door een 30ponds kogel, die door zijne woning sloeg, op de vlugt heeft gejaagd, geeft de bezetting echter geen blijk het voorbeeld van haar vorst te willen volgen.

Kroesen laat eenige granaten in den kraton werpen, zendt een peloton der marine-divisie onder de Stuers uit, om te beproeven den kraton om te trekken en de bezetting te verdeelen, en onderneemt daarna met de 3e kompagnie de bestorming. Die aanval mislukt; men stoot het hoofd tegen de loodregte borstwering, men heeft geen middel bij de hand om die te beklimmen, en is verpligt terug te trekken. Ook de omtrekking gelukt niet; de Stuers is op een moeras gestuit en komt op zijne schreden terug. De halve 1e kompagnie en de twee pelotons der marine-divisie, die door het oprukken der hoofdkolonne thans weder vereenigd zijn, beproeven achtereenvolgens te stormen. Alles te vergeefs. Reeds zijn verscheidene manschappen, ook de luitenant ter zee Steffens, door 's vijands lood buiten gevecht geraakt. Toch krijgen de 3e en 4e pelotons der marine-divisie last, op hun beurt storm te loopen, maar ook zij worden teruggeslagen. Die vier mislukte aanvallen wekken den moed der verdedigers op, en doen in dezelfde mate de geestdrift der soldaten afnemen. Bij de eerste teekenen van weifeling onder de troepen, begrijpt Kroesen dat er geen tijd te verliezen is en hij dadelijk nog een bestorming moet wagen. Hij spreekt zijnen manschappen eenige opwekkende woorden toe, en plaatst zich aan hun hoofd; Backerus naast hem. Voorwaarts! kommandeert hij, en snelt onder een luid hoera in den looppas tot aan den voet der borstwering; zijne soldaten zijn

hem gevolgd en storen zich niet aan het vijandelijk krijgsgeschrei, aan het verdubbeld vuur, aan de tallooze werpspiezen die hun over de borstwering worden toegeworpen. Men ligt elkander op, men kloutert op elkanders schouders en beklimt de borstwering. De inlandsche fuseliers Sodrono en Napio zijn het eerst boven; nu volgt Pluim-Mentz, dan Backerus en de Bruyn (2e luitenant). Kroesen zelf helpt Saïdin naar boven, reikt hem zijn geweer toe, en snelt daarna met eenige manschappen naar den hoofdingang. Met de kolven der geweren de poort open te loopen en naar binnen te dringen, is het werk van een oogenblik. De bezetting ontvangt hen met een levendig salvo; maar daar dit niemand tot staan brengt, is de kraton spoedig veroverd.

Ook de 1e kompagnie infanterie en een deel der marine-divisie hebben aan de bestorming deelgenomen, een ander deel heeft zich gelijktijdig op een der buitenwerken geworpen en dat bezet. Van hier rigt van der Hegge Spies het geweervuur op den kraton, tot op het oogenblik dat hij de borstwering door de 3e kompagnie ziet beklimmen. Nu verlaat hij zijne stelling en werpt zich insgelijks op den kraton. Het is de bootsmansmaat Ruysendaal, die door een paar matrozen bijgestaan de witte sulthansvlag neêrhaalt en de nederlandsche driekleur in de plaats hijscht. De Celebes saluëert haar dadelijk met eenige schoten. Het zal ongeveer tien uur geweest zijn, toen de majoor van Langen, die reeds de achterhoede in den looppas had laten opsluiten om zoo noodig als reserve op te treden, den kraton binnentrad. Na drie uren strijdens is derhalve Djambi gevallen en de sulthan op de vlugt gejaagd.

In de nabijheid houdt echter nog menig Djambinees stand en lost voortdurend geweerschoten op den kraton. Gallas wordt opgedragen met Rochel en de halve 4de kompagnie infanterie den vijand uit den aangrenzenden kam-

pong te verdrijven; Häfeli zal hem met de Europeanen ondersteunen. Door een ontploffing van buskruid krijgen van Leersum en twaalf man der 1ste kompagnie ernstige brandwonden en komen onder behandeling van de officieren van gezondheid Jorritsma en Letzer, die reeds gedurende de bestorming, met de grootste bedaardheid de gewonden in het vuur verpleegden.

Weldra valt er geen enkelen vijand meer te bestrijden; want de uit den kraton verdreven bezetting, die gedeeltelijk naar de twee bentings nabij den kraton van pangerang Ratoe is teruggetrokken, wordt ook van daar door het geschut der oorlogschepen verdreven, en tegen 11½ uur is het geschut dier benting geheel tot zwijgen gebragt.

De troepen zijn afgemat; daarenboven beletten de vlammen, die van alle kanten opstijgen, elke beweging over land om den kraton van pangerang Ratoe te bezetten. Majoor van Langen schenkt daarom den troepen eenige uren rust. Tegen den middag berigt ontvangende dat de bedoelde kraton en bentings verlaten zijn, gelast hij dat van der Hucht met de pelotons van Häfeli en Engel tegen 4 uur derwaarts zal oprukken en die punten bezetten. Zonder noemenswaardigen tegenstand vallen de versterkingen van der Hucht in handen.

Nu de regteroever geheel in de magt der troepen is, onderwerpt de bevolking aan den linkeroever zich uit eigene beweging. De expeditie mag zich geluk wenschen; zonder afmattende marschen of langdurige inspanning heeft zij, met een betrekkelijk gering verlies van 4 dooden en 37 gewonden (waaronder 13 met brandwonden), een schitterende overwinning behaald. Door vereende krachten van land- en zeemagt is de sulthan op de vlugt gedreven, zijn zijne strijdbenden verslagen, zijne versterkingen genomen, en heeft men al zijn geschut: 41 lilla's, 4 bronzen en 14 ijzeren kanonnen van verschillend kaliber veroverd.

Wederom is het gebleken dat ook de strijdkrachten van dezen inlandschen vorst met zijn overmoed geen gelijken tred hielden. Tuk op een groot aantal vuurmonden, op het dwaalspoor geraakt door de langmoedigheid van het nederlandsch gouvernement, achtte hij zich sterk genoeg om het oppergezag van dat gouvernement te kunnen trotseren. Door den tijd, hem gegund tot versterking zijner residentie, niet behoorlijk te benutten, door zich te onthouden van de leiding zijner krijgsbenden, en door zijn lafhartig gedrag bij den aanval op den kraton, gaf hij echter doorslaande bewijzen van ongeschiktheid voor de rol van onafhankelijk vorst, van totaal gebrek aan krijgskennis. Hij versterkte de hoofdplaats tegen een frontaanval, en scheen niet eens gedacht te hebben aan de mogelijkheid van een landing beneden de uiterste benting, waardoor zijne versterkingen aan rug- en flankaanvallen blootgesteld waren. Hij verzuimde de flotille in het oog te doen houden, zelfs toen deze tot op een half uur afstands van de plaats was genaderd. Daardoor bleef, nog op den dag waarop hij wist dat de aanval zoude geschieden, een verrassing mogelijk. Stelt men daartegenover het wel beraamde plan van aanval, gerigt tegen de zwakke zijde der tegenpartij; de volkomen overeenstemming en zamenwerking van land- en zeemagt; de groote uitwerking van het scheepsgeschut, dat het vijandelijk kanonvuur spoedig tot zwijgen bragt, en de mindere deugdzaamheid en uitwerking der vuurwapens in handen des vijands; de voortvarendheid van den voorhoede kommandant, de held van den dag, die den overvallen Djambinezen geen tijd schonk om tot bezinning te komen, maar hen tot aan den kraton met de bajonetten voor zich uitdreef; die van de verslagenheid zijner tegenpartij gebruik maakte om, hoe onvoorbereid ook, den stormvrijen kraton als een gewoon veldwerk te bestormen; — dan verklaart het zich dat Djambi, zoolang ten strijde uitge-

rust, in den tijd van drie uren kon genomen worden.

Zoowel de chef der expeditie als de troepen die aan het gevecht van den 6den September deelnamen verwierven de tevredenheid der regering; terwijl later bij Koninklijk besluit tot belooning onder de officieren en troepen werden uitgedeeld: aan de landmagt, 8 ridderkruizen en 14 eervolle vermeldingen; aan de zeemagt, 16 ridderkruizen, 1 eeresabel en 36 eervolle vermeldingen.

Met de verovering der hoofdplaats van Djambi was de taak der expeditionaire magt nagenoeg volbragt. Wat haar nog overbleef te verrigten, was er zich te vestigen op een wijze die de nederlandsche vlag in het vervolg voor beleedigingen vrijwaarde. Er werd bepaald, dat een deel der troepen, sterk 260 man infanterie, als bezetting zoude achterblijven onder het bevel van Backerus, die tevens met de verdere leiding der politieke aangelegenheden werd belast, en dat de Celebes met twee kruisbooten voorloopig op de rivier zoude gestationneerd worden. Toen de borstwering van den kraton onder profiel gebragt, met twee bastions versterkt, met een doorloopend banket en een gracht voorzien was; toen in de binnenruimte kasernes, een hospitaal en kruidmagazijn gereed gemaakt, en de buitenwerken geslecht waren, scheepte de expeditionnaire magt zich den 28sten October weder in en bereikte den 14den November, na een afwezigheid van ruim drie maanden, de reede van Batavia.

De zelfstandigheid van het djambische rijk had opgehouden te bestaan en sulthan Ratoe Taha Sifoedin werd van den troon vervallen verklaard. Telde Indië, tengevolge dezer expeditie, een regerend vorstengeslacht minder, een volk dat eeuwen lang nagenoeg in slavernij had geleefd, zag daarentegen zijne kluisters vallen en ging, in het genot eener ongekende vrijheid, een spoedige ontwikkeling en groote welvaart te gemoet.

TOGT NAAR MANIPI EN TOEROENGAN IN 1863.

I.

GEVOLGEN DER BONISCHE EXPEDITIE. — DE INGELIJFDE DISTRIKTEN WEIGEREN GEHOORZAAMHEID. — BAKKERS NAAR HET BINNENLAND GEZONDEN. — UITSLAG DIER ZENDING.

Nadat het bonische rijk in het jaar 1859 door kracht van wapenen tot zijn pligt was gebragt, en de grensregeling der gouvernementslanden en der koningrijken Goa en Boni in het volgende jaar had plaats gehad, waren de nieuw ingelijfde bergdistrikten Manipi en Toeroengan onder het beheer gekomen van den controleur der oosterdistrikten, te Balangnipa gevestigd.

Daar het niet in het plan der regering lag, zich aanstonds met het inwendig bestuur dier verafgelegen en moeijelijk te genaken distrikten in te laten, had die ambtenaar in last: zich aanvankelijk te bepalen tot het handhaven van 's gouvernements oppergezag, het beslechten van geschillen, het opwekken van vertrouwen en het bevorderen der goede verstandhouding, opdat de onafhankelijk gezinde bergbewoners zich langzamerhand aan een geregeld bestuur leerden gewennen. Het behoorde tevens tot zijne taak, den afgevaardigden dier distrikten, die te Balangnipa

zouden verschijnen, bekend te maken: dat de persoon dien de bevolking tot hoofd had gekozen, door het gouvernement in zijn gezag moest bevestigd worden en zich tot dat einde naar Makasser moest begeven, om met den gouverneur van Celebes over de belangen van zijn land te spreken; verder dat de bevolking van Manipi en Toeroengan, even als in alle gouvernementslanden, schatpligtig was, doch dat van haar slechts, als een bewijs van onderdanigheid, een kassiwiang van 50 à 100 pikols koffij 's jaars zou gevorderd worden.

In Februarij 1861 werden dientengevolge de djaksa en de tolk van Balangnipa belast met het overbrengen van een brief naar het hoofd van Manipi en Toeroengan. Door den hadat (raad van bestuur) ontvangen, vernamen zij uit den mond van zekeren Aroeng Lombok die het woord voerde: „dat men den inhoud des briefs niet durfde opvolgen; dat men niet het nederlandsch gouvernement, maar den koning van Goa, aan wien de bevolking gehecht was als de bladeren aan den boom, gehoorzaamheid was verschuldigd. Wat deze gelastte, zoude men opvolgen; doch zonder zijne toestemming waagde men het niet zich met het gouvernement in te laten."

Daar niet werd ontkend, dat de koning van Goa hen met den nieuwen staat van zaken had bekend gemaakt, droeg dit antwoord de duidelijkste blijken van onwil. De gouverneur van Celebes noodigde toen den koning uit, de hoofden dier distrikten andermaal en nadrukkelijk te willen beduiden, wien zij gehoorzaamheid schuldig waren. Een zendeling van dien vorst bragt het verlangde bevelschrift naar de weêrspannige hoofden, en een afgevaardigde van den gouverneur van Celebes, voegde er den last bij, zich ten spoedigste op weg naar Makasser te begeven.

In zóóverre hielp die maatregel, dat er beloofd werd

zich aan het nederlandsch gezag te onderwerpen. Het bleef echter bij de belofte, want gevolg werd er niet aangegeven.

Niet lang daarna vernam men te Makasser, dat de Aroe van Manipi zich in de maand Mei, op een feest aan het hof van den koning van Goa gegeven, door een bloedverwant had laten vertegenwoordigen; en weinige dagen later, dat de hadat van Manipi te Goa was aangekomen en bij 's konings schoonvader zijn intrek had genomen. Die gebeurtenissen stelden het karakter van den koning van Goa in een nieuw licht; de vorst, wiens trouw tot nu toe niet verdacht was, bleek onopregt te zijn, een dubbelzinnige rol te spelen.

Een brief van den gouverneur, waarbij inlichting werd gevraagd, liet hij onbeantwoord. Nu werd de adsistent-resident Bakkers naar Goa gezonden. Die ambtenaar geeft onbewimpeld den koning het ongenoegen van den gouverneur te kennen, dringt aan op onmiddellijk antwoord en opheldering, en bedreigt hem met den toorn van den gouverneur-generaal, aan wien het gebeurde gerapporteerd zal worden, indien de hoofden van Manipi en Toeroengan niet binnen veertien dagen ter hoofdplaats verschijnen.

Iemand als Bakkers, die zich nimmer door vrees voor gevaar of verraad liet weêrhouden, noch door uitvlugten was te misleiden, viel het moeijelijk om den tuin te leiden. De koning, verlegen en van zijn schuld bewust, ontkende niet dat de hadat van Manipi te Goa was geweest, doch bragt tot zijne verontschuldiging bij, dat hij hem niet had ontvangen. Hij erkende overigens schuld, en beloofde zonder uitstel iemand naar Wawaboeloe af te vaardigen om de hoofden op te roepen. Weinige dagen daarna kwamen werkelijk, onder geleide van den Sabandhar van Goa, drie personen van aanzien te Makasser, die verklaarden uit naam hunner vorstin, te bejaard om zelve

te komen, bevelen van het bestuur te vragen. Daar zij noch van een lastbrief, noch van een volmagt of tjap waren voorzien, weigerde de gouverneur hen te ontvangen en zond hen terug met de verzekering, dat wanneer én de Aroe, én de hadat niet ten spoedigste te Makasser verschenen, Manipi en Toeroengan als oproerige gewesten zouden beschouwd worden.

Toen de luitenant-kolonel W. E. Kroesen in October 1861 het bestuur van Celebes aanvaardde, had de bedreiging van zijn voorganger nog niets uitgewerkt, en viel het niet te verbloemen dat 's gouvernements gezag in de bergdistrikten niet geëerbiedigd werd. Kroesen begreep dat deze toestand niet mogt worden bestendigd; want stond hij toe dat de bewoners dier streken in lijdelijk verzet bleven, met de zedelijke kracht van het bestuur ware het spoedig op geheel Celebes gedaan. Wat zijn voorganger na het voorgevallene onmogelijk zou zijn geweest, kon echter de nieuw opgetreden gouverneur nog beproeven. Hij besloot daarom nog eenmaal zachte middelen aan te wenden voor dat hij naar de wapens greep, en droeg den koning van Goa op, den Aroe en den hadat van Manipi en Toeroengan voor de laatste maal aan hun pligt te herinneren. De koning maakte evenwel zwarigheden. „Reeds eenmaal, schreef hij, had hij zich door de leugentaal van de hoofden dier distrikten de ontevredenheid van het bestuur op den hals gehaald; noodzaakte men hem, zich andermaal met de zaken dier landen in te laten, het zou zijn ongeluk berokkenen. Wilde de gouverneur echter een ambtenaar naar Manipi afvaardigen, dan was hij bereid te gelijkertijd twee leden van den goaschen hadat met zijn tjap derwaarts te zenden, die in tegenwoordigheid van den nederlandschen ambtenaar de weerspannige hoofden zouden beduiden, dat zij niet meer tot Goa behoorden." Kroesen nam met dit voorstel genoegen, en droeg den adsistent-

resident Bakkers op, in persoon naar Manipi te gaan en voor de laatste maal gehoorzaamheid te eischen.

Den 4den Februarij 1862 kwam Bakkers te Balangnipa, begaf zich een paar dagen later, vergezeld van den controleur Holtz op weg naar het binnenland, en bereikte den 10den Manipi. Men wees hem een ellendige hut, die niet eens genoegzame beschutting tegen den killen bergwind aanbood, tot verblijf aan; en toen hij weigerde daarvan gebruik te maken, werd hij eerst na twee dagen toevens, in de woning van de Aroe opgenomen. Voorgevende dat zij den voorzitter van den hadat had laten ontbieden, stelde de vorstin de eerste ontmoeting met Bakkers nog twee dagen uit; toen, gedwongen door zijne herhaalde aanvragen, ontving zij hem onder voorwaarde dat hij de aangelegenheden des lands buiten sprake zoude laten.

Bij de Aroe toegelaten, verklaarde Bakkers dadelijk dat hij voor geen ander doel derwaarts was gekomen en raadde haar aan, niet langer tegen te streven of uitvlugten te zoeken, daar de langmoedigheid van het gouvernement eenmaal uitgeput geraakte.

„Wat mij betreft, antwoordde de Aroe, ik ben bereid aan uw verlangen te voldoen; doch zonder toestemming van mijn hadat mag ik geen enkele beslissing nemen. Kraeng Sapalingie en Aroe Kasoewara zijn de handelende personen; vergun mij daarom hunne komst af te wachten."

„Indien zij niet te lang toeven, hernam Bakkers, zal ik hen afwachten; ik kan echter niet aannemen dat gij, Aroe, gij de regentes der bergdistrikten, de magt niet in handen hebt."

„Van de Wawaboeloe-distrikten (Soeka, Balasoeka en Pao), vervolgde de Aroe, heb ik het verzoek ontvangen, om niet gescheiden te worden van mijne landen van Manimpahooi, Terasa en Kahoe, waarmede zij van oudsher vereenigd zijn geweest."

„Dat verzoek hadt gij moeten afwijzen. Na den oorlog dien Boni met het gouvernement heeft gevoerd, zijn de drie eerstgenoemde landschappen onder den koning van Goa gekomen. Hierin is geen verandering meer te maken. De wapenen hebben beslist, en des noods zullen de wapenen die beslissing handhaven."

Onder de menigte die deze ontmoeting bijwoonde, bevonden zich drie volgelingen van Aroe Balasoeka, Bakarang, Bouri en Dettee genaamd. Toen de vergadering uiteen ging, hadden deze de onbeschaamdheid om een rijpaard dat Bakkers toebehoorde en in het veld stond te grazen, los te maken en mede te voeren. Hiervan onderrigt, eischte Bakkers van de Aroe bij wie hij gastvrijheid genoot, het paard terug of een vergoeding van honderd twintig gulden. Den volgenden dag werd hem dien ten gevolge het paard teruggebragt, maar bijna gelijktijdig een ander paard ontroofd, dat niet werd teruggegeven.

De lang verbeide Galla Soppeng kwam eindelijk in den morgen van den 13den aan, en de conferentie zoude nu te vijf ure in den namiddag plaats hebben In den loop van den dag daagde van alle kanten gewapend volk op, voornamelijk van de goaresche grensdistrikten Soeka, Balasoeka en Pao. Daar kwamen ook twee zonen van Aroe Balasoeka, die Bakkers wenschten te spreken. In zijn vertrek komende, zetteden zij zich op hoogst oneerbiedige wijs tegenover den adsistent-resident, de gevesten hunner krissen ontbloot — bij den inlander een onmiskenbaar teeken van beleediging en uitdaging. Bakkers gaf zijne bevreemding hierover te kennen, wilde hen niet aanhooren en gelastte hen zijn woning onmiddellijk te verlaten.

Inmiddels waren nieuwe benden aangekomen, waarvan een gedeelte zich voor de woning van Aroe Manipi opstelde, een ander in kleine afdeelingen den kampong omtrok. De hoofden van Soeka en Pao lieten zich op hunne

beurt hij den adsistent-resident aandienen, doch werden niet ontvangen. Wel liet Bakkers zijne verwondering te kennen geven, dat onderdanen van den vorst van Goa het waagden zich ten strijde uitgedost en in grooten getale op 's gouvernements grondgebied te vertoonen, en raadde hun aan het onmiddellijk weder te ontruimen.

Met dit doel hadden evenwel twee duizend mannen hunne hoofden niet naar Manipi gevolgd, en daar zij voor de woning der Aroe bleven stand houden, begreep Bakkers niet alleen het hagchelijke van zijn toestand, maar tevens dat één teeken van vrees de noodlottige ontknooping zoude verhaasten. Gevolgd door den controleur, treedt hij daarom buiten zijne woning, ongewapend, het hoofd opgerigt, kalm, maar sterk door zelfvertrouwen. Hij plaatst zich voor den gewapenden drom en spreekt op hoogen toon:

„Schaamt gij u niet, mannen van Soeka? Zijn de mannen van Pao dan lafhartigen, dat zij ten strijde uitgedost, met duizenden zich stellen tegenover twee ongewapende dienaren van het gouvernement! De meesten uwer zie ik met twee lansen gewapend; met welk doel? Om ons af te maken? Welnu, maakt gebruik van uwe wapens. Hier staan wij. Brengt uw lafhartig voornemen ten uitvoer; het nageslacht zal uw moed bezingen!"

Onwillekeurig is de drom teruggedeinsd. Vol schaamte slaat ieder de oogen neder; alleen Bapana Bawie, de roover van het paard, treedt voor en zegt op somberen toon:

„Vroeg of laat, eenmaal moeten wij toch sterven."

„Zijt gij dan gekomen om te sterven?

„Ja!" gilt Bawie, en trekt tegelijk zijn kris om Bakkers te doorsteken.

Een der goasche afgevaardigden valt echter Bawie in den arm; bij de worsteling krijgt hij zelf wel is waar een ligte wonde, maar Bakkers is gered, de moordenaar overweldigd.

De hoofden voerden nu hunne benden terug, maar ble-

ven zich in den omtrek van Manipi ophouden. Zonder storing, doch ook zonder den gewenschten uitslag had 's middags de vergadering plaats; want de Aroe van Manipi en Toeroengan weigerde onder allerlei voorwendselen zich aan 's gouvernements gezag te onderwerpen. Toen Bakkers in den vroegen morgen van den volgenden dag de terugreis aannam, ontmoette hij nog verscheidene troepen gewapend volk, die zich naar Manipi begaven. Blijkbaar had men verwacht dat de afgevaardigden door bajonetten zouden gevolgd worden; nu dit het geval niet was, liet men hen ongedeerd aftrekken.

Kroesen's pogingen om door overreding te slagen, hadden dus ten eenemale schipbreuk geleden en slechts geleid tot het schenden van 's gouvernements grondgebied, ja tot het beleedigen en bedreigen van zijne afgezanten. Thans, na zoovele blijken van langmoedigheid, was het oogenblik gekomen te bewijzen dat de handhaving der jongste traktaten hem ernst was. Op zijn terugreis had Bakkers de hoofdplaats van Goa aangedaan en den koning verontwaardigd gevonden over het voorgevallene. Te Makasser komende, deelde hij den gouverneur mede, dat de koning hem had verzekerd, de beleediging den adsistent-resident aangedaan, schitterend te zullen wreken.

Den 24en Februarij kwam de koning zelf te Makasser om dit den gouverneur te bevestigen. Door het misdadig gedrag zijner onderdanen verklaarde hij geheel ter neêrgeslagen te zijn. „Men had *hem* beleedigd, door de afgevaardigden van het gouvernement te beleedigen. Maar de schuldigen zouden de straf niet ontgaan; volgens de gewoonte van het land zou het misdrijf geboet worden door den dood der hoofden en van hun geslacht, door de verwoesting der kampongs hunner onderhoorigen. Liet de gouverneur het slechts aan hem over, uit zijne handelingen zoude blijken hoe diep hij zich gegriefd gevoelde."

Het kwam Kroesen verkieslijk voor, het herstel der beleediging van den koning te doen uitgaan; daarom nam hij het voorstel aan. „Aan de opregtheid van 's vorsten woorden twijfelde hij niet, zoo luidde zijn antwoord; de koning moest overtuigd zijn, dat het gouvernement geen andere bedoeling had dan een stipte naleving der traktaten. Beoogde het toch uitbreiding van grondgebied, de jongste schending van dat gebied door goaresche strijdbenden, gaf de schoonste gelegenheid, om na de tuchtiging, het rijk van Goa in te lijven. Doch de koning behoefde zich daarover niet ongerust te maken; vervulde hij zijn pligt, dan kon hij ook bij voortduring op de vriendschap van het gouvernement rekenen."

Er werd bepaald, dat de koning eenige dagen na de poeassa, die juist inviel, met duizend man naar de grensdistrikten zoude oprukken. Kroesen verwachtte, dat, na de bestraffing der Goarezen door hun eigen vorst, hij zelf met minder gestrengheid tegen Manipi en Toeroengan zoude behoeven te handelen; daarom wilde hij, zoodra er van het oprukken der koninklijke benden stellige berigten zouden ontvangen zijn, de hoofden der weêrstrevende distrikten hiervan doen kennis geven, met waarschuwing hunne goaresche naburen geen bijstand te verleenen, en met een laatste aanmaning om zich aan hun wettigen opperheer te onderwerpen.

II.

EEN MILITAIRE MAGT ONDER KAPITEIN NICLOU VERLAAT DE HOOFDPLAATS. — MARSCH VAN BALANGNIPA NAAR LEMBANGTJINA. — KROESEN EN AROE BOELOEPODO.— BAKKERS TE MANIPI. — ONDERWERPING DER AROE. — TERUGKEER DER KOLONNE NICLOU NAAR MAKASSER.

Een berigt, dat den 1sten April — twee dagen voor den afmarsch der goaresche troepen — te Makasser werd aangebragt, gaf een andere wending aan de zaken en maakte meer afdoende maatregelen noodzakelijk. De nieuw benoemde secretaris van inlandsche zaken Holtz toch deelde mede, dat twee zendelingen van den hadat van Manipi te Balangnipa waren gekomen om te verklaren dat de Aroe, bevreesd voor de gevolgen van het onbetamelijk gedrag der mannen van Soeka en Balasoeka tegenover den vertegenwoordiger van het gouvernement, bereid was vergiffenis te vragen; dat zij evenwel daartoe thans niet meer in staat was, omdat de Goarezen het geheele land tot op tien palen van Balangnipa overstroomd hadden en dreigden alles te zullen vernielen, indien men het waagde zich aan het gouvernement te onderwerpen.

Kroesen besloot nu, met een kleine kolonne naar Ba-

langnipa te gaan en zelf de orde in de oosterdistrikten te herstellen. Hij gelast dat 5 officieren en 140 man infanterie, 1 officier en 13 man artillerie met twee mortieren van 13 duim zich gereed houden om den 3[en] aan boord van Z. M. stoomschip het Loo in te schepen. Meer magt is er zijns inziens niet noodig, om een paar duizend Goarezen het hoofd te bieden.

Niets was het garnizoen aangenamer dan eensklaps uit den staat van rust te worden opgewekt; de vreugde, de bedrijvigheid is groot. Reeds den volgenden dag heeft de kolonne-kommandant, kapitein Niclou, voor de noodige velduitrusting, munitie, voeding en ambulance gezorgd; zijne officieren, de 1[ste] luitenants Brunsveld van Hulten, Koch en Langenberg, en de 2[de] luitenants van Oyen en Tengbergen, hebben hem de taak ligt gemaakt. Er wordt een inspectie gehouden en toen 's anderen daags Kroesen, vergezeld van den 1[en] luitenant-adjudant van Daalen en den adsistent-resident Bakkers aan boord komt, vindt hij de kolonne reeds ingescheept. In den namiddag van den 4[den] valt het anker op de reede van Balangnipa; de troepen ontschepen en betrekken de loods, die in het fort tot hunne ontvangst is ingerigt.

Hoewel verward, luidden al de berigten van de weerspannige distrikten ongunstig. Vooreerst bleek het, dat de zoogenaamde zendelingen waarvan de secretaris gerapporteerd had, niet door den hadat waren afgevaardigd om vergiffenis te vragen, maar uit eigen beweging naar Balangnipa de wijk hadden genomen. Verder meldden twee schijnbaar bevriende hoofden, Aroe Sandjay en Aroe Lamattie, dat te Bikeroe 2000 strijders de komst der troepen met ongeduld afwachtten, dat nabij Mangopi de weg versperd en door een gelijk aantal strijders onder Aroe Mangopi bezet was. Eindelijk heette het, dat de bonische prins Aroe Batempa met een even groote magt te Boeloe-

podo had post gevat en voornemens was de kolonne met een witte vlag als vriend te gemoet te gaan, maar wanneer zij verder zoude zijn doorgerukt, haar verraderlijk in den rug te vallen.

Die geruchten, te overdreven om voor waar aangenomen te worden, mogt Kroesen evenwel niet geheel veronachtzamen en gaven hem aanleiding op de mogelijkheid eener afsnijding van zijn operatiebazis (Balangnipa) bedachtzaam te zijn. Bij de zekerheid van nergens voedsel te zullen vinden tot onderhoud der kolonne, en bij de onzekerheid over den loop dien de zaken konden nemen indien men eenmaal het binnenland was binnen gedrongen, werd de grootste zwarigheid: medenemen van vivres, wel eenigzins te gemoet gekomen door den maatregel om ieder soldaat voor zes dagen vivres te doen dragen, maar niet geheel overwonnen. Er moesten koelies worden medegevoerd, en het was de vraag of in het pas onderworpen gebied van Balangnipa het noodige aantal koelies zou kunnen verkregen worden. Het civiel bestuur kweet zich evenwel zoo ijverig van deze taak, dat er reeds den tweeden dag mogelijkheid bestond om op te rukken.

Versterkt door 30 infanteristen onder den 2en luitenant Kluge en door 13 sappeurs van het garnizoen van Balangnipa, rukte de kolonne, waaraan ook de officier van gezondheid 2e klasse Cramer was toegevoegd, in den morgen van den 6den April in de volgende orde uit: voorhoede: een peloton inlanders waarbij de sappeurs en zes europesche soldaten; hoofdtroep, een peloton inlanders, de artillerie, een peloton Europeanen en een peloton inlanders; daarop volgde de bagage, door 131 koelies gedragen, onder toezigt van Holtz; en eindelijk als achterhoede, het laatste peloton inlanders.

Vóór den afmarsch was het volgende bepaald: onder de vivres, door elk man mede te voeren, mogt niet begrepen

zijn de genever, die slechts op bijzonderen last zoude verstrekt worden; een voorraad van twee dagen leeftogt werd bovendien door de koelies gedragen; den officieren was het afleggen der fouragères toegestaan; ieder officier mogt over twee koelies beschikken; de kommandant der voorhoede moest de voorschriften voor de veiligheid der kolonne naauwkeurig in acht nemen; de 1e luitenant-adjudant als wd. chef van den staf de plaats der veldwachten en bivakken aanwijzen; slechts tot beantwoording van 's vijands vuur zoude er van de wapens gebruik gemaakt worden.

Verpligt om de kolonne steeds opgesloten en slagvaardig te houden, avanceerde men slechts langzaam. De weg, in de onmiddellijke nabijheid van Balangnipa vrij goed, ontaardde reeds op ³/₄ paal afstands in een smal voetpad, dat zich over het heuvelachtig terrein door sawah's, kampongs en alang-alangvelden slingerde. Spoedig maakte de vermoeijenis der koelies, die onder hunne vrachten zwoegden, kleine halten noodzakelijk. Naarmate de zon hooger steeg nam de afmatting toe, zoodat tegen den middag, toen reeds drie Europeanen en eenige koelies achterbleven, een groote rust moest gehouden worden; en toch had men nergens versperringen van den weg of eenig spoor van vijandelijke gezindheid ontdekt. Dat rusten op een open terrein en in de felle zonnehitte, bragt echter weinig verkwikking aan; de marsch werd daarom weder vervolgd. Allengskens werden de kampongs en bebouwde velden minder en verdwenen deze eindelijk geheel, terwijl de heuvels in hoogte, de ravijnen in diepte toenamen. In de nabijheid van Boeloepodo liet Niclou andermaal halt houden. Het hoofd der plaats trad met een witte vlag in de hand de kolonne te gemoet; de geruchten waren dus niet geheel uit de lucht gegrepen. Bij den gouverneur gebragt, betuigde de Aroe zijn vriendschappelijke gezindheid. Kroesen hoorde hem aan en antwoordde:

„Bevatten uwe woorden waarheid, Aroe! wees dan volkomen gerust. Mij is evenwel medegedeeld dat uwe woorden valsch zijn, dat gij verraad in het schild voert, dat gij mij in den rug zult vallen wanneer ik verder dan Boeloepodo in het land dring. — Wat hiervan mogt zijn, Aroe! weet dat ik geen verraad ducht. Welke geheime bedoelingen gij ook moogt hebben, ik tart u tot een vijandige handeling. — Ga, Aroe! gij zijt vrij. U noch een der uwen zal eenig leed geschieden. Ik zal naar Manipi doormarcheren, omdat ik u niet vrees."

Op een wenk van Kroesen werd het signaal van avanceren op den hoorn geblazen en de marsch vervolgd. Iets verder komende, ontmoette de voorhoede een zendeling van Aroe Mangopi, die voorgaf op last van zijn hoofd uitgezonden te zijn om den gouverneur te verwelkomen. Ook dezen zond Kroesen met een geruststellend antwoord terug. Toen ontving de voorhoede echter last, zonder zich verder aan de kolonne te binden op Mangopi te marcheren; de adsistent-resident vergezelde haar, om de vredelievende woorden van den gouverneur te bevestigen. Ook de hoofdtroep rukte weder verder, gedurig langzamer en telkens rustende; want ieder oogenblik nam de afmatting toe. Een aantal koelies viel bij hunne vrachten neêr, verscheidene soldaten bleven achter; zelfs Langenberg zonk een oogenblik bewusteloos neder en moest te paard den marsch vervolgen. Een geweldige stortregen, die tegen $4\frac{1}{2}$ uur losbarstte en de duisternis ontijdig deed invallen, veranderde de rotsachtige bergpaden in beekjes en maakte den weg nog moeijelijker te begaan; toch bragt die regen verfrissching aan en gaf een aangename afwisseling aan de felle hitte die den geheelen dag zoo kwellend was geweest. Een groot uur later werd Mangopi bereikt; zonder vijandige bejegeningen was de voorhoede een half uur vroeger daar aangekomen en had de huizen die den kom van het

dorp vormden, verlaten gevonden. De vermoeijenis der troepen in aanmerking nemende, was dit thans een gelukkige omstandigheid; want hoe slecht die huizen ook waren, de soldaten konden er den nacht dragelijk in doorbrengen en behoefden zich niet verder af te tobben met het opslaan van een bivak. Kluge kwam na een tal van moeijelijkheden overwonnen te hebben, tegen 8½ uur met de achterwacht, Holtz met de laatste achterblijvers eerst tegen 11 uur te Mangopi aan.

Een afstand van 14½ paal was dus den eersten dag reeds afgelegd door een land, dat de inlander voor troepen ontoegankelijk achtte. Dat onverwacht doordringen der bajonetten miste zijne uitwerking niet en voorkwam den strijd met gewapende benden, wier hoofden óf verrast werden óf aan het weifelen geraakten. Zeker was het dat Kroesens kloeke houding en rondborstige taal zóóveel indruk op Aroe Boeloepodo maakte, dat deze althans het zwaard in de schede hield.

De nacht van 6 op 7 April had aan de soldaten evenmin gelegenheid gegeven om eten te kooken en kleederen te droogen, als aan de koelies, zoo weinig gewoon aan het dragen van lasten, om nieuwe krachten te verzamelen. Daarom liet Kroesen de kolonne een dag te Mangopi stand houden en bepaalde dat Langenberg met 25 infanteristen en de twee mortieren daar post zoude vatten, ten einde den toevoer der vivres te verzekeren die door gebrek aan koelies te Balangnipa waren achtergebleven. In den loop van dien dag toch waren een paar leden van den hadat van Toeroengan vergiffenis komen vragen; het liet zich dus aanzien dat ook te Manipi niet veel weerstand zoude geboden worden.

Onder een fijnen motregen, die in den morgen van den 8sten de laatste vonken der stervende bivakvuren uitdoofde, marcheerde de kolonne verder, met het peloton van Kluge

tot voorwacht, dat van Koch tot achterwacht. Het pad dat langs een digtbegroeide berghelling voerde, was zoo glibberig, dat menige koelie zijn evenwigt verloor. De rivier Laöere moest onderscheidene malen doorwaad, een bosch doorgetrokken, en daarna de berg Toeroengan beklommen worden. Na een uur rust op den top, vervolgde men tegen $9\frac{1}{2}$ uur den marsch.

Bij het afdalen in de vallei van Toeroengan had men met nog grootere bezwaren te kampen. Het steile doorweekte pad, door diepe gaten en groote steenen bijna onbegaanbaar, regts met digtbegroeide bijna loodregte wanden, links met diepe ravijnen, liep kronkelend langs de berghelling naar beneden. Slangsgewijze beweegt zich de kolonne daarover; gedurig struikelt een man over een boomknoest of rotspunt, valt er een in een gat, zinkt een ander in den modder of stort in het ravijn, als hij zich niet tijdig vastklemt aan een doornigen tak die over het pad hangt. De kleederen der soldaten zijn gescheurd, het schoeisel is grootendeels verloren gegaan; maar men is slagvaardig gebleven. Eindelijk is de vallei bereikt; een rivier moet nog een paar malen doorwaad, een koffijbosch doorgetrokken worden en men is tot Toeroengan genaderd. Vóór de plaats wacht de geheele hadat de kolonne op, smeekt om genade en belooft gehoorzaamheid. Een groot deel der kolonne vindt in eenige ontruimde woningen een tamelijk goed verblijf. Nadat voor de veiligheid is gezorgd, wordt er een karbouw geslagt en eten gekookt; men ziet zorgvuldig de wapens na, men herstelt de schade aan het equipement, en weldra weergalmt de omtrek van de vrolijke liederen die de soldaten bij de helder flikkerende vlammen der ontstoken bivakvuren zingen. De vermoeijenis is vergeten; toch herinnert zich niemand ooit een moeijelijker marsch gemaakt te hebben, noch op Sumatra's oostkust, noch op Borneo's westkust.

Een even vermoeijende marsch door bosch en wildernis volgde den 9den April, en het was reeds 10½ uur geworden, toen de kolonne de eerste rijstvelden van Lembang-tjina bereikte.

Even als de bewoners der kampongs Soppeng en Tjakki-Lembang, in den loop van den morgen doorgetrokken, hadden de inwoners ook hier de trappen of ladders hunner huizen weggenomen; van eenig plan tot verzet was echter niets zigtbaar; de vrees alleen had de bevolking in de wildernis gejaagd. Kroesen besloot dien dag te Lembang-tjina te blijven en liet de kolonne in en om een viertal huizen het bivak betrekken.

Manipi, slechts vijf palen verderop gelegen, had nog geen blijk van onderwerping gegeven. Rukte Kroesen het oproerige distrikt binnen, dan moest hij ook, als de vertoornde opperheer, met het zwaard in de hand, wrekend, bestraffend verschijnen. Daar die bestraffing evenwel meer de onschuldige bevolking dan de Aroe en den hadat zoude treffen, was hij huiverig er toe over te gaan, en meer gestemd de onderwerping, zoo die thans nog aangeboden werd, aan te nemen. Er daagde evenwel geen afgevaardigde van Manipi op. Nu biedt Bakkers, de kloeke, onvermoeide adsistent-resident die op Celebes reeds zoovele blijken van buitengewonen ijver gaf, zijne diensten weder aan. Alleen, zonder gewapend geleide , wil hij naar Manipi gaan en nog een laatste poging doen om bloedvergieten te voorkomen. Zijn voorstel wordt gretig aangenomen. Vergezeld van een inlandschen schrijver en tolk begeeft hij zich een uur na aankomst te Lembang-tjina op weg, ontmoet weldra den soeloewatang van Manipi, en vindt tegen 3 uur aan de rivier Bentoelang den hadat, die hem met blijken van onderdanigheid ontvangt. Tegen 4 uur bereikt hij Manipi, en laat zich onmiddellijk bij de vorstin aanmelden.

„Gij Aroe! zegt hij, hebt het gewaagd de bevelen van

het nederlandsch gouvernement te weerstaan; gij hebt toegezien dat ik, de vertegenwoordiger van dat gouvernement, onder uw dak werd beleedigd. — Tot aan de grenzen van Manipi, te Lembang-tjina, is de gouverneur van Celebes reeds genaderd; een groote, onweerstaanbare magt van dappere krijgslieden, met scherpgepunte bajonetten en verdragende geweren, vergezelt hem. Eén wenk slechts, en dood en verderf worden over het land uitgestrooid. — Haast u, Aroe! wanneer gij den toorn des gouverneurs wilt bedwingen, met zijn mededoogen in te roepen; haast u vergiffenis te smeeken, en aan de voeten uws meesters boete te doen voor uw dwazen overmoed. Nog is de langmoedigheid van den gouverneur niet uitgeput; maar weifelt gij één kwartier uurs, wee! dan uwe ongelukkige onderdanen die zonder genade gedood, wee! uwe rijke velden die allen vernield, wee! uwe woningen die tot de laatste verbrand zullen worden."

Na die woorden gesproken te hebben, verwijdert Bakkers zich en wacht buiten de woning der vorstin den uitslag der beraadslaging af. Hij ziet in de rigting van Soeka, Balasoeka en Pao dikke rookwolken opstijgen; het zijn de krijgsbenden van den koning van Goa, die reeds tot daar zijn doorgedrongen en wraak nemen over de beleediging hem aangedaan; de koning heeft woord gehouden. Die omstandigheid verhaast de beslissing van Aroe en hadat; want weinige oogenblikken later brengt men het antwoord: „De Aroe zal zich naar Lembang-tjina begeven om de goedertierenheid des gouverneurs in te roepen."

Bakkers zendt hiervan onmiddellijk berigt naar Kroesen, die nu bepaalde order geeft den verderen marsch te staken.

's Anderendaags, een uur na den middag kwam Bakkers met een groot gevolg te Lembang-tjina terug. Het was de oude vorstin met hare neven, met den hadat der beide distrikten en een honderdtal volgelingen, die den stoet vormden.

Al de rijkssieraden werden medegevoerd; de vlag Matjanga, het geèle vaandel Bakko en nog een derde vlag zag men in de handen van Aroe's dienaren; bovendien werden de piek Bassie pakka, het schild Kalias, de lans Kaloelo, de pajong Tadoeng Tanre door Aroe's vertrouwelingen gedragen, terwijl weer anderen met een paar manden, Rantang of Okonglaboe, waren belast. Nu de vorstin zich zelve met de teekenen harer waardigheid tusschen de bajonetten waagde, leed het geen twijfel of hare onderwerping was welgemeend. Kroesen betuigde haar zijne tevredenheid, want hare komst redde het land van verwoesting. Haar halsstarrig weigeren om het nederlandsch gezag te huldigen, had hem echter verpligt met een gewapende magt op te rukken; daarvoor moest zij boeten. Thans eischte hij dat zij met den hadat hem naar Balangnipa zoude volgen. De bede der rijksgrooten om der vorstin de vermoeijenis der reis te sparen, kon niet verhoord worden, en den volgenden dag, toen de kolonne den terugmarsch aannam, werd zij met haar gevolg als in zegepraal medegevoerd.

Niettegenstaande Niclou vroeg in den morgen de sappeurs had vooruitgezonden om den weg naar Mangopi van de overhangende takken te zuiveren, had echter de regen het pad nog slechter gemaakt, zoo dat het zware inspanning kostte Toeroengan voor den middag te bereiken. Den 12den April werd tot Mangopi doorgemarcheerd Die plaats had door Langenberg's verblijf een veel gunstiger aanzien gekregen en bood thans een uitmuntend bivak aan.

Daar de Aroe Mangopi zich tot nu toe had schuil gehouden, liet Kroesen haar boodschappen, dat geheel Mangopi zoude verbrand worden indien zij niet onmiddellijk terugkwam. Die bedreiging hielp; want weinige uren later meldde zij zich met haren hadat aan het hoofdkwartier en ontving order de kolonne naar Balangnipa te volgen.

Den 13den werd Balangnipa bereikt en bij dagorder 's gou-

verneurs tevredenheid aan de troepen bekend gemaakt. Den volgenden dag had een algemeene vergadering plaats van de hoofden der ooster-afdeeling, waarin de aangelegenheden der verschillende distrikten behandeld werden. Nadat Kroesen met een indrukwekkende rede de vergadering geopend had, rigtte hij het woord aan de hadats van Manipi en Toeroengan, en vroeg hun of zij vereenigd wenschten te blijven, of elk afzonderlijk bestuurd wilden worden; of zij met hunne tegenwoordige Aroe tevreden waren, of een ander tot hoofd verlangden. En toen zij verklaarden zich geheel aan den wil van den gouverneur te willen onderwerpen, bepaalde hij dat, hoewel hij liever een man aan het hoofd van een distrikt zag, de van ouds vereenigde distrikten onder de tegenwoordige Aroe vereenigd zouden blijven. — In alle gouvernementslanden was het echter de gewoonte dat de distriktshoofden maandelijks bevelen kwamen vragen bij den civielen gezaghebber; den leeftijd en de kunne der Aroe van Manipi in aanmerking nemende, zou deze zich evenwel bij uitzondering door een lid van haar hadat kunnen laten vertegenwoordigen. — De grond dien de bevolking bewoonde, de velden die zij bebouwde, behoorden aan het gouvernement; daarom vorderde het gouvernement een gedeelte van den oogst dier velden, niet alleen als een billijke vergoeding, maar voornamelijk als een blijk van erkenning van het oppergezag. Daar de bevolking evenwel niet talrijk was, werd bepaald dat voorloopig de belasting niet meer dan 50 pikols koffij 's jaars, of voor elken pikol *f* 25 in geld zou bedragen. — De Aroe beloofde die belasting geregeld te zullen betalen.

Nu rigtte de gouverneur het woord tot den regent van Lamattie. Hij betuigde hem zijn dank voor de bewezen diensten, voor den aanleg van wegen in zijn distrikt, voor het invoeren der vaccine en voor de hulp aan koelies bij den jongsten togt naar Manipi. Als bewijs van 's gouver-

neurs tevredenheid werd den regent een geschenk overhandigd van twee ellen laken en eenig goud galon.

Daarna werden de gezamenlijke hoofden herinnerd, dat men twee jaren had laten voorbijgaan zonder eenige belasting te heffen. Men had dit opzettelijk gedaan, om de bevolking van de rampen des oorlogs te laten bekomen. Bij den aanstaanden rijstoogst vorderde de gouverneur evenwel voor elke tien bossen padie één bos als jaarlijksche belasting. Alle andere veldopbrengsten bleven geheel vrij.

Ook den regent van Lembang, die Bakkers behulpzaam was geweest bij de opname der oosterafdeeling, werd een geschenk uitgereikt van goud galon.

Nog andere hoofden ontvingen of belooningen of vermaningen. In het algemeen herinnerde de gouverneur de regenten nog eens aan hunne voornaamste verpligtingen, die — zij hadden het nu sedert twee jaren kunnen opmerken — hoofdzakelijk bestonden in het bevorderen van de welvaart hunner onderdanen, door verspreiding der vaccine, door het aanleggen van goede wegen, door de bevolking in kampongs te vereenigen, door het uitleveren van misdadigers en moordenaars, in één woord door goede politie te houden.

Nadat de gouverneur ten slotte zijn voornemen had bekend gemaakt, om dikwijls en dan liefst zonder bajonetten de afdeeling te bezoeken, om zich van den ijver der hoofden en van de toenemende welvaart der bevolking te overtuigen, ontbond hij de vergadering en zond de regenten naar hunne distrikten terug.

Twee dagen later maakten de expeditionnaire troepen een militaire wandeling naar Sandjay en gingen dien zelfden dag nog aan boord van Z. M. stoomschip Het Loo. De gulle, kameraadschappelijke ontvangst van état-major en bemanning, en het schoone weder dat den overtogt begunstigde, deden de vermoeijenissen weldra vergeten en ver-

goedden het gemis aan zegeteekenen die men zich gevleid had te Makasser te kunnen vertoonen.

Gevechten waren er niet geleverd. Miste de soldaat daardoor het bewustzijn van door zijn betoonden moed op het slagveld, mede te hebben gewerkt aan de onderwerping der oproerigen; derfde hij de belooningen die zulke moedsbetooningen plegen te volgen, zijn krijgsmansdeugden werden niet minder op de proef gesteld. Aan de hoogere eischen van den krijgsman: om geen ruw geweld te gebruiken, waar men zijn doel door het vertoon van magt kan bereiken, voldeed hij hier op schitterende wijze; en de edele zin van den aanvoerder, die, de magt in handen hebbende om dood en verderf te verspreiden, zich niet zonder zelfverloochening tot een dreigende houding bepaalde, moet de goedkeuring wegdragen van elken braven krijgsman.

DE EXPEDITIE NAAR ASSAHAN IN 1863.

I.

POLITIEKE TOESTAND DER RIJKEN OP SUMATRA'S OOSTKUST. — ZENDING VAN DE DJAMBI. — ZAMENSTELLING EN VERTREK VAN EEN MILITAIRE EXPEDITIE. — PLAN VAN AANVAL OP ASSAHAN. —

Van al de landen op Sumatra's oostkust, die zich aan de straat van Malakka van Djambi tot aan Atjin uitstrekken, werd tot aan het jaar 1858 bijna door geen enkel vorst het nederlandsche opperbewind ten volle erkend. Bevestiging en uitbreiding van gezag op andere punten van den indischen archipel hadden de aandacht der regering van Sumatra's oostkust afgetrokken; dit had voedsel gegeven aan de verdenking van hare onmagt, en de heerschende denkbeelden van onafhankelijkheid gestijfd. Een nederzetting te Indragiri, na de tuchtiging van Reteh, maakte een einde aan dien toestand; en ofschoon die nederzetting door de ongezondheid der plaats spoedig weder werd opgeheven, bleef de regering op den ingeslagen weg niet stilstaan, maar liet aan de Siak-rivier een fort bouwen, legde er bezetting in en plaatste er ambtenaren, om de bevolking van lieverlede onder geregeld bestuur te brengen. Bij den toenemenden handel tusschen de bewoners der oostkust en de engelsche kooplieden van het schier-eiland Malakka en Sin-

gapore, achtte men het verder noodig op het eiland Bengkalis, te Laboean-Batoe aan de Paneij-rivier, te Batoe-Bara en te Dehli controleurs te plaatsen, die gehouden waren alleen door zedelijke kracht hunne stelling te handhaven. Door die ambtenaren kreeg men wel is waar eenige kennis van den toestand der streek lands gelegen tusschen Siak en Atjin, maar tevens de zekerheid van de onbeduidendheid van het nederlandsche oppergezag.

In vorige tijden namelijk, toen Siak en Atjin magtige rijken waren, waren de grenslanden Assahan, Batoe-Bara, Serdang en Dehli de twist-appels, waarover menige strijd gevoerd werd en die beurtelings in handen van den overwinnaar vielen. Later, toen Atjin's kracht door de nederlandsche wapenen op de westkust gefnuikt was, kwamen die rijkjes òf tot zekere zelfstandigheid, òf schaarden zij zich aan de zijde van den vorst voor wien zij de meeste sympathie gevoelden. Hier verzette men zich openlijk tegen het gezag van een ambtenaar; elders, waar het eigenbelang hulp zocht tegen vijandige naburen, wendde men zich te vergeefs tot den ambtenaar, die door geen enkele bajonet gesteund, geen hulp konde aanbrengen. Invloed der nederlandsche regering op de politiek dier landen bestond er nagenoeg niet. Te Batoe-Bara bijv., waar de controleurswoning nabij den oever der rivier stond, waren de hoofden der kampongs aan den overkant vijandig gezind en lachten om de bevelen die hun toegezonden werden. De vorst van het vijf mijlen zuidelijker gelegen Assahan, aangeschreven om voor den resident van Riouw te verschijnen, tot wiens gebied de geheele kust van Siak tot Atjin behoorde, gaf nu eens voor onder het engelsche dan weder onder het atjineesch oppergezag te staan en weigerde op te komen. Het hoofd van Serdang gaf den sulthan van Dehli onophoudelijk reden tot klagen; deze wendde zich te vergeefs tot den resident om hulp. Al wat de resident kon doen,

was op zijn inspectie-reis langs de kust de vorsten van Assahan en Serdang bij zich aan boord van het stoomschip te ontbieden, om te ondervinden dat zij allerlei uitvlugten bedachten en eindigden met niet te komen. Het eiland Kampeij was wederregtelijk door de Atjinezen in bezit genomen en door een benting versterkt; kwam een nederlandsch stoomschip in de nabijheid, dan nam de bezetting dier benting een vijandige houding aan. In een kampong aan de Temiang-rivier wapperde de nederlandsche vlag, en in een naburigen kampong, die voorgaf tot Atjin te behooren, beleedigde men den controleur die zich van Dehli derwaarts had begeven.

Herhaalde vertoogen van den resident van Riouw over het onhoudbare van dien toestand, en over de noodzakelijkheid om met het zwaard in de hand de onwillige vorsten tot hun pligt te brengen, waren tot nu toe onverhoord gebleven en hadden slechts geleid tot vernieuwde bevelen om te trachten langs den minnelijken weg de vorsten aan hun pligt te herinneren. Natuurlijk werd die wijze van handelen niet aan de zucht om botsingen en vijandelijkheden te voorkomen, maar aan onmagt toegeschreven. De engelsche kooplieden bovendien, die een voordeeligen handel met de bevolking der oostkust voerden, en niet ten onregte vreesden dat hunne winsten aanmerkelijk minder zouden worden, indien die landen onder ons regtstreeksch bestuur kwamen, gebruikten al hun invloed om de vorsten in hun verzet te stijven, schilderden de Nederlanders af als een zwak volk dat de weinige stoomschepen die het bezat elders moest gebruiken, en maakten hen zelfs diets dat, kwam het ooit tot vijandelijkheden, de Engelschen hen niet in den steek zouden laten.

De drie stoomschepen, die gewoonlijk in de wateren van Riouw gestationneerd waren en dikwijls de kust bezochten, hadden evenwel Assahan, Serdang, Kampeij en de Temiang-

rivier steeds moeten mijden, niet alleen om in dien zoogenaamden vredelievenden toestand geen verandering te brengen, maar ook omdat de vaarwaters nagenoeg geheel onbekend waren; immers, de Assahan-rivier was slechts eenmaal door een kruisboot opgevaren en er bestonden hoegenaamd geene kaarten.

In junij 1865 ontving Z. M. stoomschip Djambi, onder bevel van den kapitein-luitenant ter zee van Rees, last om de vlag op Sumatra's oostkust te vertoonen en met den resident van Riouw eenige plaatsen aan te doen. Het vruchtbare eiland Bengkalis, dat de Siak-monding beheerscht, werd het eerst aangedaan. Daar vond men een assistent-resident en een controleur gevestigd onder bescherming van een fort, bezet door een officier en 25 infanteristen; verder een vrij talrijke bevolking, die na onze nederzetting zeer was toegenomen. De Brouwerstraat, die Bengkalis van den vasten wal scheidt, bood een goede ankerplaats aan en bleek des noods tot een veilige reede voor honderde schepen te kunnen dienen. Den 29sten junij stoomde de Djambi zonder moeite de Siak-rivier op tot voor de hoofdplaats, die 12 geogr. mijlen binnenslands is gelegen; men wisselde vriendschappelijke bezoeken met den sulthan en de rijksgrooten, nam een staatsgevangene van Zijne Hoogheid over, en vertrok den 8sten julij naar Batoe-Bara, vergezeld van Z. M. stoomschepen Montrado en Delfzijl, en van den gouvernements stoomer Dassoon, die allen tot het Riouw-station behoorden. Twee etmalen later wierp het eskader voor Batoe-Bara het anker in vijf vademen water, op een afstand van twee mijlen van den wal; de resident, assistent-resident en kommandant van de Djambi, vergezeld van een wacht mariniers, begaven zich met de Dassoon — het eenige stoomvaartuig dat met acht voet diepgang de rivier kon ingaan — naar de landingplaats en ontvingen bezoeken van eenige hoofden. De laksamana Poetra-Radja van

den onafhankelijken en met Assahan bevrienden kampong aan den overkant der rivier gelegen, verscheen echter niet, en antwoordde, toen de resident hem liet uitnoodigen: „dat hij niet wist waarom hij zou komen, en als hij daartoe lust had, hij zich wel zoude aanmelden ook zonder geroepen te worden." Het kostte voorzeker moeite om den laksamana de welverdiende straf te onthouden, vooral toen een der bevriende kampongshoofden opmerkte, dat wanneer de resident met vier oorlogschepen komende zich nog ongestraft liet beleedigen, ieder zou gelooven dat hij de Engelschen vreesde. De indische regering had evenwel geen volmagt tot handelen gegeven, en de resident moest zich bepalen een aanschrijving voor den vorst van Assahan achter te laten, waarbij hij hem met den toorn der indische regering bedreigde. Daarna weder inschepende, zette men koers naar Dehli en liet, even als te Batoe-Bara, op een paar mijlen van de kust het anker vallen. Zelfs de Dassoon kon niet over de bank voor de monding, en de resident was verpligt zich per sloep naar de hoofdplaats te laten roeijen. De sulthan van Dehli was de partij der Hollanders toegedaan en had zonder bedenkingen de plaatsing van een controleur toegestaan; eenige palen binnenslands woonde zelfs een nederlandsche tabaksplanter. Van Dehli werden veel paarden uit de nabijgelegen Battak-landen uitgevoerd; die handel was echter geheel in handen van engelsche kooplieden, die, bevreesd voor meerdere inmenging van het nederlandsche bestuur, nadat er een ambtenaar geplaatst was, niet ophielden het hoofd van Serdang tegen den sulthan van Dehli op te zetten. Deze laatste greep dan ook de gelegenheid aan, zijne klagten op nieuw in te brengen over de onophoudelijke vijandelijkheden die hij van Serdang ondervond; daar de resident zich echter moest bepalen tot een dreigenden brief aan het hoofd van Serdang te zenden, vond hij aanvanke-

lijk slechts weinig steun. Na een kort oponthoud te Dehli, voerde de Djambi den resident weder naar Riouw en kwam den 1sten Augustus te Batavia terug.

Naar aanleiding van het verslag over den jongsten togt, besloot de regering aan den toestand der oostkust een einde te maken en haar gezag met de wapens te handhaven. In den loop der maand augustus werd een expeditie zamengesteld uit het halve 12de bataillon infanterie en een halve veldbatterij, onder bevel van den majoor der infanterie W. E. F. Van Heemskerck, en verder uit Z. M. stoomschepen Djambi, Amsterdam, Sindoro, Montrado, Haarlemmermeer en Delfzijl, den gouvernements stoomer Dassoon en zes kruisbooten. Deze magt, te zamen 1500 man en 80 vuurmonden, verliet onder het kommando van den kapitein-luitenant ter zee P. A. Van Rees, tot chef der expeditie benoemd, den 30sten augustus de reede van Batavia, werd te Riouw, waar nieuwe voorraad water en steenkolen ingenomen werd, met 150 koelies versterkt, en kwam den 15den september op de reede van Batoe-Bara ten anker.

Zoowel ten gevolge van den grooten afstand waarop de schepen uit den wal lagen, als door de zware deining bij het doorwaaijen van den zeewind, ging het ontschepen der troepen met veel moeijelijkheden gepaard. Den 13den September evenwel, toen alle troepen zich aan wal bevonden, rukte de 3de kompagnie onmiddellijk naar den kampong Bagan, waarvan het hoofd vroeger weigerde voor den resident te verschijnen en zich thans uit de voeten had gemaakt. Men nam zijn zoon gevangen en brak zijne woning af, zonder dat de bevolking een enkele poging deed om dit verhinderen. De resident had inmiddels een manifest van den volgenden inhoud naar den radja van Assahan gezonden:

— „Aangezien de resident van Riouw en onderhoorigheden bij brief van 16 safar 1279 (8 augustus 1862) aan den radja

van Assahan heeft te kennen gegeven zijn verlangen om hem te ontmoeten, en daarbij heeft uitgedrukt den wensch dat de radja zich zou onthouden van vijandelijkheden jegens met het N. I. goevernement bevriende vorsten, hetgeen de radja van Assahan bij brief van 14 safar 1279 (12 Augustus 1862) heeft beloofd te zullen opvolgen."

„Aangezien de resident den radja van Assahan bij brief van 10 September 1862 heeft uitgenoodigd om hem aan boord van een van Zr. Ms. oorlogschepen te komen bezoeken, ten einde met hem maatregelen te beramen in het belang der landen van de N. O. kust van Sumatra en tot verlevendiging van den handel aldaar, waarbij de verzekering werd gevoegd, dat de resident geenszins bedoelde het aanzien van den radja van Assahan te verkleinen."

„Aangezien de radja van Assahan bij missive van 16 rabinoelawal 1279 (12 September 1862) heeft geweigerd den resident van Riouw en onderhoorigheden aan boord te komen bezoeken, onder het leugenachtig voorgeven van niet tegen de zee bestand te zijn, door welke leugen de radja het blijk heeft gegeven van het N. I. goevernement in den persoon van deszelfs vertegenwoordiger den resident te minachten."

„Aangezien de resident van Riouw en onderhoorigheden bij brief van 12 September 1862 den radja van Assahan heeft gewaarschuwd niet het oor te leenen aan de inblazingen van baatzuchtige lieden, en om niets te verrigten of te doen verrigten dat ten nadeele zou kunnen strekken van den handel, hetzij onder nederlandsche hetzij onder engelsche vlag, en tevens hem heeft gevraagd wie hem het regt heeft gegeven om in zijn rijk de engelsche vlag te hijschen."

„Dat de radja van Assahan daarop bij brief van 10 rabinoelakir 1279 heeft geantwoord dat de engelsche vlag niet door hem of op zijn last in zijn land is geheschen."

„Aangezien niettegenstaande al de verzekeringen van den

radja van Assahan dat hij geene oorlogzuchtige voornemens heeft, en niettegenstaande zijne ontkenning dat de engelsche vlag door hem op zijn last zou zijn geheschen, het onwederlegbaar bewezen en door getuigen gestaafd is:

1o. dat op den 8sten Mei 1865 eene kruisboot van het N. I. goevernement is aangerand door een hoofd van Assahan, dat verklaarde te handelen op last van den vorst van Assahan;

2o. dat de vorst van Assahan op zijn eigen vaartuig en aan den wal de engelsche vlag doet waaijen, zonder daartoe het regt te hebben;

3o. dat hij te Padang oorlog gevoerd en daardoor den handel benadeeld heeft;

4o. dat hij kennelijk zich heeft onttrokken aan het gezag van zijn souverein den sultan van Siak, wiens land een deel uitmaakt van Nederlandsch Indië."

„Aangezien de radja van Assahan bij brief van 14 Mei 1865 den vorst van Danei heeft uitgenoodigd om gezamenlijk met hem het N. I. goevernement aan te vallen, en daarbij heeft gezegd dat de vorst niet getrouw aan het N. I. geovernement behoefde te zijn en dat hij dit van de Engelschen had."

„Aangezien hierdoor de radja van Assahan niet alleen zijn voornemen heeft aan den dag gelegd om vijandig te bejegenen het N. I. goevernement, hoezeer dit hem daartoe nimmer de geringste aanleiding heeft gegeven, maar hij bovendien de onwetende menigte heeft willen in den waan brengen dat het engelsche goevernement, welks koningin bevriend is met Z. M. den koning der Nederlanden, hem daarin zou helpen, waardoor hij zoowel het engelsche als het nederlandsche goevernement heeft beleedigd."

„Aangezien een broeder van den radja van Assahan, genaamd Toeangkoe Pangeran Besar, bij een brief van 26 radjab 1281 (25 December 1864) aan den adsistent-resident

van Siak heeft verklaard dat het land Assahan staat onder den sultan van Atjin, hetgeen eene onwaarheid is, aangezien in het land van Assahan de vlag van Atjin niet wordt gevoerd en bovendien de sultan van Atjin geene regten heeft op de landen beoosten de rivier Temiang."

„Aangezien ook de radja van Assahan bij brief van 2 rabinoelakir 1282 aan den resident van Riouw heeft verklaard te staan onder het gezag van den sultan van Atjin, maar voorts geene afdoende opheldering heeft gegeven omtrent het gezag dat hem heeft gemagtigd om in het land Assahan of op vaartuigen van dat land de engelsche vlag te voeren of te doen voeren, en ook niet heeft verklaard waarom eene kruisboot van het nederlandsch indische goevernement door een hoofd van Assahan is aangevallen."

„Aangezien niettegenstaande al de beleedigingen die de vorst van Assahan het nederlandsch indische goevernement heeft aangedaan, dat goevernement hem nog den weg wil openlaten om zijn land te vrijwaren van de rampen van den oorlog, die onvermijdelijk tegen hem zal worden gevoerd, indien hij geene genoegdoening geeft voor de aangedane beleedigingen."

„Zoo is het dat de resident van Riouw en onderhoorigheden, als vertegenwoordiger van Z. E. den goeverneur-generaal van Nederlandsch Indië, den vorst van Assahan gelast om zich met zijne rijksgrooten binnen twaalf uren na de ontvangst van dit manifest te vervoegen bij hem resident, aan boord van Z. M. stoomschip Djambi, aan de monding van de rivier van Assahan of van die van Batoe-Bara, ten einde te vernemen wat omtrent hem en zijn land zal worden beslist."

„Ten einde nutteloze vijandelijkheden te voorkomen, wordt de vorst van Assahan uitgenoodigd om zijn schriftelijk antwoord op dit manifest onmiddellijk te zenden aan zooda-

nigen officier van de nederlandsche zee- of landmagt, als het digtste bij zijne hoofdplaats zal zijn."

Aan boord Z. M. schroefstoomschip Djambi
12 September 1865.
(*w. get.*) E. NETSCHER
Resident van Riouw.

Daarna werden er berigten ingewonnen aangaande de magt waarover de radja van Assahan konde beschikken, en den waarschijnlijken tegenstand dien men zou ontmoeten, ten einde daarnaar het plan van aanval te regelen. Zeer uiteenloopend waren echter de opgaven van de sterkte des vijands; volgens sommigen bezat de radja niet minder dan 100 stukken geschut. De resident had bovendien van den nederl. consul te Singapore vernomen, dat een engelsch hoofdofficier, die Assahan bezocht, de plaats zóó sterk afschilderde, dat bij een goede verdediging hij die onneembaar achtte. Wat nog vreemder klonk, was de onbekendheid van Dato Indramoeda, het hoofd van den bevrienden kampong, met den landweg van Batoe-Bara naar Assahan. Volgens hem had de vijandschap tusschen de bevolking dier plaatsen alle verkeer over land sedert lang afgesneden, maar zouden de bewoners van den drie mijlen hooger gelegen kampong Rawa den weg naar Assahan kunnen aanwijzen. Een paar inboorlingen, Hadji Baki en Sowo, vroeger bewoners van kampong Rawa, stelden zich daarna ter beschikking van den chef der expeditie, en namen aan, om een kolonne in twee dagen naar Assahan te geleiden.

Thans werd bepaald, dat den 16den September de majoor Van Heemskerck met de landmagt in sloepen en prauwen naar kampong Rawa zou gevoerd worden, en van daar voorzien van een voorraad vivres voor acht dagen, over land zijn marsch naar Assahan zoodanig zou inrigten dat hij den 19den nabij kampong Sirantau, aan den oever van de rivier van dien naam, zoude aankomen, om gelijktijdig met de

zeemagt de versterkte woonplaats van den radja van Assahan, Jang per Toewan besaar, aan te vallen; dat de chef der expeditie den 17den September met het maritime deel der expeditie de reede van Batoe-Bara verlaten, de versterkingen aan de Assahan-rivier tot Tandjong-Balei bemagtigen, en met den aanval op het sterkste punt, de benting Tandjong-Balei, wachten zoude, tot dat er zekerheid bestond dat de kolonne van Van Heemskerck ver genoeg doorgedrongen was om gelijktijdig die versterking in den rug te vallen.

Om dit plan tot uitvoering te brengen, moest een groot aantal praauwen en koelies gerequireerd worden, daar er voor transport van het geschut alleen 120 koelies noodig waren. De noodige orders daartoe gegeven zijnde, werd er verder bepaald, dat een kruisboot te kampong Rawa en een stoomschip op de reede zouden blijven om de gemeenschap der kolonne met de zeemagt te onderhouden. Op die kruisboot zou een officier van gezondheid geplaatst worden, ter verpleging der zieken en gekwetsten die daar welligt aangebragt werden. Verder werd overeengekomen dat gedurende den togt, des nachts, op de halve uren door de kolonne, en op de heele uren door het eskader vuurpijlen zouden worden opgelaten; en dat over dag bij aanval aan de zeezijde de roode vlag van den hoogsten top zou worden geheschen, terwijl de kolonne bij een aanval op het hoogste zigtbare punt een gelijke vlag zou plaatsen.

II.

TOGT VAN DE KOLONNE VAN HEEMSKERCK.— HANDELINGEN DER MARITIME MAGT EN BEZETTING VAN ASSAHAN.

Bij aankomst te Batoe-Bara had de chef der expeditie zonder verwijl het stoomschip Delfzijl naar de Assahan-rivier gezonden, met last de reede, de riviermonding en het vaarwater uit zee naar de rivier, waarvan nagenoeg niets bekend was, te doen opnemen. De kommandant van dat schip, luitenant ter zee 1ste kl. Van Thiel, kweet zich naar eisch van die opdragt en voegde zich den 17den September weder bij het eskader, juist op het oogenblik, dat het anker geligt en naar Assahan koers gezet werd.

Vroeg in den morgen van den 16den September was een flotille van 48 vaartuigen (kruisbooten, sloepen, handelspraauwen en sampans) vereenigd, onder bevel van den luitenant ter zee 2de kl. Blaauw. De kolonne Van Heemskerck, versterkt met 260 koelies, scheepte zich daarop in en bereikte tegen $3^1/_2$ uur na den middag een punt, dat zich in geen enkel opzigt onderscheidde van den digt begroeiden oever, waar langs men den geheelen dag geroeid had, maar dat door de gidsen evenwel als de vroegere kampong Rawa werd aangewezen, van waar de weg over land naar

Assahan liep. Een kampong zonder huizen gaf voorzeker een even slecht vooruitzigt voor den nacht, als een weg met struiken en alang-alang begroeid, voor den marsch op den volgenden dag. Er bleef echter niets over dan te ontschepen, een plek in het bosch open te kappen en het bivak op te slaan. Toen dit gereed was, liet de majoor Van Heemskerck onder toezigt van den controleur De Scheemaker, den 2den luitenant fungerend adjudant Kalff en de gidsen, een begin maken met het kappen van een pad in de aangegeven rigting, en gelastte verder dat een deel der koelies de vrachten met vivres gereed zoude maken voor den volgenden dag. Ofschoon men slechts op twee kleine dagmarschen rekende, werd er echter voor vier dagen voorraad mede genomen en het overige op de kruisboot achter gelaten.

Groot waren de moeijelijkheden waarmede men reeds op den eersten dag had te kampen. Van een weg was geen sprake; men trok door een bosch met weeken, moerassigen bodem, waar de soldaten niet zelden een el diep inzakten, en dat alleen afgewisseld werd door tallooze ondoorwaadbare riviertjes, waarover telkens bruggen moesten geslagen worden. Natuurlijk vorderde de kolonne slechts langzaam, en toen eenige uren later de voorhoede een droog alang-alang veld bereikte, was de vermoeijenis zoo groot, dat Van Heemskerck besloot daar den nacht door te brengen en een rapport aan den chef der expeditie te zenden, waarbij hij kennis gaf: dat het zeer waarschijnlijk was dat hij niet voor den 20sten September te Sirantau zoude aankomen.

Te midden van het woud, slechts bewoond door talrijke kudden olifanten, waarvan er een tot op 50 passen het bivak naderde, werd de dageraad afgewacht en daarop de marsch vervolgd. Ofschoon De Scheemaker met 50 bannelingen onder een bedekking vooruit gezonden was om den weg te banen,, ontbrak het den tweeden dag niet aan hinderpalen

die den marsch vertraagden. Gedurig stootte men op reusachtige boomen van 1 tot 1.5 el middellijn, die door ouderdom omgevallen den weg versperden en omgetrokken moesten worden; en waren de rivieren en beken, die men heden doortrok, al doorwaadbaar, het groote aantal veroorzaakte elk oogenblik een nieuw oponthoud. Nadat de kolonne tot 6 uur 's avonds had doorgemarscheerd, liet Van Heemskerck op een tamelijk hooge plek in het bosch bivakkeren. Ook den 19den September was het noodig alle krachten in te spannen om vooruit te komen. Door de zorg van De Scheemaker, die een brug over de soengej Beloeroe had geslagen, bragt de overgang van dien tak der Batoe-Bara geen vertraging aan en kon er tot 5½ uur doorgemarscheerd worden. Nabij de soengej Boenoet, een uur verder, bood zich volgens verklaring der gidsen een uitmuntende gelegenheid aan om het bivak op te slaan; in het belang der troepen wilde Van Heemskerck tot dit punt doormarscheren, maar manschappen en koelies konden niet verder. Andermaal werd er dus op de plaats waar men zich bevond halt gehouden en gebivakkeerd.

Reeds drie dagen had de kolonne zoo snel mogelijk gemarscheerd, en nog was het doel van den togt niet bereikt. Daar men slechts voor vier dagen levensvoorraad medegenomen had, zou de toestand zorgelijk worden, indien men niet zeker was den volgenden dag te Sirantau te komen. Van Heemskerck achtte het daarom noodig den controleur met de gidsen, die tot aan S. Boenoet waren doorgedrongen, ter raadpleging op het bivak te ontbieden. Vroeg in den morgen meldde De Scheemaker zich aan, en deelde het gevoelen der gidsen mede dat er nog wel drie dagen noodig zouden zijn om Sirantau te bereiken; hij bood zich evenwel aan om onmiddellijk naar Rawa terug te keeren ten einde langs de S. Boenoet vivres te halen, en gaf den kolonnekommandant in overweging zijn terugkeer dáár af te wach-

ten. Goede raad was duur. Door terug te keeren zoude het plan van aanval in duigen vallen en de marsch geheel nutteloos worden. Het voorstel van den controleur werd dus aangenomen, en terwijl deze, slechts van een paar maleische volgelingen vergezeld, zich langs den tot hiertoe gevolgden weg naar Rawa spoedde, marcheerde Van Heemskerck met de kolonne naar de soengej Boenoet en betrok daar het bivak.

Met bewonderingwaardigen ijver kweet de onvermoeide De Scheemaker zich van de taak die hij vrijwillig op zich genomen had, om de kolonne van vivres te voorzien; want reeds den volgenden dag (21 September) te 2 ure kwam hij met 24 sampans op het bivak terug. Zonder zich een oogenblik rust geschonken te hebben, was hij 32 uren achtereen op marsch geweest.

Terwijl twee fuseliers en eenige koelies, die ziek geworden waren en per sampan naar Batoe-Bara terug gestuurd werden, vervolgde de kolonne den 22sten september haren marsch. Zij kampte dien dag nog meer met bijna onoverwinbare hinderpalen; overal modderpoelen en boomwortels, die vooral den gang der beladen koelies bij elken pas belemmerden. In tien uren tijds legde men niet meer dan den afstand van drie uur af, en tegen den avond viel ieder uitgeput neder op de plaats tot bivak gekozen. Tot nu toe was het weder steeds gunstig geweest, doch in den nacht van 22 op 23 September barstte een zwaar onweder los, gepaard met een slagregen die het bivak in een modderpoel herschiep, de vuren uitdoofde, het voedsel bedierf en de ellende dus niet weinig vermeerderde. Te 10 ure 's anderen daags werden de eerste ladangs bereikt. Van de bewoners, die de vlugt namen toen de kolonne uit het bosch deboucheerde, vielen er een paar in handen der voorhoede en gaven deze inlichtingen omtrent den afstand van dit punt tot Sirantau.

Tegen den middag ontving Van Heemskerck berigt van den kapitein-luitenant ter zee Van Rees, dat hij zich zonder slag of stoot van Tandjong-Balei meester gemaakt en daarna ook Sirantau had bezet, hetwelk door den Jang di per Toewan Besaar verlaten was. De teleurstelling die deze tijding veroorzaakte was groot; al de vermoeijenissen die men reeds had doorgestaan, zouden niet door een enkele ontmoeting met den vijand beloond worden. Doch wat viel er aan te doen? Het was immers het lot van den indischen krijgsman, zich gedurig in zijne verwachtingen bedrogen te zien; oude soldaten hadden dit reeds zoo dikwijls ondervonden.

Omstreeks 3 uur na den middag bereikte men ter hoogte van Sintang de Assahan-rivier; van hier zond de kolonnekommandant berigt van zijne aankomst aan den chef der expeditie, met verzoek om toezending van levensmiddelen en zoo mogelijk van vaartuigen om de kolonne de rivier te doen afzakken. Den 24sten September kwamen eenige sampans met vivres de rivier op. Sloepen konden zoo ver niet oproeijen, en een voldoend aantal sampans om de geheele kolonne op te nemen was niet te verkrijgen. Er moest derhalve nog een dag gemarscheerd worden om tot Sirantau te komen. Die weg werd door de inboorlingen zoo ongunstig afgeschilderd, dat Van Heemskerck besloot de randsels der infanterie en eenig artillerie-materiëel op de sampans te doen laden en onder bedekking naar Sirantau te zenden, waar de marine-divisie in bezetting lag. 's Namiddags te 4 uur begon het op nieuw te regenen, en den volgenden nacht regende het onophoudelijk door. 't Was onmogelijk de vuren aan te houden en eten te bereiden. Zonder eenige verkwikking en reeds vermoeid door het gebrek gedurende den nacht geleden, toog men met het aanbreken van den dag voor de laatste maal op marsch. Sedert het verlaten van kampong Rawa had men niet met

zooveel moeijelijkheden te kampen, als thans. De weg voerde over een aaneenschakeling van moerassen en plassen, op enkele plaatsen zoo diep, dat op 3 à 4 vadem geen grond gepeild werd. Waar men de onbegaanbare plek niet kon omtrekken, werden boomen gekapt om de stammen als bruggen te bezigen, die bijna met levensgevaar werden overgegaan; waar geen boomen stonden, moest men alang-alang snijden en tot bossen binden, om er de diepte gedeeltelijk mede te vullen en doorwaadbaar te maken. Op deze wijze bereikte men tegen 4 uur Sirantau-Pandjang; daar kwamen de sloepen der stoomschepen de uitgeputte kolonne te gemoet en bragten haar naar Sirantau. Tegen 8 uur 's avonds legerde men zich in de ruime houten woningen van den voortvlugtigen vorst van Assahan, en na een rustigen nacht was al de ellende der vorige dagen weder vergeten.

Inmiddels was de maritime magt den 17den September ter reede van Assahan, $1^1/_2$ mijl uit den wal, ten anker gekomen, en konden — dank aan de verkenning van den luitenant ter zee Van Thiel, — dien zelfden dag nog 3 kruisbooten, 7 met geschut gewapende sloepen en 6 sloepen met de landings-divisie onder den luitenant ter zee 1ste klasse Von Schmidt Auf Altenstadt, door de Dassoon naar de riviermonding gesleept worden. De Delfzijl, waarop de chef der expeditie was overgegaan, had daar reeds post gevat.

Zonder verwijl ging de luitenant ter zee 1ste klasse Andrau, met de zeven gewapende sloepen de rivier op om een verkenning te maken, en kwam tegen het vallen van den avond terug, zonder een enkele versperring, benting of hindernis van welken aard ook gezien te hebben. Twee inboorlingen, die in kleine praauwen de rivier afzakten en door hem aangebragt werden, waren buiten staat eenige inlichtingen te geven en werden op last van Van Rees weder vrij

gelaten. De nacht werd aan boord der sloepen in de riviermonding rustig doorgebragt, en den volgenden morgen te 6 uur, na een vergeefsche poging om de sloepen door de Dassoon (die vastraakte) te laten slepen, de rivier opgeroeid. Zonder vijandelijkheden te ontmoeten, naderde de flotille tegen den middag den kampong Tandjong-Balei. Eenige praauwen, onder engelsche vlag aan den wal gemeerd, werden gelast zich te verwijderen; luitenant ter zee Von Schmidt ging daarop met de landings-divisie aan wal, en maakte zich meester van 9 metalen lilla's die den radja toebehoorden.

Na driemaal vastgezeten te hebben, was de Dassoon, waarop de chef der expeditie was overgegaan, kort na de sloepen voor kampong Tandjong-Balei gekomen, en landde de kapitein-luitenant Van Rees in de nabijheid van eenige huizen door Chinezen bewoond, waar de engelsche vlag geheschen was. Den eigenaar der huizen ondervragende, wie hem gemagtigd had die vlag te voeren, ontving hij ten antwoord: „dat hij hiertoe nooit eenig bevel had ontvangen, doch dat dit sedert lang de gewoonte zoo was." Tegelijkertijd begaf hij zich evenwel naar den vlaggestok en streek de vlag. Spoedig daarop liet Von Schmidt aan een nieuw opgerigten vlaggestok, onder een driewerf herhaald „leve de koning," de nederlandsche driekleur hijschen. Tandjong-Balei bezet zijnde, bleek het bij onderzoek dat een aantal praauwen onder maleische vlag uitgeklaard en dus niet geregtigd waren de engelsche te voeren. In eenige huizen vond men wapens, kruid en lood; wederstand werd echter nergens geboden. Door de sterke eb belet om dien dag de rivier nog verder op te varen, werd bepaald den nacht te T. Balei te vertoeven. 's Avonds zond de radja een brief waarin hij te kennen gaf niet van plan te zijn krijg te voeren, en verzocht den resident te ontmoeten. Van Rees antwoordde hierop, dat het den radja vrij stond zich naar

den resident te begeven, waartoe de weg nu, even als vroeger, voor hem openstond. De radja, wien het alleen te doen was om tijd te winnen en de komst af te wachten van zijne hoofden en onderdanen, door hem ten strijde opgeroepen, vertoonde zich echter niet.

Te 9½ uur in den morgen van den 19den September zakte een praauw met een witte vlag de Sirantau af. Daarin bevond zich Jang di per Toewan Moeda, die niet alleen zijn landschap Koealoe, ten zuiden van Assahan gelegen, maar ook het rijk van Assahan namens zijn broeder den radja aan de indische regering kwam aanbieden. Van Rees antwoordde, dat hij zich, wat betrof het afstaan van grondgebied, met den resident moest verstaan; gaf hem den raad, alsnog zijn broeder te bewegen zonder uitstel af te komen, en wees hem huisvesting aan in kampong Tandjong-Balei.

De geheele sloepenmagt onder Andrau roeide nu de Sirantau op, om zich met de kolonne Van Heemskerck in verbinding te stellen. Onderweg zond de radja andermaal een boodschap, waarbij hij te kennen gaf de rivier te zullen afkomen, indien Andrau hem wilde afwachten op de plaats waar deze zich thans bevond. Dit toestaande, op voorwaarde dat de radja onmiddellijk zich op weg zou begeven, wachtte Andrau tot 12½ uur, toen de vloed doorkwam; daarna vervolgde hij langzaam den togt en kwam tegen 2½ uur voor den kampong Sirantau, om te vernemen dat de sulthan, voor wiens woning de witte vlag woei, met zijne rijksgrooten in overhaasting de vlugt had genomen. De toestand van Sirantau droeg de duidelijkste blijken van de vijandige gezindheid van den radja, die evenwel door gebrek aan tijdige maatregelen en door de spoedige verschijning der expeditie niet tot een feitelijk verzet hadden geleid. In een pas opgerigte benting aan de rivier stonden twee 6 ponders in batterij; in een tweede versterking lagen 9 lilla's in den modder; een groote praauw was geheel voor

den oorlog uitgerust, en onder de woning van den radja lagen nog een paar ijzeren lilla's. Nadat de 6 ponders vernageld, de affuiten vernield, de woningen doorzocht, de voorraad buskruid en lood onschadelijk gemaakt, de onbruikbare lilla's in het water geworpen waren, nadat eindelijk de rivier nog een eind boven Sirantau verkend was, keerde de flotille naar Tandjong-Balei terug.

Toen den 20sten September van de kolonne niets naders vernomen was dan het eerste rapport van Van Heemskerck, den 17den over Rawa verzonden, liet Van Rees Sirantau door de marine bezetten, en stelde alles in het werk om met de troepen in gemeenschap te komen. Den 21sten ontving hij het tweede rapport van Van Heemskerck. 's Anderendaags gelastte hij Andrau met de gewapende sloepen een verkenning rivier opwaarts te maken. Door ondiepte en zwaren stroom belet de rivier hooger op te roeijen, was die officier evenwel verpligt onverrigter zake terug te keeren. In afwachting van de komst der troepen, maakte men woningen gereed om hen behoorlijk te huisvesten, werd de plaats naauwkeurig onderzocht en bragt men nog 5 metalen lilla's en 3 ijzeren stukken geschut, onder een missigit gevonden, aan boord der kruisbooten. De bevolking van Sirantau gaf geen enkel blijk van vrees, zelfs de vrouwen en kinderen bleven in de huizen; hoofden van naburige kampongs boden de gebruikelijke geschenken aan, en alleen de radja met zijn gevolg was voortvlugtig. Waarheen hij zich begeven had, wist niemand te zeggen. Op het verblijdend berigt van de aankomst der kolonne te Sintang in den avond van den 28sten, zond Van Rees onmiddellijk een aantal sampans met levensmiddelen onder toezigt van den luitenant ter zee 2de klasse Van der Steen en den controleur Niessen derwaarts, en toen den 24sten de troepen te Sirantau vereenigd waren, en Van Heemskerck het kommando dier plaats op zich had genomen, kreeg de landing-divisie, die al

dien tijd in opene sloepen had doorgebragt, bevel naar de schepen terug te keeren.

Tot Kotta-Boeroek, acht tot tien dagmarschen ver in het binnenland, had de vorst van Assahan zich teruggetrokken. Hem daar op te zoeken met de waarschijnlijkheid hem toch niet in handen te krijgen, ware vruchteloos tijd en kracht verspild; de bevolking trok geen partij voor den voortvlugtige, wiens invloed na de verschijning der expeditie geheel scheen opgehouden te hebben. Jang per Toewan Moeda werd voorloopig tot radja aangesteld om onder leiding van den controleur Van Der Bor, die door een stoomschip van Bengkalis was afgehaald, het bestuur van het landschap op zich te nemen. Verscheidene takken der rivier, wier oevers overal met huizen en ladangs bedekt waren, werden door de Marine in kaart gebragt. Alle geschillen over grondgebied, die zoolang de welvaart op de oostkust belemmerd en onophoudelijk aanleiding tot onderlinge twisten en vijandelijkheden gegeven hadden, werden door een behoorlijke grensregeling geëindigd; en nadat twee kruisbooten, versterkt door een detachement infanterie, bestemd waren om tot steun van het nieuwe bewind achter te blijven, verliet de expeditionnaire magt den 21sten October de reede van Assahan en zette koers naar Serdang.

III.

DE SULTHAN VAN SERDANG KOMT IN ONDERWERPING. — TOEANKOE ITAM VAN POELOE KAMPEIJ VERDREVEN. — TOGT OP DE TEMIANG.

Nadat de Dassoon naar Dehli gezonden was om den controleur af te halen, verliet de expeditionnaire magt den 1sten October de reede van Assahan, ankerde 's namiddags te Batoe Bara, waar de achtergebleven ambulance opgenomen werd, en kwam behalve de Delfzijl die ter verkenning naar Poeloe Kampey was gestoomd, den volgenden dag op de reede van Serdang.

De controleur, daar met de Dassoon reeds aangekomen, berigtte dat de sulthan van Serdang, tengevolge der gebeurtenissen te Assahan op eenmaal van politiek was veranderd en zich met de meeste onderdanigheid tot hem had gewend, met het nederig verzoek aan boord van de Djambi te mogen komen om voor zijne verkeerde handelingen vergiffenis te vragen. Ook hier zoude dus het nederlandsch oppergezag zonder bloedvergieten gehandhaafd worden.

Den 3den October werd de sulthan aan boord van de Djambi ontvangen en hem aangezegd zich voor te bereiden op een bezoek van den resident, wanneer deze in tegenwoordigheid

van den sulthan van Dehli en van de vorsten der omringende landen de grensscheiding van ieders gebied zoude regelen. Drie dagen later begaf zich de resident, met eenige gewapende sloepen, een detachement mariniers onder den luitenant ter zee 1ste kl. Slegt, en een inlandsche kompagnie onder bevel van den kapitein Verstege, aan wal en bezette den kampong. Den 7den had er een groote vergadering plaats; en hoe moeijelijk de taak van den voorzitter ook was, om de belangen der verschillende partijen in aanmerking te nemen, de vermeende regten van elke partij aan te hooren, te onderzoeken en in de weegschaal te leggen, nog dienzelfden dag slaagde hij er in, alle partijen te bevredigen, de grensscheiding van elk rijk te regelen, en de betrekkelijke acte door de verschillende vorsten met de gebruikelijke plegtigheid te doen teekenen. Toen 's anderen daags de ontscheepte troepen aan boord waren teruggekomen, liet de chef der expeditie onmiddellijk het anker ligten en den togt naar de reede van Poeloe Kampey vervolgen.

De kommandant van de Delfzijl had zich inmiddels op deze nagenoeg onbekende kust onledig gehouden met een geul te zoeken waardoor hij de straat tusschen Poeloe Kampey en den vasten wal zou kunnen binnenstoomen. Na eenige vergeefsche proeven gelukte hem dit den 7den, en ontdekte hij aan den zuidhoek van het eiland een paar versterkingen met lilla's bewapend, nabij een kampong waarvan eenige huizen insgelijks tot verdediging waren ingerigt. Hadden zich reeds vroeger, toen men met de sloepen het vaartuig verkende en in kaart bragt, gewapende inboorlingen aan het strand vertoond om een verwachte landing te beletten, nu de Delfzijl tot op kanonschotsafstand den kampong naderde, zag men de mannelijke bevolking naar een pendopo zamenvloeijen, een raad beleggen, de atjinesche vlag hijschen en daarna door een afdeeling de bat-

terij bezetten die met geschut en lilla's bewapend was. Toen de luitenant ter zee van Thiel evenwel het vuur niet opende, werd de batterij weder verlaten en op nieuw raad belegd, totdat men kort daarna het stoomschip zag wenden en op de reede zijn plaats hernemen.

Het liet zich dus aanzien, dat hier met het zwaard in de vuist de nederlandsche vlag zou geplant moeten worden. Zonder tijd te verliezen maakte de kapitein-luitenant Van Rees zijne beschikkingen om de bevolking van Poeloe Kampey tot haar pligt te brengen. De bevriende sulthan van Langkat had als een bewijs zijner gezindheid, zich juist met eenige vaartuigen bij het eskader gevoegd, toen in den namiddag van den 9den de Sindoro met de 3de kompagnie aan boord, de Delfzijl en de Dassoon met eenige kruisbooten en gewapende sloepen op sleeptouw, volgens de nieuw opgenomen kaart naar binnen stoomden.

Aan boord van de Dassoon bevonden zich de chef der expeditie en de majoor van Heemskerck; de laatste wel is waar ernstig krank, maar ongenegen achter te blijven op de reede, waar, aan boord der Djambi alleen, zeventig officieren en manschappen der infanterie en marine, tengevolge der vermoeijenissen op den togt naar Assahan doorgestaan, door hevige koortsen aangetast en onder geneeskundige behandeling waren.

Van Rees had bepaald dat de versterking zoolang door het geschut van de Delfzijl, kruisbooten en gewapende sloepen zoude beschoten worden, totdat de 3de en halve 1ste kompagnie infanterie, die iets hooger moesten landen, in den rug der vijandelijke batterij waren gekomen en haar met de bajonet konden aanvallen. Ten einde het ontvlugten zooveel mogelijk te beletten, had van Thiel bevel gekregen om met een paar gewapende sloepen de monding der soengej te sluiten die zich Noord-West van de ankerplaats in zee stort.

Bij het ontwikkelen van zooveel magt ontzonk den vijand de moed, en op het oogenblik dat het vuur żoude geopend worden, werd de atjinesche vlag nedergehaald en de witte geheschen. Het hoofd, Toeangkoe Itam, koos het hazenpad. Wederom ondervond ieder strijdlustige een groote teleurstelling, doch de order luidde: geen enkel noodeloos schot te lossen; en bovendien zonder strijd gevoelde niemand lust van zijne wapens gebruik te maken. De troepen aan wal komende, bezetteden den kampong, maakten 6 stukken geschut, eenige vaatjes buskruid, geweren en lansen buit, slechtten de batterij en patrouileerden door de schoone ladangs en pepertuinen waarmede het vruchtbare eiland overdekt was. De woning van Toeangkoe Itam werd in de asch gelegd, van de talrijke bevolking evenwel have en goed geëerbiedigd. Van eenige inlanders, die in verhoor genomen waren, vernemende dat Toeangkoe Itam met zijn gevolg (dat geheel uit Atjinezen bestond) naar Panday aan de soengej Assin gevlugt was, zond Van Rees den siakschen tolk Radja Bermoedin met twee gidsen per sampan naar van Thiel, die toen met vijf gewapende sloepen een verkenning maakte, met last het hoofd te Panday op te zoeken en te trachten hem meester te worden. Van Thiel ontmoette de sampan omstreeks drie uur en liet dadelijk den steven wenden. Poeloe Kampey moest evenwel eerst geheel rondgeroeid worden voordat hij de monding der S. Assin bereikte. Toen inmiddels de avond inviel en de duisternis alle vervolging onmogelijk maakte, was hij verpligt in de riviermonding het opkomen van de maan af te wachten. Ongeveer te half twee na middernacht den togt vervolgende, bereikte hij tegen half acht de ladang Panday, waar een Atjinees die op wacht stond overrompeld en gevangen gemaakt werd. Radja Bermoedin met de sampan op verkenning gaande, kwam spoedig terug met het berigt, dat hij aanvankelijk een honderdtal Atji-

nezen in een groote woning vereenigd had gezien, waarvan een gedeelte dadelijk op de vlugt was gegaan, terwijl de rest stand hield. Van Thiel gelast nu den luitenant ter zee 2de kl. Roëll de woning te bewaken en gaat onverwijld met eenige manschappen de vlugtenden achterna; het gelukt hem slechts een man en twee vrouwen te vatten, hoort toen achter zich eenige geweerschoten vallen en ontvangt kort daarna het rapport, dat de bezetting van het huis zich heeft doorgeslagen en voor het grootste gedeelte ontkomen is, dat Roëll zelf nog een oogenblik handgemeen is geweest en de schoten van zijne manschappen eenige vijanden hebben verwond. Daar het nu vrij zeker was, dat Toeangkoe Itam zich onder de vlugtenden bevond, gelastte van Thiel dat, met uitzondering van een kleine wacht voor het huis, de geheele landings-divisie (30 man) aan de vervolging zou deel nemen, en de barkas van de Djambi iets hooger op positie moest nemen. Door de moeijelijkheid van het terrein leverde die vervolging echter niets op; en daar het niet geraden was zich ver van de sloepen te verwijderen, werd er regtsomkeert gemaakt, de bewaakte woning opengeloopen, en daarin 25 vrouwen en 3 mannen benevens eenige wapens en munitie, de tjap en de vlag van Toeangkoe Itam, die op Poeloe Kampey gewaaid had, gevonden. De mannen, waarvan er een gewond was, werden ontwapend en naar de sloep gebragt, de vrouwen in vrijheid gesteld en beloofd de woningen op de ladang te zullen sparen, wanneer zij wilden bewerken dat binnen drie uren het voortvlugtig hoofd zich kwam overgeven. Toen die tijd verstreken was zonder dat Toeangkoe Itam zich had aangemeld, liet van Thiel de woningen in brand steken en nam tegen 2 uur in den namiddag den terugtogt aan, bragt den nacht voor dreg door en ontmoette in den morgen van den 12den de sloep van de Montrado die hem met victualie te gemoet gezonden was. De chef der expeditie, onbekend met den afstand waarop

Panday van de ankerplaats gelegen was en berekenende dat de victualie aan boord der gewapende sloepen verbruikt moest zijn, had reeds den vorigen dag van Thiel te vergeefs doen opsporen en dit in den morgen van den 12den herhaald.

Na de terugkomst der sloepenmagt onder van Thiel, stoomde het eskader naar de reede van Temiang, van waar de Montrado, die eenige dagen op die hoogte gekruisd had, juist teruggekeerd was. De Delfzijl bleef achter tot assistentie van de Sindoro, die nabij Poeloe Kampey op een onbekende bank vastgeraakt was en batterij, steenkolen en victualie moest lossen om vlot te komen.

In den morgen van den 14den ging een magt van 1½ kompagnie infanterie onder kapitein Cattenburgh, drie kruisbooten en eenige gewapende sloepen, onder leiding van van Thiel de rivier Temiang op. Zware stroom en gebrek aan wind beletten de kruisbooten gelijke vaart met de sloepen te houden en noopten van Thiel, met de sloepen alleen tot den bevrienden kampong Soengej-Koeroe op te roeijen en aldaar tot den 17den de kruisbooten af te wachten, ten einde dan gezamenlijk naar kampong Soeroewej te gaan, waar welligt vijandelijkheden zouden plaats hebben. Tegen half elf uur van den 15den bereikte van Thiel kampong S. Koeroe en vond het nieuw benoemde langkatsche hoofd, Toeangkoe Pangerang, op zijn post. 's Avonds kwamen ook de assistent-resident van Bengkalis en de controleur van Dehli, aan wien de regeling der zaken van dat rijk was opgedragen, aldaar per sampan aan. De geest der bevolking van S. Koeroe was vredelievend en naar de berigten zouden ook de bewoners te Soeroewej van alle verzet hebben afgezien. Daar van Thiel bovendien de meeste spoed was aanbevolen, besloot hij niet noodeloos op de komst der kruisbooten te wachten, maar den volgenden morgen met zijn sloepenmagt en de twee ambtenaren

de Temiang verder op te roeijen. Te Soeroewej nam de bevolking de nederigste houding aan; het kampongshoofd ontving last, de nieuwe bepalingen omtrent de grensscheiding aan de bevolking bekend te maken. Iets hooger de rivier op, wachtte Tongkoe Soekoe met een gevolg van honderd man de sloepen op, om hulde aan de vertegenwoordigers van het gouvernement te brengen, en liet de nederlandsche vlag zelfs op atjineesch grondgebied waaijen. Verder magtsvertoon werd hier dus geheel onnoodig geacht en de terugtogt aangenomen.

De voornaamste punten op Sumatra's oostkust, waar een poging tot, of zelfs slechts een schijn van verzet bestaan had, waren bezocht. Een paar plaatsen bleven er nog over: Bila, Panej, en Setabat aan de Langkat-rivier gelegen. Even gunstig als het weder — gewoonlijk zoo ongestadig op de kust — tot nog toe geweest was, kon de gezondheidstoestand der bemanning van de schepen genoemd worden; die gunstige toestand dreigde evenwel thans te veranderen. Aan boord van de Amsterdam en Djambi namelijk werd bij de zieke soldaten, die bij gebrek aan een ziekenschip daar opgenomen waren, een onmiskenbare typhoïde neiging waargenomen die voor het uitbarsten eener epidemie deed vreezen. Door den eerst aanwezend officier van gezondheid hieromtrent ingelicht, gevoelde zich de chef der expeditie verpligt in het belang der bemanning den resident te verzoeken, de verdere afdoening van zaken, met een gedeelte der expeditionnaire magt te bewerkstelligen, ten einde de overige schepen en troepen ten spoedigste naar Riouw en Batavia te kunnen terugzenden. Daar het zich liet aanzien dat alleen het hoofd van kampong Setabat, zekere Mohamed Seh, tot onderwerping aan den pangerang van Langkat gedwongen moest worden, werd alsnu bepaald dat de resident ondersteund door de Sindoro, Delfzijl, Dassoon en een kompagnie infanterie zoude achterblijven,

dat de Montrado die zwaar lek geworden was naar Singapora, en de Amsterdam en Djambi, na de zieken te Riouw ontscheept te hebben, naar Batavia zouden stoomen. (1)

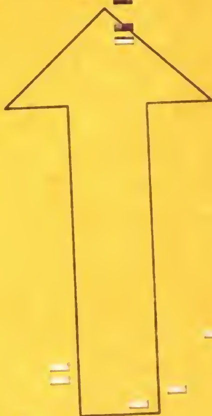
De taak der expeditie was trouwens afgeloopen, het gezag op Sumatra's oostkust volkomen hersteld; de magtigste radja's waren ontwapend, al hun geschut was weggevoerd, en daardoor elk plan tot verzet voor langen tijd onuitvoerbaar gemaakt; de meest weêrspannige hoofden waren bovendien gevankelijk naar Java gezonden. Dank aan den wijzen maatregel der regering, bij vroegere expeditie's zoo vaak uit het oog verloren, om een groote magt te ontwikkelen daar waar zij haar gezag wilde handhaven, werd ditmaal nagenoeg zonder bloedvergieten het doel bereikt. Op het gezigt van zoovele kanonnen en bajonetten werd het halfgetrokken zwaard van menig heerschzuchtig vorst in de schede gedrukt, en daardoor het leven gespaard van onschuldige onderdanen, bestemd aan den overmoed hunner meesters opgeofferd te worden. Geheel nieuwe denkbeelden werden opgewekt bij den inlander, die voor het eerst de wapenen zag gebruiken, niet om te dooden of te rooven, maar om een toestand van orde in het leven te roepen die veiligheid aan ieder schonk; bij den handelaar die, gewoon op nederlandsche onmagt te hooren schimpen, tot de overtuiging van het tegendeel kwam; bij den landbouwer, die voortaan zelf de vruchten van zijnen arbeid zoude oogsten; bij den vorst die, getrouw aan het gouvernement, de zekerheid verkreeg in zijn gebied gesteund en op zijn troon gehandhaafd te worden.

(1) Voor het einde van de maand October waren reeds 1 officier en 25 manschappen en koelies bezweken, en bleven nog 40 zieken in het hospitaal te Riouw in behandeling. De radja van Assahan Jang di pertoewan besaar, kwam in onderwerping en verzocht als een gewoon burger te Assahan te mogen leven. Ook te Setabat werden de zaken in der minne geschikt, en de regering vormde het plan om van Siak en onderhoorigheden een afzonderlijke residentie te maken.

Roem werd er niet behaald door de expeditie, althans geen militaire roem, in wolken van kruiddamp, door stroomen van bloed, met opoffering van het leven bevochten; geen roem die met ridderkruizen beloond wordt en die helden schept; maar ook zonder bewierooking, versiering of vergoding, verkreeg ieder die deelnam aan de expeditie naar Assahan de genoegdoening, ja het volste regt om te gelooven, dat ook deze gemeenschappelijke handeling van land- en zeemagt in het belang der beschaving en van den bloei der kolonie ondernomen, nu reeds door koning en vaderland gewaardeerd, en later door Neêrlands geschiedenis aan de vergetelheid ontrukt zoude worden.

E TGEN ZUI

DO NOT REMOVE
OR
MUTILATE CARD

